

MŰHELYTANULMÁNYOK

DISCUSSION PAPERS

MT-DP – 2008/13

Adócsalás és korrupció: lakossági érintettség és elfogadottság

SEMJÉN ANDRÁS - TÓTH ISTVÁN JÁNOS –

- MEDGYESI MÁRTON - CZIBIK ÁGNES

Műhelytanulmányok
MT-DP – 2008/13

MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Műhelytanulmányaink célja a kutatási eredmények gyors közlése és vitára bocsátása.
A sorozatban megjelent tanulmányok további publikációk anyagául szolgálhatnak.

Adócsalás és korrupció: lakossági érintettség és elfogadottság

Semjén András
tudományos főmunkatárs
MTA Közgazdaságtudományi Intézet
semjen@econ.core.hu

Tóth István János
tudományos főmunkatárs
MTA Közgazdaságtudományi Intézet
tothij@econ.core.hu

Medgyesi Márton
kutató
TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt.
medgyesi@tarki.hu

Czibik Ágnes
elemző
MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet
agnes.czibik@gvi.hu

2008. november

ISBN 978-963-9796-28-7

ISSN 1785-377X

Publisher:
Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences

Adócsalás és korrupció: lakossági érintettség és elfogadottság

Semjén András - Tóth István János - Medgyesi Márton - Czibik Ágnes

Összefoglaló

A tanulmány, a 18 és 60 éves kor közé eső magyar lakosság adócsalással és korrupcióval kapcsolatos véleménye és attitűdjei mellett a lakosság gazdaságilag leginkább aktív részének adócsalással és korrupcióval kapcsolatos tényleges és szándékolt magatartását is vizsgálja, és elemzi az e magatartás mögött meghúzódó társadalmi-demográfiai összetevőket. A minta főbb jellemzők szerinti megoszlásainak bemutatása után először a rejtett gazdaságban való munkavégzés (fekete munka zsebbe fizetéssel, illetve színlelt alvállalkozói szerződés keretében történő munka járuléksalással) elterjedtségét, társadalmi, gazdasági meghatározóit, illetve a rejtett gazdaságbeli munkajánlatok elfogadása vagy elutasítása mögött meghúzódó indokokat vizsgáljuk. Eredményeink azt sugallják, hogy az „adótakarékos” foglalkoztatás két módszere (fekete foglalkoztatás zsebbe fizetéssel, illetve munkabér számlára történő felvétele színlelt szerződéssel) közti választás a munkavállalók társadalmi gazdasági környezete által erősen meghatározott. A munkaerőpiac periferiáján levők körében magasabb azok aránya, akik zsebbe kapnak fizetést. Ugyanakkor a számlára fizetést felvevők aránya a diplomások között, illetve a közigazgatásban, egészségügyben, oktatásban és kultúrában dolgozók körében magasabb az átlagosnál. Ugyancsak megvizsgáltuk a megkérdezettek rejtett gazdaságba tartozó tranzakciókba vásárlóként történő bekapcsolódását. Nemek szerint a férfiak körében, a lakóhely típusa szerint pedig a budapestiek között a leginkább elterjedt a rejtett gazdaságból származó termékek vásárlása. Bár logikus feltevésnek tűnik, eredményeink alapján mégsem igazolható az az állítás, hogy az alacsonyabb jövedelmű családok érintettebbek lennének az ilyen nem bevallott (s ezáltal áfacsalással járó) vételekben, mint a jobb anyagi helyzetűek.

Végül azt vizsgáljuk, hogy az olyan feltételezett helyzetekre, melyek az adócsalást vagy a korrupciót egyfajta könnyebb, előnyösebb megoldás lehetőségeként kínálják, hogyan reagálnának a válaszadók. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok a tényleges múltbeli viselkedésre, vagy az adózási attitűdökre vonatkozó kérésekre adott válaszok őszinteségének egyfajta kontrollját jelenthetik. Azok, akik magasabbra becslik a rejtett gazdaságból jövedelmet szerzők arányát környezetükben, gyakrabban vásárolnának a rejtett gazdaságban, illetve hipotetikus helyzetekben is hajlamosabbak a nem legális, de anyagi előnnyel járó utat (adócsalás, korrupció) választani.

Tárgyszavak: rejtett gazdaság, be nem jelentett foglalkoztatás, adócsalás, korrupció, lakossági adatfelvétel

JEL kódok: H26, H31, Z13, C42

Köszönetnyilvánítás: Az adatfelvétel és a tanulmány az MTA KTI „A rejtett gazdaságban való részvétel és csökkentésének kormányzati eszközei” című, az MTA-MEH megállapodás keretében finanszírozott kutatási projektje (projektvezető Fazekas Károly, kutatásvezető Semjén András) keretében készült.

Tax evasion and corruption: population involvement and acceptance. Survey results.

Semjén András - Tóth István János - Medgyesi Márton - Czibik Ágnes

Abstract

The paper presents survey results regarding opinions and attitudes of the 18-60 y. o. Hungarian population concerning tax evasion and corruption, while it also examines the actual and intended behavior of the economically most active segment of the population concerning these matters, and explores the socio-demographic factors determining this behavior. After presenting some basic sample characteristics, we investigate the scope and prevalence of hidden employment (both unreported employment and employment masked as contract with a subcontractor), its underlying social and economic factors and the main reasons behind accepting or turning down work offers in the hidden economy. Our results suggest that the selection of the particular form of tax sparing employment, i.e. the choice between accepting unreported employment (receiving unreported wage directly into one's own pocket) and employment masked as "pretended subcontracting" is determined by the worker's socio-economic background to a great extent. Accepting unreported employment (unreported wage) is more prevalent amongst those on the periphery of the labor market, while "pretended subcontracting" occurs more frequently amongst graduates and those working in public administration, health care, education and culture. We also investigate to what extent the respondents engage in purchasing products and services from the hidden economy. Men purchase from the black economy more often than women, and those living in Budapest also buy products and services there (thus evading VAT payments) more frequently than the rest of the population. Although one would probably expect that members of families with low income engage in unreported transactions more frequently than the others, our results do not support this hypothesis. We also look at the reactions of respondents to hypothetical situations in which reliance on tax evasion and/or corruption seemingly offer a relatively easy and favorable solution. Answers to questions on such hypothetical situations can serve as a control to our results on actual behavior. Those who estimate the share of population receiving income from the hidden economy higher in their neighborhood would be more likely to rely on illegal but economically favorable solutions (such as tax evasion or corruption).

Keywords: hidden economy, unreported employment, tax evasion, corruption, population survey

JEL: H26, H31, Z13

BEVEZETÉS

A tanulmány, amellyel együtt feltérképezi a (18 és 60 éves kor közé eső) magyar lakosság adócsalással és korrupcióval kapcsolatos *véleményét*, Magyarországon elsőként a lakosság gazdaságilag leginkább aktív részének adócsalással és korrupcióval kapcsolatos tényleges és szándékolt magatartását is vizsgálja, és elemzi az e magatartás mögött meghúzódó társadalmi-demográfiai összetevőket.

Az, hogy a lakosság jelentős része az adócsalást és a korrupciót a gazdasági cserekapcsolatokban *választható, elfogadott* magatartásként értékeli, fontos támpont lehet az éppen e nemkívánatos magatartástípusok visszaszorítására irányuló kormányzati politikák kidolgozása során. A normaszegő magatartástípusok elfogadottsága maguknak e magatartástípusoknak a társadalmi beágyazottságára vethet fényt, és megmutatja, hogy mennyire lehetnek ezek részei a gazdasági cselekvők (esetünkben a háztartások) mindennapi életének. De az így nyert adatok csak közvetett és pontatlan információval szolgálhatnak e normaszegő magatartások tényleges elterjedtségére vonatkozóan, és alkalmatlanok annak vizsgálatára is, hogy milyen tényezők mozgatják ezeket, illetve milyen egyéni, családi, vagy környezeti jellemzőkkel állnak ezek összefüggésben.

A hazai kutatások első csoportja az adócsalással és a korrupcióval kapcsolatos vélemények feltárására, illetve az e két jelenség általában való előfordulására vonatkozó percepció vizsgálatára koncentrált (Vásárhelyi, 1998, Magyar Gallup Intézet, 2004), míg a tényleges magatartás feltérképezését nem tekinti feladatának. Nem kis részben azért, mert az utóbbi – a tényleges magatartás – vizsgálata éppen a normaszegéshez szokásosan kapcsolódó titkolózás miatt nehéz és módszertani buktatókkal is terhes. Mi a percepció vizsgálata mellett ez utóbbi nehezebb utat sem kívánjuk elkerülni, hogy közelebb jussunk az adócsalást és a korrupciót létrehozó, és a társadalmi cselekvés részeként fenntartó okok feltárásához.

Az egyének többféle szerepben válhatnak adócsalást megvalósító tranzakciók részeseivé: mint vásárlók, mint termelők vagy szolgáltatást végzők, mint munkavállalók vagy éppen mint munkaadók.

Magyarországon a háztartások, mint vásárlók részvételét a rejtett gazdaságban több kutatás is vizsgálta 1990 óta. A háztartások kikérdezéses vizsgálata alapján foglalkozik a témával Tóth, 1996, , Tóth, 1997, valamint KSH, 1998; az ún. “kgst piacok” megfigyelése alapján Czakó, 1997, Sik, 1997a, Sik, 1997b, Sik – Tóth, 1998, vagy egy-egy speciális eset elemzésével, a vevői és az eladói oldalt is figyelembe véve, például az orvosi hálapénz adásával kapcsolatban Bodnar et al., 2000, Tárki, 2007. A 2001. évi minimálbér emelés hatásainak vizsgálatok Szabó a KSH háztartási költségvetés felvételének kiadási és jövedelmi oldalát vetette össze a szürke jövedelmek becsléséhez (Szabó, 2007). Lackó a

háztartási villamosenergia fogyasztás adatai alapján adott becslést a rejtett gazdaság súlyának változására (Lackó, 2000a és Lackó, 2000b).

A kikérdezéses vizsgálatok eredményei szerint a '90-es évek közepén a háztartások összes kiadásain belül átlagosan 10-14% körülire lehetett tenni a nem regisztrált vásárlások értékének arányát¹. Az egyes kiadási csoportokon belül az adócsalás melletti tranzakciók értékének aránya a szolgáltatásoknál (42-46%) és a ruházati cikkekénél (28%) volt a legmagasabb. A nem regisztrált kiadások aránya a háztartások felmért összes kiadásaiban nagyon egyenetlenül oszlott meg: viszonylag sok háztartásnál ez csupán elhanyagolható mértékű volt, nagyon kevés háztartás viszont döntő mértékben nem regisztráltan vásárolt. Ugyanakkor a nem regisztrált kiadások aránya nem állt összefüggésben a háztartás jövedelmi helyzetével (Tóth, 1997). Egy évtizeddel később Szabó becslése szerint a háztartások közel 6 %-ánál a háztartástagok a bejelentett jövedelmeiken túl be nem jelentett jövedelemmel is rendelkeznek, azaz jövedelmi oldalról ennyi háztartás sorolható a szürkegazdasággal kapcsolatban lévő háztartások közé (Szabó, 2007).

További felmérések szerint a nem regisztrált vásárlások *par excellence* piachelyei, a "kgst-piacok" elterjedtsége nem változott a '90-es években: 1995-ben és 1999-ben is lényegében minden hetedik önkormányzat (13-14%) területén található volt "kgst-piac", miközben az árusítók száma, a piacok mérete és működési ideje már csökkent a '90-es évek végére (Sik, 2000).

A munkavállalói oldal vizsgálata először az un. emberpiacok és a fekete munka témakörére koncentrált (Sik, 1997b, Sik, 2000) másrészt a vállalatok empirikus vizsgálatán keresztül próbált az adócsalás és adóelkerülés mellett megvalósuló foglalkoztatási és bérezési formák elterjedtségéről adatokhoz jutni (Tóth – Semjén, 1996, Tóth – Semjén, 1998 és Semjén – Tóth, 2004). Több kutatás a be nem jelentett munkavégzés elterjedtségének becslésére vállalkozott aggregált személyi jövedelemadó adatok elemzésével és különböző adatforrások adatainak összevetésével (Krekó – P. Kiss, 2007, Elek et al., 2008 és Elek et al., 2009). Ugyancsak a be nem jelentett munka elterjedtségét vizsgálja Czibik és Medgyesi egy empirikus lakossági felvétel alapján (Czibik – Medgyesi, 2007).

Az eredmények a '90-es évek végétől a be nem jelentett munka elterjedtségének növekedésére mutattak (Sik, 2000), illetve ennek arányát 2005-ben 19-20%-ra teszik (Elek et al. 2009). Egy 2007-es lakossági kérdőíves vizsgálat a be nem jelentett munkavégzés nem elhanyagolható mértékű elterjedtségére utal: ezek szerint az alkalmazottak és az alkalmi munkavállalók több mint 10%-a fizetése egy részét zsebbe kapta, és ezen kívül 17%-uk kapott számlára is jövedelmet munkáltatójától (Czibik – Medgyesi, 2007).

¹ Nem regisztrált vásárlásnak tekintve azokat a tranzakciókat, amelyeknél nem történt meg az egyébként előírt számlaadás.

A korrupciós tranzakciók vizsgálata még az adócsalásra vonatkozó vizsgálatoknál is több nehézséggel jár, mivel itt mindkét fél (a vevő és az eladó is) messzemenően érdekelt a tranzakció megtörténtének eltitkolásában. Ennek megfelelően a korrupció percepciójára vonatkozó vizsgálatok sokkal számosabbak, mint a tényleges korrupciós helyzetekkel foglalkozóké (Szántó – Tóth, 2008). Ennek ellenére több tanulmány tűzte ki céljának a magyarországi korrupciós jelenségek egy-egy csoportját létrehozó okok közgazdasági elemzését (Köllő, 1992), vagy a bizonyos korrupciós szituációk elterjedtségének felderítését (Sik, 1999, Sik, 2002). Kísérlet történt továbbá az üzleti életben érvényesülő korrupciós jelenségek feltárására (Szántó – Tóth, 2008), illetve, a magyar vállalati szféra korrupciós tapasztalatainak számszerűsítésére (Makó, 2008a és Makó, 2008b). Lackó, 2006 a korrupció percepciója és az adóráták közötti összefüggést és munkapiaci hatásukat elemezte nemzetközi adatok alapján.

Jelen tanulmányban mi a munkavállalói és a vevői szerepben megvalósuló magatartásokat valamint feltételezett helyzetekre való feltételezett egyéni reakciókat vizsgáljuk részletesen, mert érthető módon (nyilván nem függetlenül attól, hogy az e szerepekben történő bekapcsolódást a rejtett gazdaságba a hazai joggyakorlat nem bünteti) ezek esetében kisebb a válaszeltitkolás valószínűsége.

A tanulmányban az empirikus adatfelvétel² és a megkérdezettek fontosabb jellemzők szerinti megoszlásainak bemutatása után először a rejtett gazdaságban való munkavégzés elterjedtségét, társadalmi, gazdasági meghatározóit, illetve a rejtett gazdaságbeli munkaajánlatok elfogadása vagy elutasítása mögött meghúzódó indokokat vizsgáljuk.

Az eredmények alapján kimutatjuk, hogy a megkérdezettek 15%-a dolgozott úgy a kérdezést megelőző két évben, hogy munkabérének egy részét zsebbe kapta, azok aránya pedig, akik fizetésük egy részét számlára kapták 14% volt. A válaszadóknak összesen mintegy negyede (26%) végzett az elmúlt két évben a rejtett gazdaságba sorolható munkát és csalt valamilyen formában és mértékben adót. Jellemzően a válaszadók vagy számlás, vagy zsebbe fizetett munkát végeztek, mindkét fajta rejtett gazdaságbeli munkavégzés csak két százaléknál fordult elő. Olyan háztartás azonban gyakorlatilag nem volt mintánkban, ahol többen is rendelkeztek munkajövedelemmel, és mindenki annak nagyobb részét számlára vagy zsebbe kapta volna. Ezek alapján tehát nem jellemző a rejtett gazdaságban az adócsalás mellett való munkavégzés háztartásokon belüli halmozódása.

A rejtett gazdaságban való részvétel társadalmi gazdasági meghatározóit áttekintve megállapítható, hogy a munkaerőpiac perifériáján levők körében magasabb azok aránya, akik zsebbe kapnak fizetést. Az alacsonyabb iskolázottságúak, a fiatalabbak, az alkalmi munkások

² Az adatfelvétel kérdőívének elkészítésében Lackó Mária, Révész Erika, Semjén András és Tóth István János vett részt.

vagy munkanélküliek között, illetve azok körében, akik hosszabb időt töltöttek munkanélküliségben fordult elő az átlagosnál gyakrabban, hogy zsebbe is kaptak fizetést a kérdezést megelőző két évben. A számlára fizetést felvevők aránya az értelmiség körében magasabb az átlagosnál. A diplomások, a közigazgatásban, egészségügyben, oktatásban és kultúrában dolgozók körében az átlagosnál gyakrabban fordul elő, hogy számlára vettek fel fizetést az elmúlt két év folyamán.

A zsebbe fizetést kilátásba helyező munkaaajánlatot elfogadók 56%-a válaszolta, hogy azért fogadta el az ajánlatot, mert rá volt szorulva, hogy dolgozzon. Az ilyen ajánlatot elfogadók 39%-a válaszolta, hogy azért fogadta ezt el, mert így járt jobban anyagilag és 34%-uk válaszolta, hogy szerepet játszott döntésében az, hogy másképp nem kapta volna meg a munkát.

A zsebbe fizetést kilátásba helyező munkaaajánlatot elutasítók döntésük indokaként a bizonytalan fizetést említették leggyakrabban, ez az ilyen ajánlattal találkozóknak 40%-ánál játszott szerepet a döntésben. Mintegy egyharmad volt azok aránya, akiknél az alacsony fizetés és a rossz munkafeltételek játszottak szerepet az ajánlat visszautasításában. Az zsebbe fizető ajánlatot elutasítók 23%-ánál játszott szerepet a döntésben az, hogy a fekete munka a törvényekbe ütköző cselekedet.

A tanulmány következő részében a megkérdezettek rejtett gazdaságba tartozó tranzakciókba vásárlóként történő bekapcsolódását vizsgáljuk. Az eredmények arra mutatnak, hogy a magyar lakosság közel 60 százaléka sohasem vásárol a rejtett gazdaságból származó termékeket, harmaduk pedig csak ritkán. Némek szerint a férfiak körében, a lakóhely típusa szerint pedig a budapestiek között a leginkább elterjedt a rejtett gazdaságból származó termékek vásárlása. Bár logikus feltevés lenne, mégsem igazolható az az állítás, hogy az alacsonyabb jövedelműek érintettebbek lennének ebben, mint a jobb anyagi helyzetűek.

A rejtett gazdaságból származó termékek vásárlására a lakosság túlnyomó többségét az így elérhető anyagi előny, az alacsonyabb ár motiválja. Minden harmadik ember említi emellett e termékek és szolgáltatások könnyebb hozzáférhetőségét, és azt is, hogy ezzel segít valakin, aki rossz anyagi helyzetben van.

Végül, a dolgozat negyedik fejezetében azt vizsgáljuk, hogy az olyan feltételezett helyzetekre, melyek az adócsalást vagy a korrupciót a vásárlók vagy állampolgárok részére egyfajta könnyebb, előnyösebb megoldás lehetőségeként kínálják, hogyan reagálnának bevallásuk szerint a válaszadók. Azt feltételezzük, hogy a feltételezett helyzetekre való hipotetikus reakciók szoros összefüggésben állnak egyrészt azzal, hogy az ezekkel analóg tényleges helyzetekben a kérdezett korábban ténylegesen hogyan viselkedett, illetve, hogy az ilyen, vagy ezekkel analóg helyzetekben a jövőben hogyan fog viselkedni. Ennyiben az ezekre

a kérdésekre adott válaszok a tényleges múltbeli viselkedést, vagy az adózási attitűdöket firtató kérésekre adott válaszok őszinteségének egyfajta kontrollját jelenthetik.

Az eredmények szerint a lakosság 42 százaléka saját bevallása szerint akkor sem csalna adót semmiképpen, ha a felelősségre vonás valószínűsége elenyésző lenne, és csupán a megkérdezettek tizede tartja nagyon valószínűnek, hogy adót csalna ebben az esetben. Ellentmondásban áll ugyanakkor ezzel az eredménnyel az, hogy amikor megkérdeztük a válaszadókat, hogy ha lakásfelújításuk során egy mester felajánlaná, hogy számla nélkül 360 ezer forint helyett 300 ezerért hajlandó elvégezni a munkát, akkor a drágább számlás, vagy pedig a számla (és áfa) nélküli olcsóbb megoldást választanák, akkor a válaszolók háromnegyede az alacsonyabb árat kínáló, de egyben áfacsalást megvalósító lehetőséget választotta.

A rejtett gazdaságból származó termékek vásárlásában és a feltételezett helyzetekre adott reakciók vizsgálata során is fontos tényezőnek bizonyult az, hogy a megkérdezett kapcsolatban áll-e a rejtett gazdasággal más módon is. Azok, akik kaptak az elmúlt két év során fizetést zsebbe vagy számlára, gyakrabban vásárolnak a rejtett gazdaság termékeiből.

Még erősebben szignifikánsnak bizonyult az a tényező, hogy hogyan érzékeli a megkérdezett, a környezetében lakók mekkora része szerez jövedelmet a rejtett gazdaságból. Azok körében, akik magasabbra becslik ezt az arányt, sokkal gyakrabban fordul elő, hogy olyanoktól vásárolnak termékeket és vesznek igénybe szolgáltatást, akik nem fizettek adót tevékenységük után. Ez a megállapítás a mikrokörnyezet rejtett gazdaságra vonatkozó normáinak jelentőségét húzza alá.

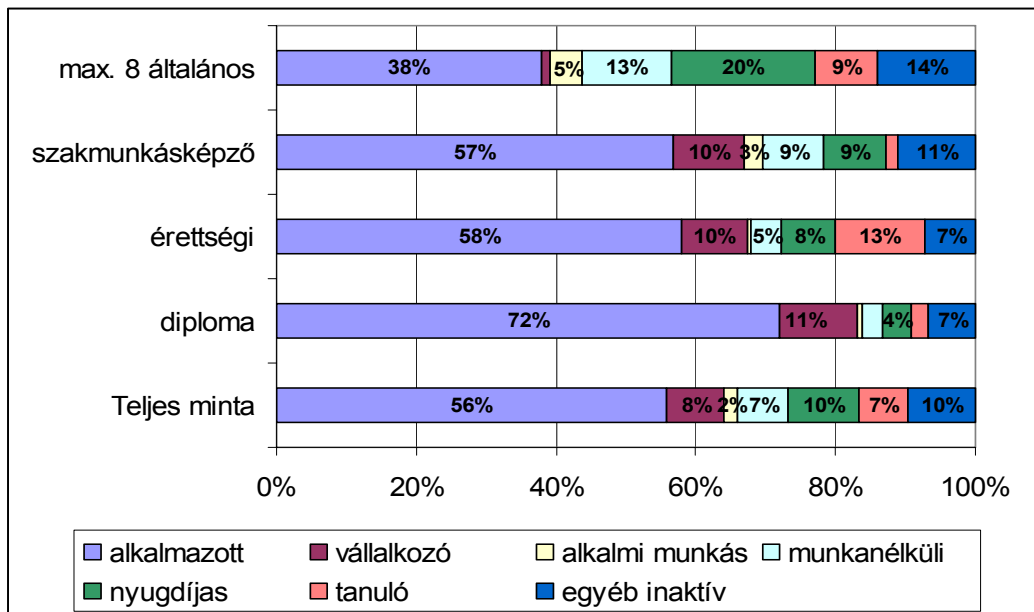
1. A MINTA FONTOSABB JELLEMZŐI

Az adatfelvétel³ az aktív korú magyar népesség leginkább aktív részének, a 18-60 éveseknek a megkérdezésére irányult. Ebben a részben az adatfelvétel mintáját írjuk le demográfiai, munkaerőpiaci és a háztartások anyagi helyzetét jellemző ismérvek alapján.

A kutatás mintájának a válaszmegtagadások miatt torzulását háromdimenziós, nem, korcsoport, és településtípus szerinti súlyozás korrigálja, tehát ezeknek a változóknak a mintabeli megoszlása megfelel a 2005. évi Mikrocenzus megoszlásainak. A minta mintegy egyharmada harminc év alatti, 24% a 31 és 40 év közöttiek aránya, 22% negyven és ötven év közötti életkorú, és szintén ekkora az ötven és hatvan év közöttiek aránya. Az iskolai végzettség szerinti megoszlás alapján a minta egyötöde legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezik, és 29% a szakmunkásképzőt végzettek aránya. A válaszadók egyharmada tett érettségi vizsgát, felsőoktatási diplomát pedig 17%-uk szerzett. A nők között magasabb az érettségizettek és a diplomások aránya, mint a férfiak körében. A válaszadók egytizede egyszemélyes háztartásban él, és négy százalék azok aránya, akik egyedüli felnőttként gyermekeket nevelnek. A leggyakoribb háztartástípus, amelyben a válaszadók 47%-a él, az olyan több felnőttből álló háztartás, amelyben nincsen 18 év alatti gyermek. A válaszadók egyötöde olyan háztartásban él, amelyet több felnőtt és egy gyermek alkot, és szintén egyötöd a több felnőttből és több gyermekből álló háztartásban élők aránya. A válaszadók 61%-a házastárssal vagy élettárssal él egy háztartásban, 39%-uk viszont nem.

³ Az adatfelvételt az Adatgyűjtő Intézet kft. végezte 2008 tavaszán.

A válaszadók munkaerőpiaci státusza iskolai végzettség szerint

Forrás: Saját számítás

A válaszadók 45%-a volt hosszabb-rövidebb ideig munkanélküli a kérdezést megelőzően, 55%-uknak viszont sosem kellett ezzel a helyzettel szembenéznie. Tanulmányai befejezése utáni első munkába állása óta összesen legfeljebb hat hónap munkanélküli periódust élt át a válaszadók 17%-a, 12% fél évnél hosszabb, de egy évnél rövidebb ideig volt összesen munka nélkül, míg 15% volt azok aránya, akik összesen egy évnél is többet voltak munka nélkül. A diplomások 70%-a sosem volt korábban munkanélküli, a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezőknek viszont csak 42%-ára volt igaz ez.

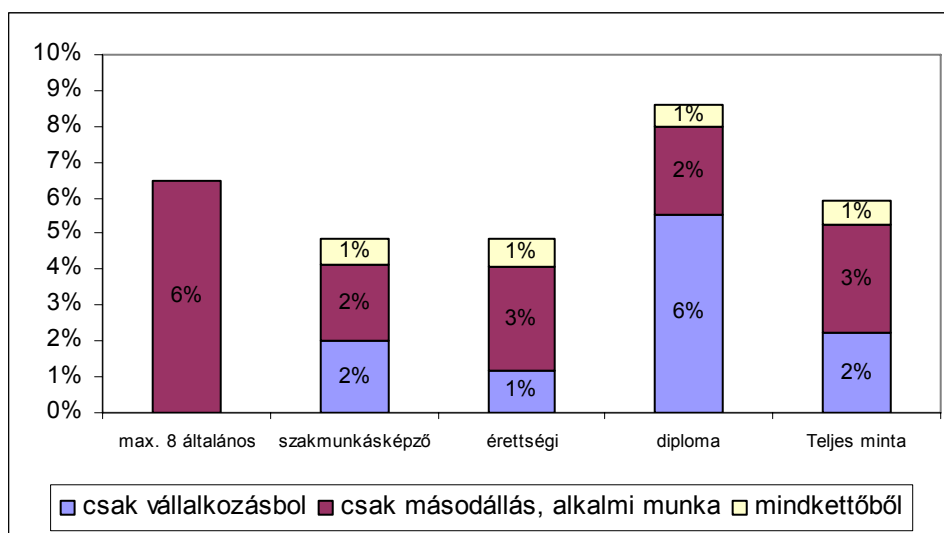
A kérdés időpontjában a válaszadók 56%-a alkalmazott, 8%-uk önfoglalkoztató, vállalkozó, összesen tehát a válaszadók 64%-a dolgozik rendszeresen. A válaszadók további kilenc százaléka gazdaságilag aktív: két százalékuk alkalmi munkás, 7%-uk pedig munkanélküli, vagyis szeretne elhelyezkedni, de nem talál munkát. A válaszadók 27%-a gazdaságilag inaktív, tehát a formális munkaerőpiacon munkakínálatával nem jelenik meg. Ez a népesség nyugdíjasokból (10%), tanulókból (7%) és egyéb inaktívokból (10%) tevődik össze. A válaszadók munkaerőpiaci helyzetét meghatározza iskolai végzettségük. Míg a diplomások 83%-a alkalmazottként vagy vállalkozóként rendszeresen dolgozik, az érettségizettek és a szakmunkásképzőt végzetek körében kétharmad, a legfeljebb nyolc általános végzettek körében viszont csak negyven százalék a rendszeresen dolgozók aránya. A rendszeresen dolgozók között az alkalmazottak 84%-a határozatlan idejű munkaszerződés keretében dolgozik, 14% a határozott idejű szerződéssel foglalkoztatottak aránya, az alkalmazottak egy százaléka pedig megbízási szerződéssel dolgozik. A vállalkozók 61%-a

önfoglalkoztató, nincsen alkalmazottja, 29% maximum négy főt alkalmaz, 4% esetében az alkalmazottak száma öt és tíz közé esik, és tíznél több alkalmazottat ugyancsak a vállalkozók négy százaléka foglalkoztat..

A rendszeresen dolgozók 21%-a az iparban dolgozik, 8%-uk az építőiparban, 7%-uk a mezőgazdaságban tevékenykedik. A rendszeresen dolgozók 65%-a tehát a szolgáltatási szektorban dolgozik. Hét százalék a közlekedés, szállítás, hírközlés-ben, 15% a kereskedelemben, 4% a pénzügyi szolgáltatásban, 13% az egyéb szolgáltatásban dolgozók aránya. A foglalkoztatottak 7%-a dolgozik a közigazgatásban, védelemben, politikában, 5% az egészségügyben és 9% a kultúra, oktatás, tudomány területén.

1.2. ábra

A rendszeresen dolgozók megoszlása a mellékjövedelmek forrása szerint

Forrás: Saját számítás

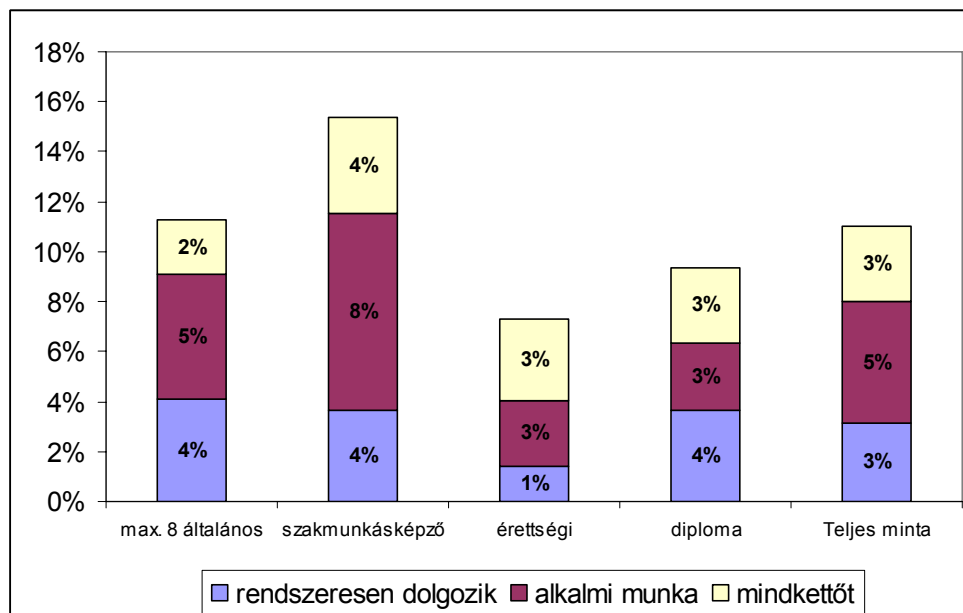
A rendszeresen dolgozók között mindössze hat százalék azok aránya, akik főmunkahelyük mellett más munkából is szereznek jövedelmet. Két százaléknak csak vállalkozása van, három százalék a csak másodállással rendelkezők aránya, egy százaléknak pedig mind másodállása, mind vállalkozása is van. Ha minden munkajövedelmet összeadunk, a rendszeresen dolgozók 28%-a 70 ezer Ft-ot vagy kevesebbet keres havonta, 35% a 70 és 100 ezer Ft között, 28% a 100 és 150 ezer Ft között keresők aránya, és 9% a havonta 150 ezer forintnál is többet keres.

A hivatalosan rendszeresen nem dolgozók 11%-a végez valamilyen be nem jelentett kereső tevékenységet. Három százalékuk valójában rendszeresen dolgozik, öt százalék alkalmi munkákat végez, további három százalék pedig mind rendszeresen, mind alkalmilag folytat be nem jelentett kereső tevékenységet. Az inaktívak, és a munkanélküliek kétharmadának a kérdezést megelőző egy hónapban nem volt munkajövedelme. Negyvenezer Ft-ot vagy

kevesebbet vitt haza 14%-uk, 11% 40 és 70 ezer Ft között keresett, 70 ezer forintnál többet 9%-uk vitt haza.

1.3. ábra

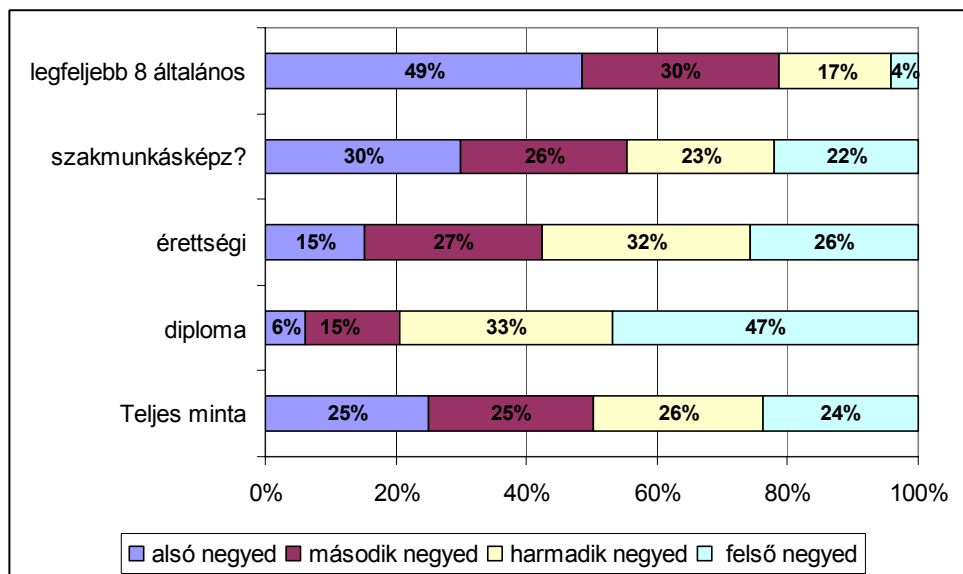
A rendszeresen nem dolgozók megoszlása aszerint, hogy végeznek-e be nem jelentett munkát

Forrás: Saját számítás

A háztartások anyagi helyzetét az egy főre jutó háztartási jövedelem alapján jellemezzük. A háztartásokat az egy főre jutó jövedelem alapján negyedekbe soroltuk. Mivel a magasabb iskolázottság általában magasabb jövedelemmel jár együtt, és a magasabb iskolázottság a háztartásokon belül is „halmozódik”, így nem meglepő, hogy a magasabb iskolázottságú válaszadók kedvezőbb jövedelmi helyzetben vannak. A diplomások körében 47% a legjobb jövedelmi helyzetű negyedbe tartozók aránya, míg a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében ez az arány csak 4%. A háztartások vagyoni helyzetének felmérésére két indikátort, a háztartás tulajdonában levő gépkocsik számát és a háztartás tulajdonában levő lakás értékét használjuk. A válaszadók 36%-a olyan háztartásban él, amelynek tulajdonában nincsen autók, 54% az egy gépkocsival rendelkező háztartásban élők aránya, míg a válaszadók egytizedének háztartásában több autók is van.

Az egy főre jutó családi jövedelem negyedeibe tartozó válaszadók aránya iskolai végzettség szerint

Forrás: Saját számítás

2. RÉSZVÉTEL A REJTETT GAZDASÁGBAN: MUNKAVÁLLALÁS

A rejtett gazdaságban való részvétel egyik formája a hatóságok elől részben vagy egészében elrejtett munkavégzés. Ennek két jellemző formája, amikor a munkavállalók zsebbe kapják fizetésüket, illetve amikor a munkavállalók normál munkájukért járó fizetésük egy részét nem munkabéreként, hanem számlára veszik fel. Ezek mind a munkáltatók, mind a munkavállalók számára – legalábbis rövidtávon – kedvező gyakorlatot jelentenek, hiszen az adók és járulékok megspórolása csökkenti a munkaerő költségét az egyik, és növeli a rendelkezésre álló jövedelmet a másik oldalon. A következő fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a számlás munkavégzés vagy a zsebbe való fizetés milyen elterjedt ma Magyarországon (2.1. fejezet), milyen társadalmi, gazdasági tényezők vezetnek a rejtett gazdaságban való munkavégzéshez⁴ (2.2. fejezet) és milyen indokokat sorolnak fel a válaszadók a rejtett gazdaságban való munkavégzés elfogadásával vagy elutasításával kapcsolatban (2.3. fejezet).

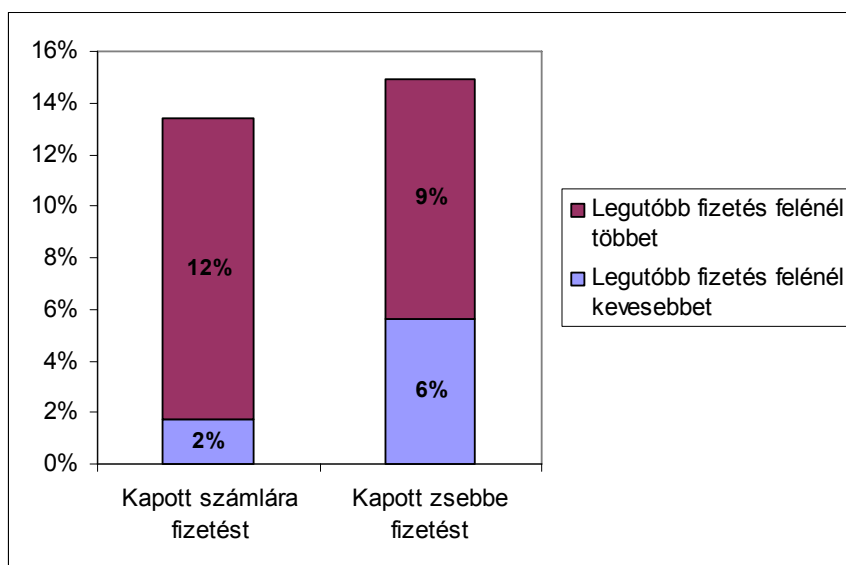
⁴ Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a rejtett gazdaságban való munkavégzésként hivatkozunk az elterjedt kifejezéssel az ún. „színlelt (vállalkozási) szerződés” keretében történő foglalkoztatásra is, jóllehet ez nem teljesen rejtett tevékenység, „csupán” a járulékkerhek (és általában az szja) alóli kibúvás.

2.1. ZSEBBE FIZETÉS ÉS SZÁMLÁS MUNKAVÉGZÉS ELTERJEDTSÉGE

A válaszadók mintegy negyede (26%) végzett az elmúlt két évben olyan munkát, *amikor fizetését* (részben vagy egészben) *számlára vette fel vagy zsebbe kapta*. Jellemzően az érintettek vagy számlás, vagy pedig zsebbe fizetett munkát végeztek, a közterhek alól részben vagy egészben kibúvó munkavégzés mindkét fajtája az elmúlt két év során csupán a válaszadók két százalékánál fordult elő.

2.1.1.ábra

Az elmúlt két évben számlára vagy zsebbe fizetést kapók aránya, %

Forrás: Saját számítás

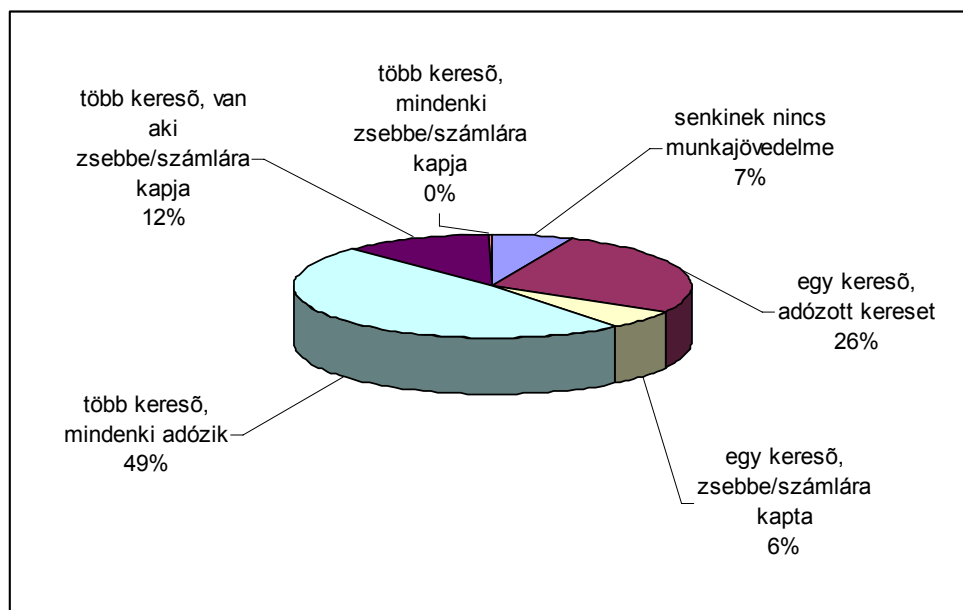
A megkérdezettek 15%-a dolgozott úgy a kérdezést megelőző két évben, hogy munkabérének egy részét zsebbe kapta. Azok aránya, akik a legutóbbi ilyen alkalommal fizetésük felénél kisebb részét kapták számlára, az összes válaszadó között 6% volt, a válaszadók 9%-a viszont fizetésének több, mint felét kapta zsebbe a legutóbbi alkalommal, amikor ilyen munkát végzett.

Azok aránya, akik az elmúlt két évben dolgoztak úgy, hogy fizetésük egy részét számlára kapták 14% volt a válaszadók között. Azok, akik végeztek „számlás munkát”, a legutóbbi ilyen alkalommal jellemzően fizetésük nagyobb részét kapták számlára. Az összes megkérdezett között 12% volt azok aránya, akik fizetésük több, mint a felét vették fel így, és csak 2% volt azok aránya, akik fizetésüknek csak egy kisebb részét vették fel számlára a legutóbbi alkalommal.

A kérdőívben a válaszadó háztartásának többi tagjáról is megkérdeztük, hogy volt-e munkajövedelmük, és ha igen, akkor azt milyen formában vették fel: adózottan, zsebbe illetve számlára, alkalmi munkavállalói könyvvel vagy vállalkozói jövedelemként. Ezek alapján vizsgálható a háztartásnak a rejtett gazdaságban való érintettsége. A háztartások hét százalékában egy háztartástagnak sincs munkajövedelme. A háztartások 26%-ában csak egy kereső van, és az adózott jövedelemként kapja keresetét. Szintén egy kereső van, de az keresete nagyobb részét zsebbe vagy számlára kapja a háztartások hat százalékának esetében. A háztartások majdnem felében több kereső van, és mindegyikük adózott jövedelemként kapja meg fizetését. Tizenkét százalék azon háztartások aránya, melybe több kereső van, és van közöttük olyan, aki keresete nagyobb részét számlára vagy zsebbe kapja. Olyan háztartás azonban mintánkban gyakorlatilag nem volt, ahol többen is rendelkeznek munkajövedelemmel, és mindenki annak nagyobb részét számlára vagy zsebbe kapta volna meg. Ezek alapján tehát a rejtett gazdaságban való munkavégzés háztartásokon belüli halmozódása nem jellemző.

2.1.2. ábra

Adózott és rejtett gazdaságbeli jövedelmek a háztartásban

Forrás: Saját számítás

2.2. A ZSEBBE VALÓ FIZETÉS VAGY SZÁMLÁS MUNKAVÉGZÉS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI MEGHATÁROZÓI

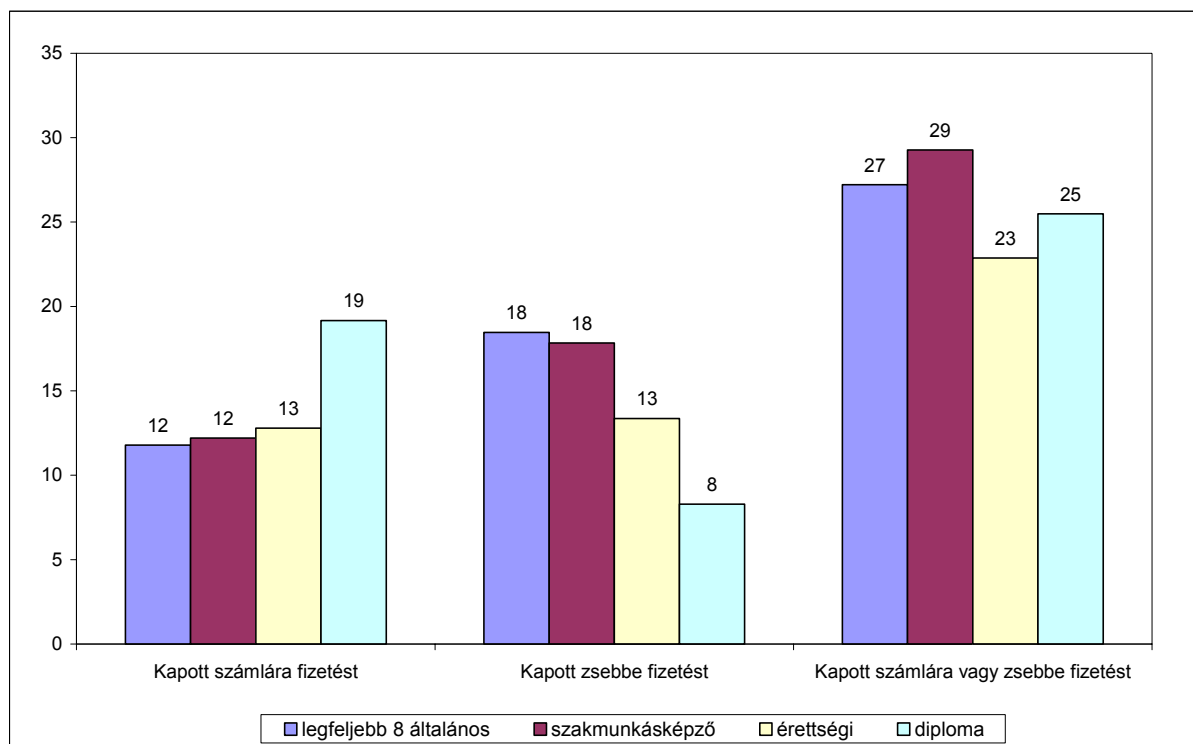
A következő részben megvizsgáljuk a rejtett gazdaságban való munkavégzés társadalmi-gazdasági meghatározó tényezőit. Először demográfiai változók, aztán munkaerőpiaci jellemzők és végül a háztartás anyagi helyzetének hatását vizsgáljuk.

2.2.1. Demográfiai jellemzők és rejtett gazdaságbeli munkavégzés

A férfiak esetében a fekete munkavégzés gyakrabban fordult elő, mint a nők esetében. A férfiak 19%-a, a nőknek csak 11%-a végzett az elmúlt két évben olyan munkát, ami után fizetését részben vagy egészben zsebbe kapta. A számlára felvett fizetés esetében kisebb a nemek közötti eltérés, de összességében így is elmondható, hogy a férfiak gyakrabban érintettek a rejtett gazdaságban való munkavégzésben: a férfiak 31% végzett az elmúlt két évben olyan munkát, amiért kapott számlára vagy zsebbe fizetést, a nők esetében 22%-ra jellemző mindez.

Életkor szerint is lényeges eltérés van a rejtett gazdaságban végzett munka előfordulásában: míg a harminc év alattiak körében 20% a fizetést zsebbe is kapók aránya, az ötven év felettieknek mindössze 6%-a dolgozott a kérdezést megelőző két évben úgy, hogy zsebbe is kapott fizetést. A számlás munkák esetében kisebb mértékben ugyan, de szintén tapasztalunk korcsoportok közötti eltéréseket: ez fizetési mód a 30 és 40 év közötti korosztály körében fordul elő az átlagosnál nagyobb arányban. Összességében is a harmincasok körében haladja meg a rejtett gazdaságban való munkavégzés gyakorisága az országos átlagot, míg az 50 és 60 év közöttiek körében az átlagosnál alacsonyabb a rejtett gazdaságban való munkavégzés.

A kevésbé iskolázott válaszadók körében a fekete munkát végzők aránya meghaladja az átlagot, az iskolázott válaszadók körében viszont a számlás munkavégzés fordul elő az átlagosnál gyakrabban. A legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők 19%-a végzett olyan munkát, amiért zsebbe fizették, míg a diplomások csak 8%-ra jellemző ez. A diplomások körében ugyanakkor a számlás munkavégzés 19%-os előfordulása lényegesen meghaladja a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében mért 11%-ot. Mivel a kétféle munkavégzés az iskolázottság szerinti hierarchia ellentétes végein gyakoribb, így összességében a rejtett gazdaságban való munkavégzés képzettség szerint nem mutat lényeges eltérést. A különböző képzettségűek jellemzően eltérő formában kapcsolódnak a rejtett gazdasághoz, de végeredményben minden képzettségi csoport hasonló arányban érintett.

Számlára vagy zsebbe fizetést kapók aránya iskolai végzettség szerint - 2008, %

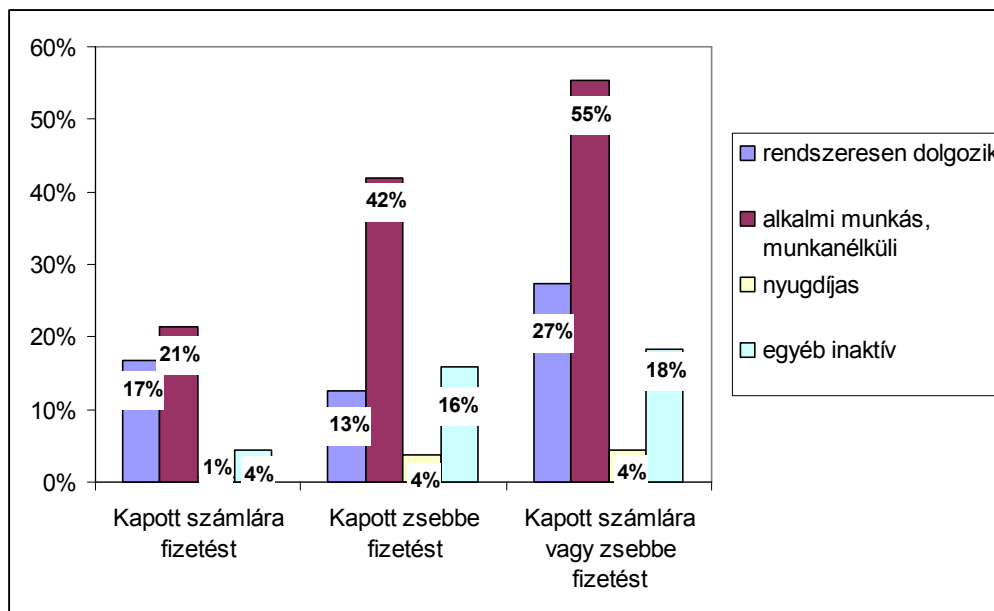
Forrás: Saját számítás

A rejtett gazdaságban való munkavégzés Budapesten és a községekben kismértékben gyakoribb az átlagosnál. Összességében a fővárosiak 31%-a, a községieknek pedig 30%-a érintett a rejtett gazdaságban való munkavégzésben – tehát végzett számlás munkát vagy kapott zsebbe fizetést – a 26%-os országos átlaggal szemben.

2.2.2. Munkaerőpiaci jellemzők és rejtett gazdaságbeli munkavégzés

A válaszadók munkaerőpiaci státusa alapján a rendszeres munkával nem rendelkező gazdaságilag aktívak (alkalmi munkások, munkanélküliek) voltak leginkább érintettek a rejtett gazdaságban való munkavégzésben. A szóban forgó csoport 42%-a kapott zsebbe fizetést és 21%-a végzett számlás munkát a kérdezést megelőző két évben, tehát összességében 55%-uk kapott be nem jelentett, vagy részben bejelentett munkáért bért. A rendszeresen dolgozók körében a zsebbe fizetést kapók aránya nagyjából átlagos, a számlás munkát végzők aránya a teljes mintára jellemző 14%-nál némileg magasabb, 17%-os. Összességében a rendszeresen dolgozók a rejtett gazdaságban való munkában átlagos mértékben vesznek részt. Figyelemre méltó az is, hogy a nem nyugdíjas inaktívak (tanulók, egyéb inaktívak) körében a teljes mintára jellemző átlagnak megfelelő azok aránya, akik valamilyen munkavégzésért zsebbe kaptak fizetést.

Számlára vagy zsebbe fizetést kapók aránya munkaerőpiaci státus szerint - 2008, %

Forrás: Saját számítás

A munkagazdasági kutatások megállapítják, hogy annál nehezebb egy munkanélkülinek elhelyezkednie, minél hosszabb időt töltött munka nélkül. Ez alapján tehát a munkanélküliségben eltöltött hónapok száma az egyén elhelyezkedési esélyeit, munkaerőpiaci lehetőségeit jelezheti előre. Várakozásaink szerint azoknál, akik sok időt töltöttek munka nélkül, nagyobb lehet a rejtett gazdaságban való érintettség, mivel nehezebben találnak munkát a hivatalos munkaerőpiacon. Ezt a feltételezést megerősíthetjük: azok körében, akik egy évnél hosszabb ideig voltak munkanélküliek az átlagosnál tíz százalékponttal magasabb, 25% a zsebbe fizetést kapók aránya. Azok körében viszont, akik nem voltak munkanélküliek az átlagosnál alacsonyabb, mindössze kilenc százalék ez az arány. A számlára fizetést felvevők aránya azonban nem a leghosszabb munkanélküliségi tapasztalattal rendelkezők között a legmagasabb, hanem azok körében, akik fél évnél rövidebb ideig voltak munkanélküliek. Mivel ebben a csoportban a zsebbe fizetést kapók aránya is viszonylag magas, így összességében a rejtett gazdaságban való érintettsége is ennek a csoportnak a legjelentősebb.

A rendszeres munkával rendelkezők körében azt vizsgáljuk, hogy mely ágazatokban gyakoribb a be nem jelentett munkavégzés, továbbá, hogy a főmunkahelyhez vagy a mellékmunkához kapcsolódik-e, és hogy hogyan befolyásolja azt a kereset szintje. Az ágazat esetében az alacsony esetszámok miatt az ipar és a mezőgazdaság mellett a szolgáltatásokat

négy kategóriába csoportosítottuk. A közlekedés, hírközlés, távközlés és kereskedelem ágazatokat vontuk egy kategóriába; külön-külön kategóriába soroltuk a pénzügyi szolgáltatásokat és az egyéb szolgáltatásokat, és a negyedik kategóriába a közigazgatás, oktatás, kultúra, egészségügy ágazatokat vontuk össze. Azok aránya, akik zsebbe kaptak fizetést a közlekedés, kereskedelem ágazatban és az egyéb szolgáltatás ágazatban magasabb a rendszeresen dolgozókra jellemző átlagnál, a közigazgatás és egyéb szolgáltatásban viszont alacsonyabb az átlagosnál a zsebbe fizetést kapók aránya. A számlára is fizetést kapók aránya azonban éppen a közigazgatást, oktatást, kultúrát és egészségügyet magában foglaló kategóriában magasabb az átlagosnál.

Felmértük azt is, hogy a számlás vagy zsebbe fizetés mennyire a dolgozó főmunkájához és mennyire a mellékkeresetéhez kapcsolódik. Azok esetében, akiknek nincs mellékjövedelme, a számlás munkavégzés vagy zsebbe fizetés előfordulásának valószínűsége átlagosnak (14 és 15%) mondható. A különböző mellékkereseti forrásokat említők száma nagyon alacsony, *de a másodállással rendelkezők körében különösen a zsebbe fizetés előfordulása gyakori, tehát valószínűnek látszik, hogy a mellékmunkák esetében jelentős a rejtett gazdaság szerepe.* A munkajövedelem nagysága szerinti kategóriákban a 71-100 ezer Ft között keresők körében az átlagosnál magasabb, 31% a valamilyen módon a rejtett gazdaságban való munkavégzésben érintettek aránya, a legmagasabb jövedelmi kategóriában a 150 ezer Ft-nál is többet keresők körében pedig a számlás fizetés előfordulása gyakoribb az átlagosnál, bár itt az alacsony esetszám miatt az eredmények interpretálásánál óvatosan kell eljárni.

A rendszeres munkával hivatalosan nem rendelkezők (37%) túlnyomó többsége nem végez keresőtevékenységet, mindössze 11%-uk dolgozik be nem jelentett munkában alkalmanként vagy rendszeresen. A nem rendszeresen dolgozók között, akik nem bejelentett munkát sem végeztek, az elmúlt két évben zsebbe vagy számlára fizetést kapók aránya jóval alacsonyabb (17%), mint a minta egészében (26%). Ez azt jelzi, hogy ennek a népességnek a túlnyomó része már eltávolodott a munkaerőpiactól, annak mind a formális, mind az informális részétől. Azon inaktívak (nyugdíjasok és egyéb inaktívak), alkalmi munkások és munkanélküliek túlnyomó többsége (78%-a) azonban, akik a kérdezés időpontjában, vagy az azt megelőző hónapban végeztek bejelentett munkát, az elmúlt két évben is kapott zsebbe vagy számlára fizetést.

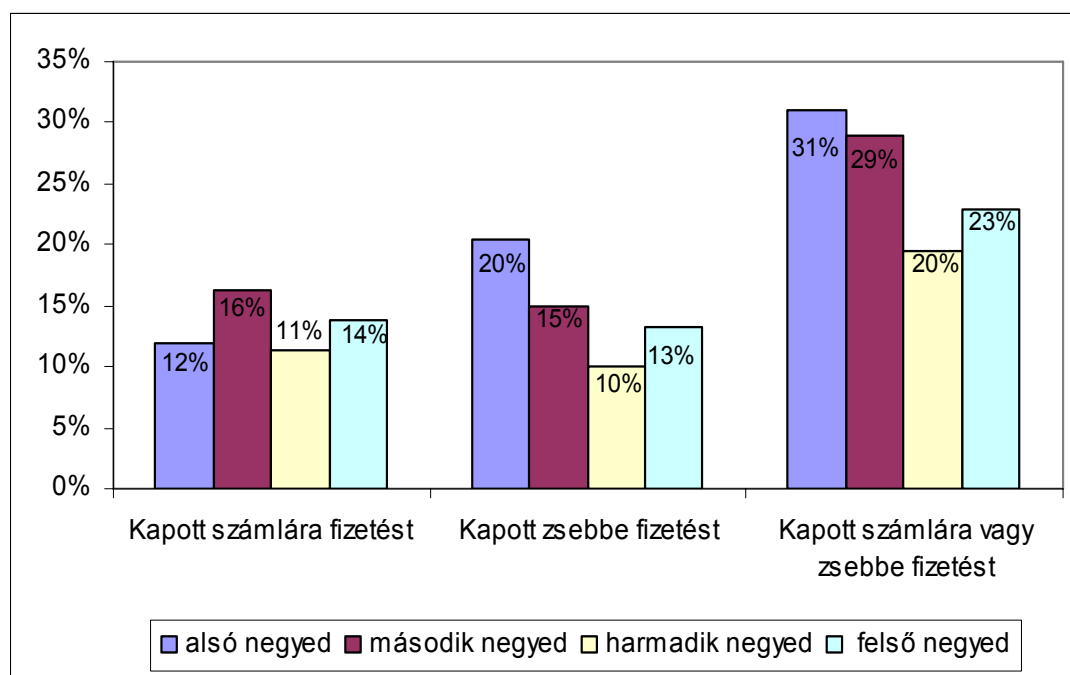
A rejtett gazdaságban való munkavállalás tehát egyrészt a legális munkaerőpiacon is keresők, valamint a rendszeres és legális kereseti lehetőségekkel nem rendelkező gazdaságilag aktívak körében a legmagasabb. A rejtett foglalkoztatás különféle formái e rétegeket érintik leginkább.

2.2.3. A család anyagi helyzete és rejtett gazdaságbeli munkavégzés

A háztartások anyagi jellemzőit tekintve az egy főre jutó családi jövedelem szerint különbözik leginkább a rejtett gazdaságban való munkavégzés. A legszegényebb negyedbe tartozók körében az átlagosnál magasabb, 20%-os azok aránya, akik valamilyen munkáért zsebbe kaptak fizetést az elmúlt két évben, összességében pedig a rejtett gazdaságban munkát végzők aránya a teljes mintára jellemző 26%-nál öt százalékponttal magasabb. A vagyoni jellemzők közül az autóval való rendelkezést illetve a lakástulajdon értékét vizsgáltuk, de ezen változók szerint nem mutatkozott különbség a rejtett gazdaságban való munkavégzésben.

2.2.3.1. ábra

Számlára vagy zsebbe fizetést kapók aránya egy főre jutó családi jövedelem negyedei szerint, %

Forrás: Saját számítás

A rejtett gazdaságban való részvétel társadalmi gazdasági meghatározóit áttekintve összegzésképpen a következőket állapíthatjuk meg. A munkaerőpiac perifériáján levők körében a legmagasabb azok aránya, akik zsebbe kapnak fizetést. Az alacsonyabb iskolázottságúak, a fiatalabbak, az alkalmi munkások vagy munkanélküliek körében, illetve azon jelenleg dolgozók körében, akik hosszabb időt töltöttek korábban munka nélkül, fordul elő az átlagosnál gyakrabban, hogy zsebbe is kaptak fizetést a kérdezést megelőző két évben. A számlára fizetést felvevők aránya egyértelműen az értelmiség körében magasabb az átlagosnál. A diplomások, a közigazgatásban, egészségügyben, oktatásban kultúrában

dolgozók körében az átlagosnál gyakrabban fordul elő, hogy számlára (is) vettek fel fizetést az elmúlt két év folyamán.

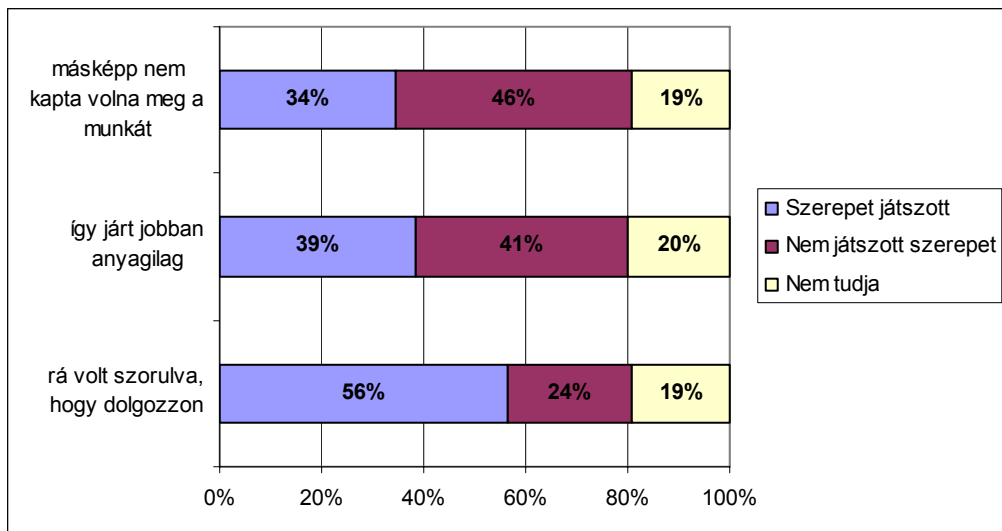
2.3. ZSEBBE FIZETŐS VAGY SZÁMLÁS MUNKA AJÁNLATOK ELFOGADÁSÁNAK, ELUTASÍTÁSÁNAK INDOKAI

Láttuk, hogy a válaszadók 15%-a végzett olyan munkát, amelyért részben vagy egészben zsebbe fizették. De azok a válaszadók egy része is találkozott ilyen munkaaajánlatokkal, akik nem kaptak zsebbe munkabért. Azoknak, akik nem kaptak zsebbe fizetést, mintegy négy százaléka kapott olyan munkaaajánlatot, amelyben a munkáltató a fizetés egy részét vagy egészét zsebbe adta volna. Összességében a válaszadók 18%-a találkozott ilyen munkaaajánlattal az elmúlt két évben. Azon válaszadók között, akik kaptak olyan munkaaajánlatot, ahol zsebbe fizették volna őket, 29% minden ilyen munkaaajánlatot elutasított, 56% azonban fogadott el ilyen ajánlatot, (a fennmaradó 14% nem tudott válaszolni a kérdésre). Megpróbáltuk feltérképezni azt, hogy azok között, akik legalább egyszer elfogadtak, vagy elutasítottak ilyen ajánlatot, az utolsó elfogadás illetve elutasítás alkalmával milyen indokok vezettek a zsebbe fizető munkaaajánlat elfogadásához, illetve elutasításához. Mindkét esetben több (zárt kérdésben felsorolt) indokot is meg lehetett jelölni.

A zsebbe fizetős munkaaajánlatot az elmúlt két évben elfogadók legnagyobb arányban a megélhetési kényszert említették az ajánlat elfogadásának indokaként. Az ilyen ajánlatot elfogadók 56%-a válaszolta, hogy azért fogadta el az ajánlatot, mert rá volt szorulva, hogy dolgozzon; 39%-uk válaszolta azt, hogy azért fogadta ezt el, mert így járt jobban anyagilag, és 34%-uk válaszolta azt, hogy szerepet játszott döntésében az, hogy másképp nem kapta volna meg a munkát. A zsebbe fizetős munkaaajánlatot elutasítók a visszautasítás zárt kérdésben szereplő indokai közül a bizonytalan fizetést említették leggyakrabban: ez az ilyen ajánlatot elutasítók 40%-ánál játszott szerepet a negatív döntésben. Mintegy egyharmad volt azok aránya, akiknél az alacsony fizetés és a rossz munkafeltételek játszottak szerepet az ajánlat visszautasításában. A zsebbe fizetős ajánlatot elutasítók 23%-ánál játszott szerepet a döntésben az, hogy a fekete munka nem legális, törvényekbe ütközik és büntetéssel járhat.

2.3.1. ábra

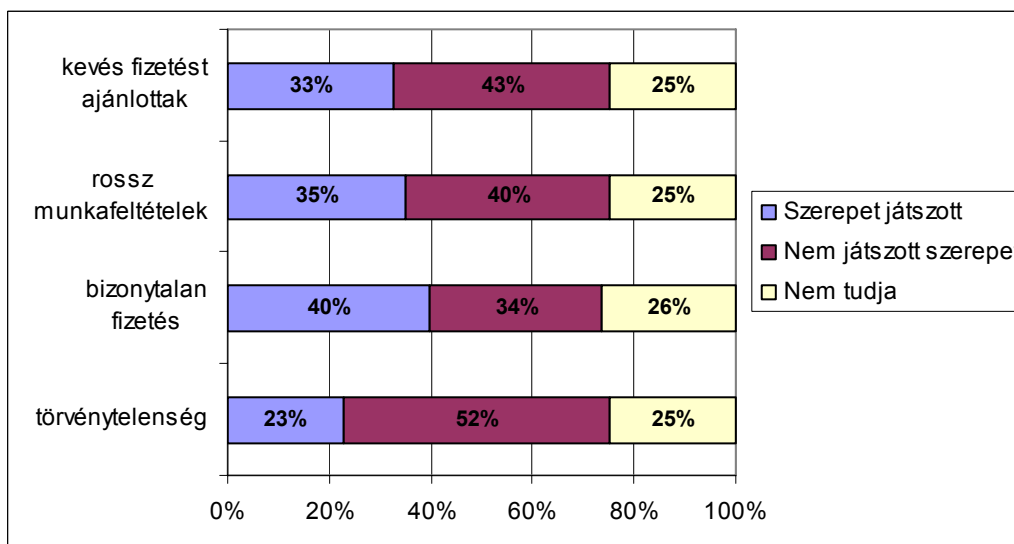
Zsebbe fizetős munkajánlatok elfogadásának indokai (N=130)

Forrás: Saját számítás

2.3.2. ábra

Zsebbe fizetős munkajánlatok elutasításának indokai (N=125)

Forrás: Saját számítás

Hasonlóan vizsgáltuk a számlás fizetés elfogadásának illetve elutasításának indokait is. A számlás munkát nem végzők között mindössze 1,7% kapott olyan munkajánlatot, amelyben a munkáltató a fizetés egy részét számlára fizette volna, így a számlás munkát végzőkkel együtt a válaszadók 15%-a találkozott olyan munkajánlattal, amelyben számlára akartak

fizetni. Az előzőkhöz hasonló kérdésekkel vizsgáltuk a számlás fizetést kilátásba helyező munkaaajánlatok elfogadásának és elutasításának indokait.

Az ilyen ajánlattal találkozóak 28%-a minden számlás fizetést kilátásba helyező ajánlatot elutasított, 12%-uk fogadott el ilyen munkaaajánlatot, 60% viszont nem tudott (esetleg nem akart?) válaszolni az ajánlat elfogadását-elutasítását firtató kérdésre. Az ajánlatok elfogadásának illetve elutasításának okait firtató kérdéseink esetében is nagyon magas volt a válaszolni nem tudók aránya. Az elfogadás indokai közül egyaránt 11% említette, hogy az anyagi előnyök játszottak szerepet a döntésben, illetve hogy másképpen nem kapta volna meg a munkát, és 9% válaszolta azt, hogy a rászorultság vezette a számlás munkavégzés elvállalásához. A visszautasítás indokai között legtöbbször itt is a fizetés bizonytalanságát említették (18%), miközben a rossz munkafeltételek, az alacsony fizetség és a (színellett szerződés keretében történő) számlás munkavégzés törvénysértő jellege egyaránt a válaszadók 11%-a esetében játszott szerepet a munkaaajánlat visszautasításában.

3. A LAKOSSÁG ÉS A REJTETT GAZDASÁG

Ebben a fejezetben a magyar lakosság rejtett gazdaságban való érintettségét abból a szemszögből vizsgáljuk meg, hogy a magyar háztartások milyen mértékben jelennek meg a rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vevőjeként. Feltárjuk, hogy mi jellemzi azokat a lakossági csoportokat, amelyek az átlagosnál nagyobb mértékben vesznek részt ilyen formában a rejtett gazdaságban, valamint igyekszünk választ adni arra a kérdésre, hogy mi motiválja az egyéneket olyan termékek vásárlására, amelyek után annak előállítója/értékesítője nem fizette meg az adót.

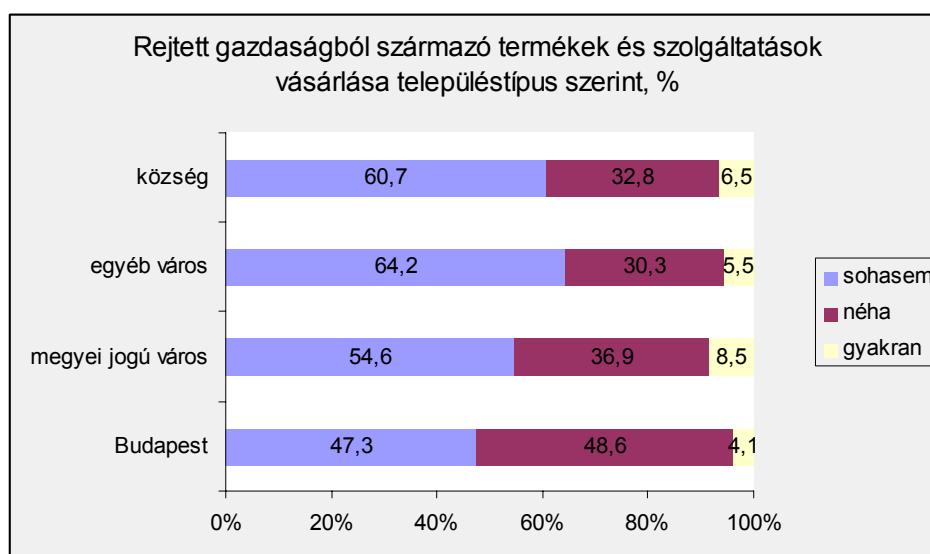
3.1. A REJTETT GAZDASÁGBÓL SZÁRMAZÓ TERMÉKEK VÁSÁRLÓI

A magyar lakosság túlnyomó többsége, 94 százaléka hallott már arról, hogy vannak, akik úgy dolgoznak, vagy úgy állítanak elő termékeket, hogy nem fizetnek adót tevékenységük után. Közel 60 százaléka azonban sohasem, mintegy harmaduk pedig saját bevallása szerint csak néha vásárol ezekből a termékekből és szolgáltatásokból. A nők körében valamivel többen vannak azok, akik soha nem vesznek ilyen terméket és nem vesznek igénybe ilyen szolgáltatást (62 százalék), míg a férfiaknál 55 százalék ez az arány. (3.1.1. táblázat) Ez elvben arra is utalhat, hogy a nők (e tekintetben is) normakövetőbbek, ugyanakkor ezt a hipotézist további vizsgálataink alapján nem tudjuk megerősíteni. Megkérdeztük a rejtett gazdaságból származó terméket, szolgáltatást sohasem vásárlókat döntésük okairól is, de azok között, akik azért nem vásárolnak soha ilyen termékeket, mert erkölcstelennek tartják ezt a magatartást, nem volt számottevően magasabb a nők aránya a férfiakénál.

Megvizsgáltuk, hogy a lakóhely településtípusa hatással van-e a megkérdezett rejtett gazdaságból való vásárlási gyakoriságára. Korábbi kutatások eredményeihez hasonlóan (Tóth, 1996) ebben az esetben is azt kaptuk eredményül, hogy a budapestiek között a legmagasabb azok aránya, akik – kisebb vagy nagyobb rendszerességgel – vásárolnak e termékekből (3.1.1. ábra).

3.1.1. ábra

Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vásárlási gyakorisága településtípus szerint (%)

Forrás: Saját számítás

Előzetes feltevéseink szerint az alacsonyabb jövedelmű egyének nagyobb valószínűséggel kerülnek kapcsolatba vevőként a rejtett gazdasággal, mivel az innen beszerezhető termékek ára rendszerint alacsonyabb, mint a regisztrált kereskedelemről származóké, és az alacsonyabb jövedelműek számára különösen fontos tényező a termék vagy szolgáltatás ára. Az egyéni jövedelem és az egy főre jutó háztartási jövedelem szerint is megvizsgáltuk a megkérdezettek termékvásárlási szokásait, de eredményeink nem támasztották alá ezt a hipotézist. A családi jövedelem szerint nem adódtak jelentős különbségek az egyes csoportok között, az egyéni jövedelmet vizsgálva pedig azt tapasztaljuk, hogy éppen a magasabb jövedelműek között vannak a legkevesebben azok, akik sohasem vesznek rejtett gazdaságból származó terméket, szolgáltatást. (3.1.1. táblázat)

Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vásárlásának gyakorisága további háttérváltozók szerint, %⁵

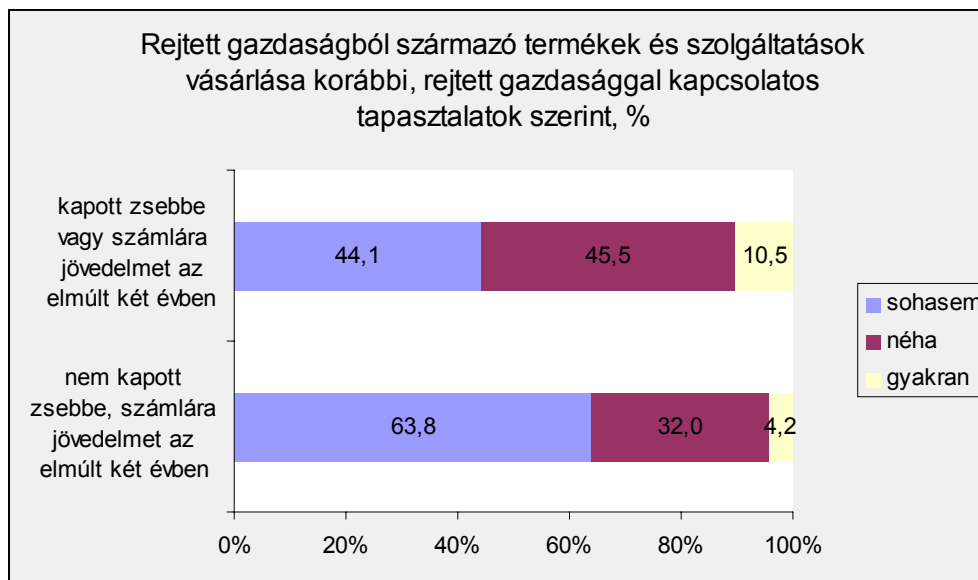
	sohasem	néha	gyakran	összesen (%)	N
Nem					
férfi	54,9	38,4	6,7	100	406
nő	61,7	32,8	5,5	100	418
Életkor					
30 év alatt	59,4	35,5	5,2	100	251
31 és 40 év között	54,4	38,2	7,4	100	204
41 és 50 év között	58,9	34,3	6,9	100	175
51 és 60 év között	61,3	34,5	(4,1)	100	194
Egy főre jutó családi jövedelem					
alsó negyed	58,2	31,5	10,3	100	165
második negyed	58,6	37,4	4,0	100	174
harmadik negyed	61,5	34,1	4,4	100	182
felső negyed	54,7	40,0	5,3	100	170
Munkajövedelem					
nincs					
munkajövedelme	61,0	31,9	(7,1)	100	182
legfeljebb 40 ezer Ft	73,3	(20)	(6,7)	100	45
41-70 ezer Ft	65,8	32,3	(1,9)	100	158
71-100 ezer Ft	53,5	40,0	6,5	100	200
101-150 ezer Ft	53,0	40,9	(6,0)	100	149
151 ezer Ft vagy több	53,3	37,8	(8,9)	100	45
Teljes minta	58,4	35,6	6	100	824

Forrás: Saját számítás

Feltevéseink szerint hatással lehet az adót nem fizető gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vásárlására az is, hogy az egyén milyen korábbi tapasztalatokkal rendelkezik a rejtett gazdaságról, illetve hogy környezetében mennyire számít elfogadottnak - vagy akár kifejezetten normának - az adócsalás. Az előbbi tényező elemzéséhez megvizsgáltuk, hogy az elmúlt két év folyamán kapott-e jövedelmet a megkérdezett úgy, hogy nem fizetett megfelelően adót utána. Megfigyelhető, hogy azok körében, akik az elmúlt két évben kaptak zsebbe vagy számlára fizetést, 20 százalékponttal magasabb a rejtett gazdaságból kisebb-nagyobb gyakorisággal termékeket vásárlók aránya. (3.1.2. ábra)

⁵ A zárójelben található értékeknél a cella elemszáma 10 alatti volt.

Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vásárlása korábbi, rejtett gazdasággal kapcsolatos tapasztalatok szerint, %

Forrás: Saját számítás

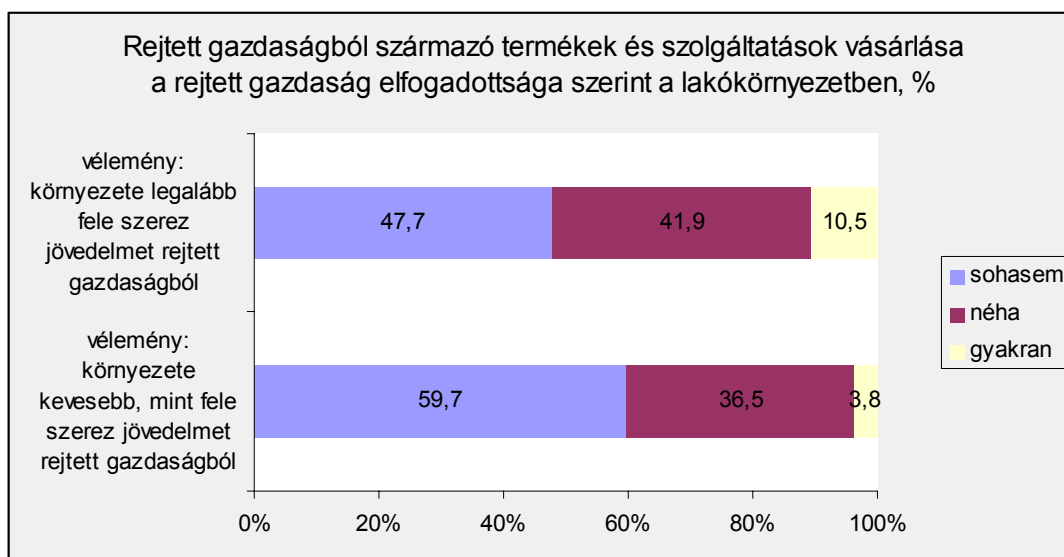
A mikrokörnyezet rejtett gazdasághoz való hozzáállását azzal a kérdéssel igyekeztünk felmérni, hogy a megkérdezett véleménye szerint lakóközösségében tíz ember közül hányan szereznek jövedelmet a rejtett gazdaságból.⁶ A jövedelemszerzés ilyen formájának elterjedtsége – amennyiben a válaszok nem szisztematikusan torzítottak – utalhat arra, hogy az adócsalás más formái mennyire váltak normává az adott közösségen belül. Eredményeinket (vö. 3.1.3 ábra) ennek értelmében interpretálhatjuk úgy is, hogy a mikrokörnyezet rejtett gazdaságban való magas részvétele esetén a válaszadók maguk is nagyobb gyakorisággal lesznek olyan termékek vásárlói, amelyek után nem fizették meg az adót. Azonban az eredmények más értelmezési lehetőséget is kínálnak. Érvelhetünk úgy is, hogy az ugyan korántsem biztos, hogy a válaszadók helyesen becslik meg környezetükben a rejtett gazdaságban történő jövedelemszerzés arányát, de arra mindenképpen választ ad becslésük, hogy ők milyenek érzékelik környezetük rejtett gazdaságban való involváltságát, és végső soron ez lesz az, ami az onnan származó termékek vásárlása terén viselkedésüket meghatározza majd. Amennyiben azonban a kognitív disszonancia-redukciós hipotézist fogadjuk el, az ok-okozati összefüggés iránya akár az eredetileg feltételezett fordítottja is

⁶ Meg kell jegyezzük, hogy az erre a kérdésre adott válaszok szükségképpen tökéletlenül tükrözik a mikrokörnyezet rejtett gazdasággal kapcsolatos attitűdjeit. Amennyiben azzal a (nem feltétlenül reális) feltételezéssel élünk, hogy a megkérdezettek helyesen becslik meg környezetükben a rejtett gazdaságból származó jövedelemszerzés előfordulását, akkor felfoghatjuk ezt a becsült arányt annak a mércéjeként, mennyire fogadja vagy éppen ítéli el a mikrokörnyezet a rejtett gazdaságba való bekapcsolódást. Jó okunk van azonban annak feltételezésére, hogy a válaszadók kognitív disszonancia-redukciója jelentősen eltorzíthatja percepciójukat: a rejtett gazdaságban erősebben involváltságban lévő válaszadók hajlamosak lehetnek szisztematikusan felülbecsülni környezetükben a rejtett gazdaságból jövedelmet szerzők arányát.

lehet: ennek értelmében tehát éppenséggel azt is állíthatnánk, minél gyakrabban vásárol valaki a rejtett gazdaságban, annál jobban lesz hajlamos felülbecsülni környezete involváltságát a rejtett gazdaságból történő jövedelemszerzésben.

3.1.3. ábra

Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vásárlása a rejtett gazdaság elfogadottsága szerint a lakókörnyezetben, %

Forrás: Saját számítás

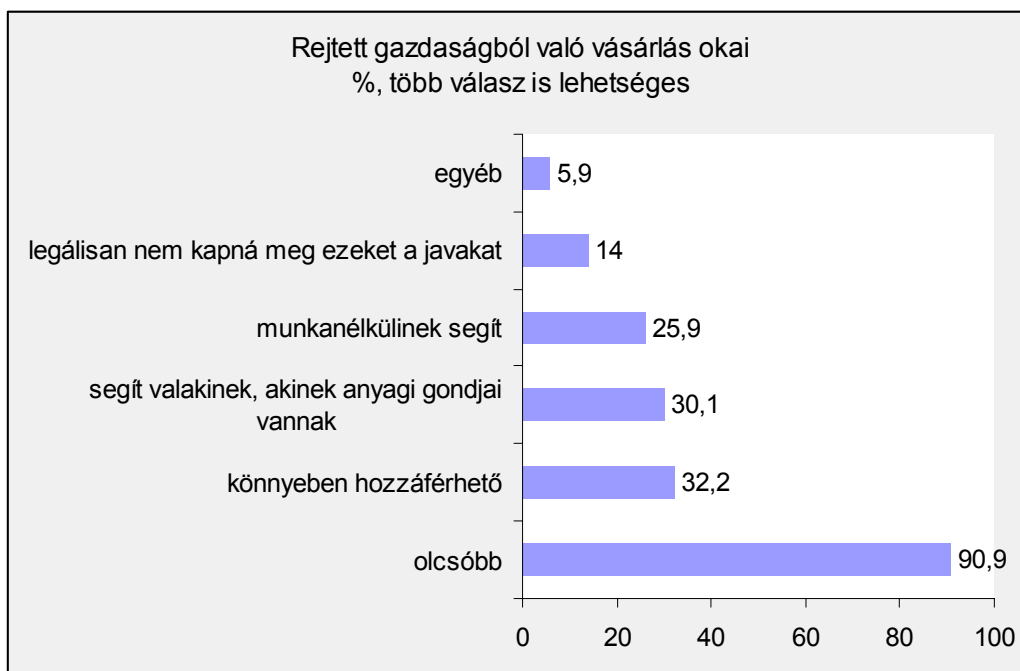
3.2. MIÉRT VÁSÁROL A LAKOSSÁG REJTETT GAZDASÁGBÓL SZÁRMAZÓ TERMÉKEKET?

A rejtett gazdaságból származó termékeket vásárlók túlnyomó többségének motivációi közt szerepel e termékek alacsonyabb ára – 91 százalékuk említi ezt okként (3.2.1. ábra). Érdekes azonban, hogy *nem fedezhető fel egyértelmű összefüggés az alacsony ár mint ok említése, és az anyagi helyzetet jellemző változók között*. Közel ugyanannyian jelölték meg az olcsóságot okként az egy főre jutó háztartási jövedelem nagysága alapján képzett négy csoporton belül (alsó negyed: 90 %, második negyed: 93 %, harmadik negyed: 91 %, felső negyed: 93 %). Az *anyagi helyzet szubjektív megítélése alapján* kialakított csoportokban sem térnek el jelentősen ezek az arányok. Az ezekre vonatkozó eredmények alapján egy *gyenge kapcsolatot* mégis *valószínűsíthetünk*: eszerint minél rosszabbnak ítéli meg anyagi helyzetét az egyén, annál valószínűbb, hogy az alacsony ár is motiválja rejtett gazdaságból származó termékek vásárlását. Ugyanakkor eredményeink interpretálása során nem árt az óvatosság, mivel egyes cellákban meglehetősen alacsony volt az elemszám, ráadásul éppen a saját anyagi helyzetüket legrosszabbnak ítézők között volt a legalacsonyabb (80 százalék) a vásárlás okaként az alacsony árat megjelölők aránya.

A rejtett gazdaságban vevőként részt vevők harmadánál döntési szempont volt az is, hogy az ott kínált termékek, szolgáltatások könnyebben hozzáférhetőek számukra. Ezt a szempontot leggyakrabban (40 százalék) a Budapesten élők említették, legritkábban pedig a megyei jogú városok lakói. (3.2.2. ábra)

3.2.1. ábra

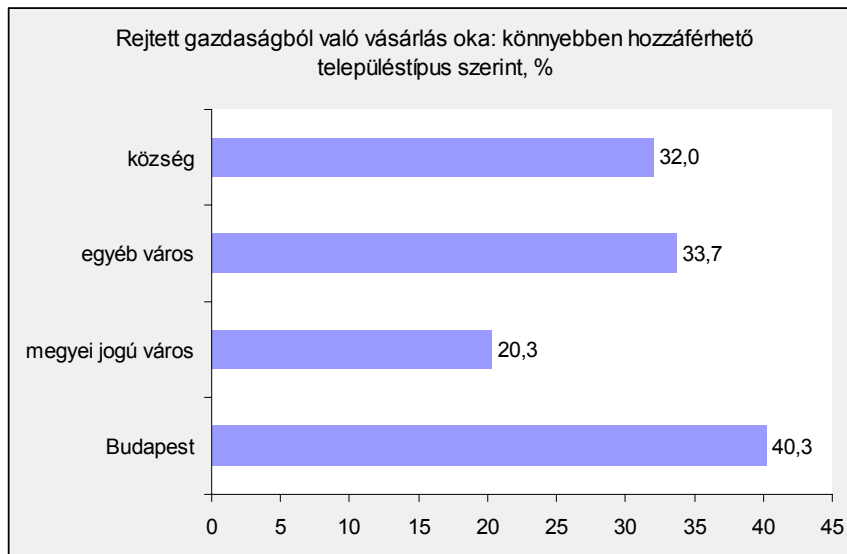
**Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások vásárlásának okai
(%, több válasz is lehetséges)**

Forrás: Saját számítás

3.2.2. ábra:

**Rejtett gazdaságból való vásárlás oka: könnyebben hozzáférhető
(településtípus szerint, %)**

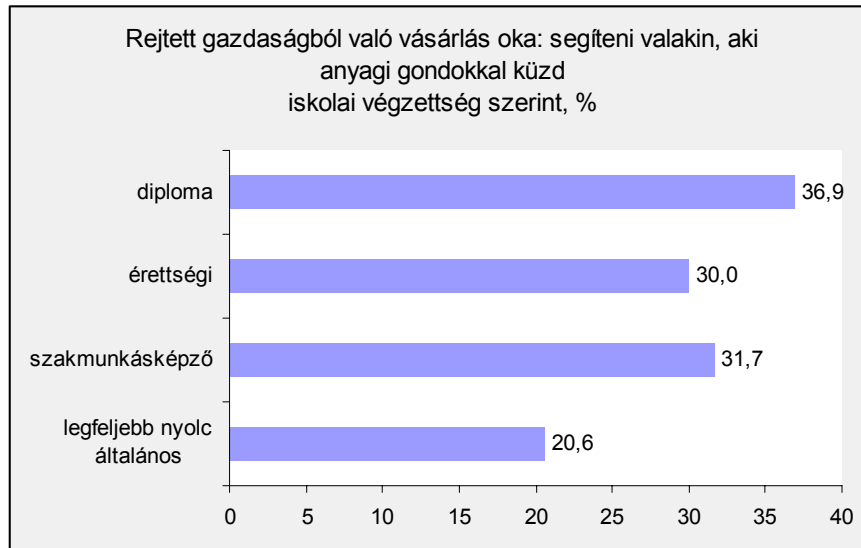

Forrás: Saját számítás

Közel minden harmadik megkérdezett többek között azért is vásárol olyan termékeket, amelyeknek előállítói nem fizetnek adót, mert ezzel segít valakin, akinek anyagi gondjai vannak. Ezt az okot valamivel gyakrabban jelölik meg nők, mint férfiak, ugyanakkor az eltérés nem jelentős: a nők 33 százaléka, a férfiak 28 százaléka említi ezt az okot. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében is gyakoribb az anyagi gondokkal küszködők segítségének okként történő említése. Míg a legfeljebb nyolc általános iskolai osztállyal rendelkezők 21 százaléka említi ezt az okot, addig a diplomásoknak 37 százaléka. (1.2.3. ábra)

3.2.3. ábra

Rejtett gazdaságból való vásárlás oka: segíteni valakin, aki anyagi gondokkal küzd (iskolai végzettség szerint, %)

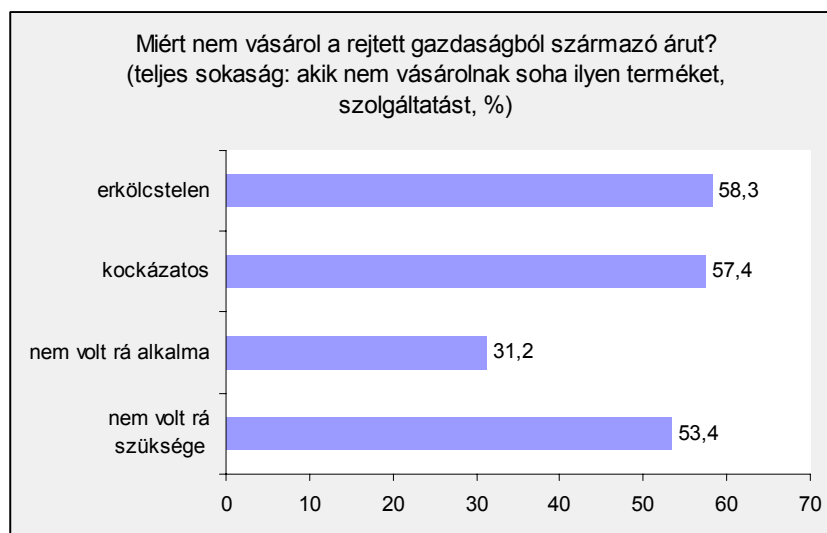

Forrás: Saját számítás

A rejtett gazdaságból származó terméket sohasem vásárlók döntésének okait is megvizsgáltuk. A legtöbbben az ügylet erkölcsstelensége miatt nem tartanak igényt ezekre a termékekre, szolgáltatásokra. Csaknem ugyanannyian említik ugyanakkor, hogy kockázatosnak tartják e termékek beszerzését, illetve hogy eddig nem volt szükségük arra, hogy érintkezzenek a rejtett gazdasággal. (3.2.4. ábra)

3.2.4. ábra

Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások nem megvásárlásának okai (% , több válasz is lehetséges)

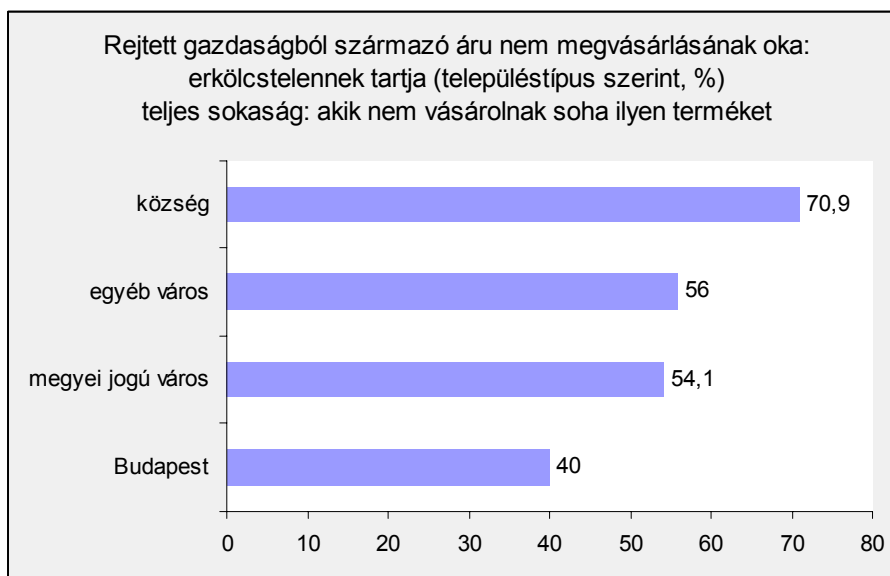

Forrás: Saját számítás

Megfigyelhető, hogy a rejtett gazdaságból történő vásárlást megtestesítő tranzakciókat leginkább a községekben élők tartották erkölcstelennek, legkevésbé pedig a budapestiek. (3.2.5. ábra)

3.2.5. ábra

Rejtett gazdaságból származó termékek és szolgáltatások nem megvásárlásának okai: erkölcstelen (% , településtípus szerint)

Forrás: Saját számítás

3.3. A REJTETT GAZDASÁGBÓL IGÉNYBE VETT SZOLGÁLTATÁSOK TÍPUSAI

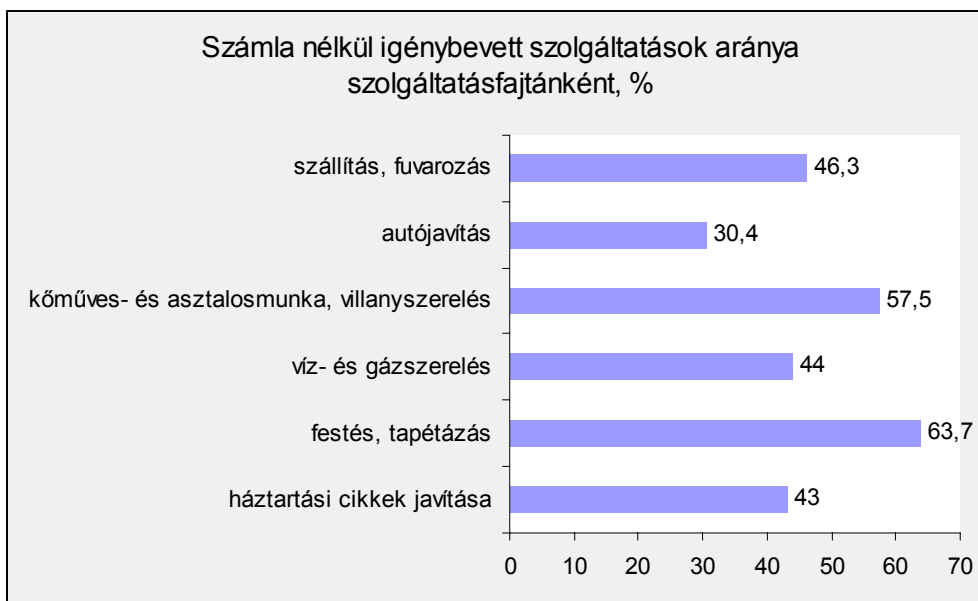
Egyes szolgáltatásfajták esetében a rejtett gazdaságból történő vásárlás, beszerzés elterjedtségét részletesebben is megvizsgáltunk. A következő szolgáltatásfajtákkal kapcsolatban tettünk fel a beszerzés legalitásával kapcsolatos kérdéseket: háztartási cikkek javítása; festés és tapétázás; víz- és gázszerelés; kőműves-, asztalosmunka és villanszerelés; autójavítás; szállítás és fuvarozás.

Ezek közül az autójavítást és a háztartási cikkek javítását vették igénybe a legnagyobb arányban az utóbbi három évben a megkérdezettek (31 és 29 százalék). Festést és tapétázást ugyanolyan arányban végeztetett a lakosság, mint víz- és gázszerelést; mindkét típusú szolgáltatást a megkérdezettek 16 százaléka vette igénybe az elmúlt három évben. Kőművesmunkákért 13 százalék, szállítási szolgáltatásokért 10 százalék fizetett.⁷

Megkérdeztük, hogy a legutóbbi alkalommal, amikor a válaszadók a fent említett munkák valamelyikével megbíztak egy céget vagy magánszemélyt, kaptak-e számlát. A számlával nyújtott szolgáltatások aránya meglehetősen eltérően alakult az egyes szolgáltatásfajták körében. Az autójavítások harmadánál nem kapott számlát a vevő, ami meglehetősen magas arány, de még mindig a legalacsonyabb a többi szolgáltatáshoz viszonyítva. A tapétázás és a festési munkák elvégzése 64 százalékban nem járt együtt számlaadással, vagyis e munkálatok elvégzése után nem fizetett ÁFÁ-t a szolgáltató (3.3.1. ábra)

⁷ Sajnos eredményeink megbízhatóságát és interpretálhatóságát korlátozza, hogy a lakosság minél alacsonyabb hányada vesz igénybe egy-egy adott szolgáltatást, annál kisebbek lesznek az egyes cellákban található elemszámok, és így módon annál kétségesebb lesz az eredmények szignifikanciája.

Szolgáltatás igénybevétele számla nélkül (% ,szolgáltatástípusok szerint, az utóbbi három évben a legutóbbi alkalommal)

Forrás: Saját számítás

Lehetőségünk nyílt ellenőrizni azt a feltevésünket is, hogy a rejtett gazdaságban előállított termékek és az ott nyújtott szolgáltatások ára alacsonyabb, mintha legálisan, számlával (a vásárláshoz kapcsolódó indirekt adókat megfizetve) vették volna ezeket. Megkérdeztük a válaszadókat, hogy a legutóbbi alkalommal, amikor a felsorolt szolgáltatások valamelyikét igénybe vették, mennyibe került nekik ez. A számla nélküli árak többnyire valóban alacsonyabbak voltak átlagosan annál, mint amennyit a számlát kiállító cégek vagy magánszemélyek kérnek el hasonló szolgáltatásért (3.3.1. táblázat). Egyedüli kivételt a háztartási cikkek javítása jelent, ahol több mint 1000 forinttal magasabb volt a számla nélküli szolgáltatásnyújtás átlagos ára. A többi szolgáltatásfajtánál másfél-kétszer magasabb az átlagos ár, ha számlát is ad a szolgáltató cég vagy magánszemély. Ez az arány a víz- és gázszerelésnél volt a legmagasabb, itt több mint kétszer olyan magas az ár, ha számlát is kérünk, mintha „feketén” végeztetnénk el a munkálatokat.

3.3.1. táblázat

A szolgáltatás ára átlagosan számlával és anélkül szolgáltatásfajták szerint (borravalóval együtt, Ft)

	Átlagos árak számlával	Átlagos árak számla nélkül	Átlagos árak összességében	N
háztartási cikkek javítása	12 509	13 654	13 002	235
Festés, tapétázás	145 438	86 326	106 099	135
víz- és gázszereles	120 856	52 672	90 787	137
kőműves- és asztalosmunka, villanyszerelés	127 650	78 310	98 552	103
autójavítás	62 100	50 572	58 451	269
szállítás, fuvarozás	21 734	13 605	17 908	81

Forrás: Saját számítás

4. FELTÉTELEZETT HELYZETEK ÉS FELTÉTELEZETT REAKCIÓK

Annak érdekében, hogy jobban megismerhessük a magyar lakosság rejtett gazdasághoz való viszonyát, különféle elképzelt helyzeteket mutattunk be a megkérdezetteknek, hogy ők kiválaszthassák, hogyan reagálnának az adott szituációban. Az így kapott adatok önmagukban is érdekesek, azonban még hasznosabb következtetéseket vonhatunk le belőlük, ha összevetjük a feltételezett reakciókat a válaszadó rejtett gazdasággal való tényleges kapcsolatával, amelyre vonatkozó információkra a kérdőív más kérdései segítségével tettünk szert.

A fejezetben először azt mutatjuk be, hogy mekkorának becslik „elkapásuk” esélyét a válaszadók, ha nem fizetnek minden jövedelmük után adót. Ez az érték arra is utal, hogy mennyire érzi hatékonynak az ellenőrzést az adófizető, valamint arra is, hogy milyenek értékeli saját arra vonatkozó képességeit, kapcsolatait, hogy kibújjon az adófizetés alól. Ezután azt elemezzük, hogy mitől függ, hogy valaki adót csalna-e akkor, ha felelősségre vonásának valószínűsége elenyésző lenne. Végül a válaszadók három konkrét szituációra adott feltételezett reakcióit vizsgáljuk meg és vetjük össze társadalmi, gazdasági, demográfiai jellemzőikkel.

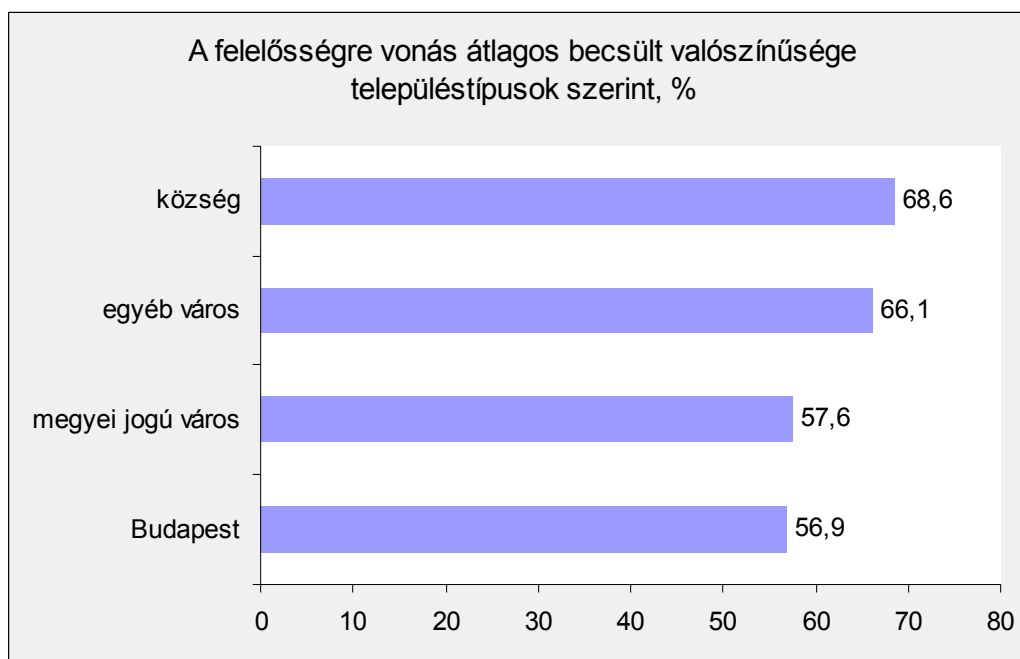
4.1. AZ FELELŐSSÉGRE VONÁS VALÓSZÍNŰSÉGÉNEK BECSLÉSE

A megkérdezettek átlagosan 64 százalékra becsülték annak valószínűségét, hogy ha nem fizetnek adót minden jövedelmük után, akkor ezért felelősségre fogják őket vonni.⁸ A (megközelítőleg) aktív korú magyar lakosság korántsem tekinthető azonban homogén csoportnak e becslés szempontjából: egyes csoportok átlagosan magasabb, mások alacsonyabb értéket adnak meg ennél az értéknél.

Nemek szerint megvizsgálva a becsült értékeket azt tapasztaljuk, hogy a nők mintegy 10 százalékponttal valószínűbbnek érzik, hogy nem csalhatnak adót büntetlenül: átlagosan 68 százalékra teszik felelősségre vonásuk valószínűségét, míg a férfiak körében ez az érték csak 59 százalék. Településtípusok szerint vizsgálva a becsléseket az tűnik szembe, hogy a budapestiek és a megyei jogú városokban élők kevésbé tartják valószínűnek, hogy elkapják őket (57 illetve 58 százalék), míg a más városokban és a községekben élők körében a becslések átlaga 66 és 69 százalék. (4.1.1. ábra)

4.1.1. ábra

**A felelősségre vonás átlagos becsült valószínűsége településtípusok szerint, %
(N=855)**

Forrás: Saját számítás

⁸ A szórás 31,4.

Az iskolai végzettséggel ellentétes irányban alakul a becslések átlaga: minél magasabban képzett csoportot vizsgálunk meg, annál alacsonyabb felelősségre vonási valószínűséget becsülnek a kérdezettek átlagosan. A diplomások átlagosan 60 százalék valószínűséget adnak annak, hogy nem úsznák meg az adócsalást, míg a legfeljebb nyolc általános iskolai osztállyal rendelkezőknél még 69 százalék ez a becsült valószínűség.

Eredményeink alapján úgy tűnik, a rejtett gazdasággal kapcsolatos korábbi tapasztalatok magabiztosabbá, az adócsalást inkább „bevállalóvá” teszik az alanyokat. Azok, akikkel előfordult az elmúlt két évben, hogy fizetésük egy részét vagy egészét zsebbe vagy számlára kapták, azok kevésbé érzik valószínűnek, hogy adócsalás esetén felelősségre vonnák őket - 58 százalékos valószínűséget adnak ennek - míg azok, akik az elmúlt két évben nem kaptak zsebbe vagy számlára fizetést, jóval magasabbra, 66 százalékosra teszik ennek valószínűségét.

Az életkor hatása olyan formában mutatkozik meg, hogy a 30 év alattiak mintegy 10 százalékponttal alacsonyabb valószínűséget adnak átlagosan a felelősségre vonásnak (58 százalék), mint az idősebb korosztályok. Az eredményeket az egy főre jutó háztartási jövedelmek szerint tekintve azt tapasztaljuk, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők alacsonyabbra teszik felelősségre vonásuk valószínűségét. A legalacsonyabb jövedelemmel rendelkező negyedbe tartozók átlagosan 70 százalékot becsülnek, míg a felső negyedbe tartozók esetében ez az érték csak 60 százalék.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy ha a felelősségre vonás valószínűsége nulla lenne, csalnának-e adót az emberek, és hogy mitől függ ez a döntés.

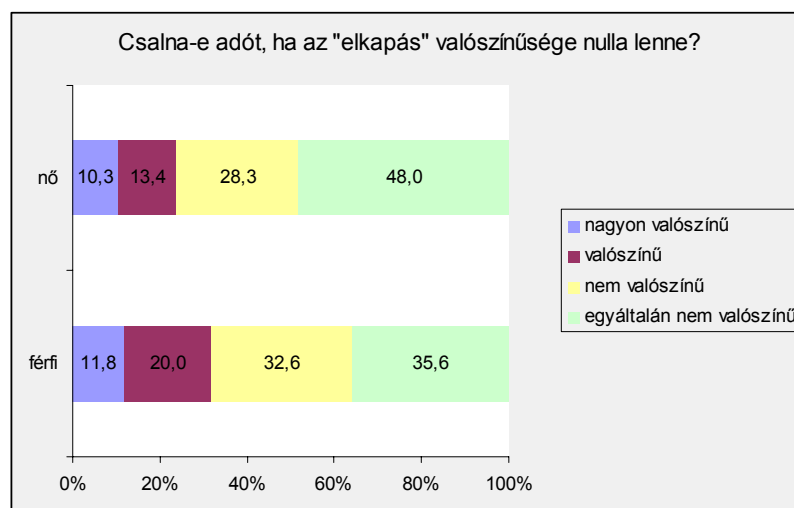
4.2. A LAKOSSÁG ÉS AZ ADÓCSALÁS

A válaszadók 42 százaléka saját bevallása szerint egyáltalán nem valószínű, hogy adót csalna, még ha biztosan tudná is, hogy nem fogják megbüntetni. További 31 százalék gondolja úgy, hogy inkább nem valószínű, hogy adót csalna, 17 százalék viszont inkább valószínűnek érzi ezt, 11 százalék pedig nagyon valószínűnek.

A korábbiakhoz hasonlóan ebben az esetben is jelentős eltéréseket tapasztalunk az egyes csoportokra vonatkozó eredmények között. A nők között magasabb azok aránya, akik egyáltalán nem tartják valószínűnek, hogy adót csalnának. (4.2.1. ábra)

4.2.1. ábra

Az adócsalás valószínűsége, ha a felelősségre vonás valószínűsége elenyésző, nemek szerint, % (N=943)

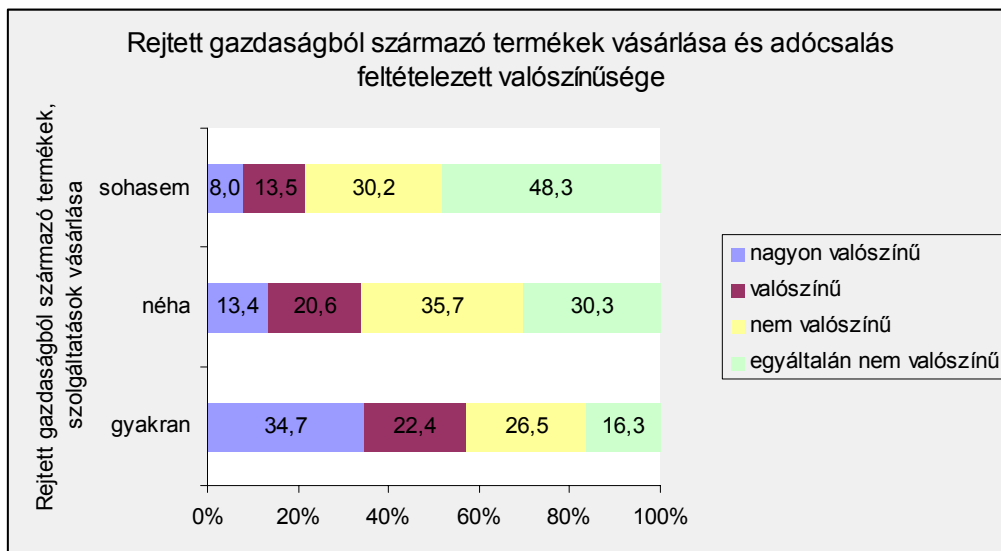

Forrás: Saját számítás

A kérdőív más kérdéseire adott válaszok információt biztosítanak számunkra a megkérdezettek viszonyáról a rejtett gazdasághoz. Érdekesnek találtuk összevetni jelenlegi eredményeinket ezekkel. Megfigyelhető, hogy azok között, akik saját bevallásuk szerint vásárolnak rejtett gazdaságból származó termékeket, szolgáltatásokat, nagyobb arányban találhatóak azok, akik nagy valószínűséggel adót csalnának, ha a felelősségre vonás valószínűsége nulla lenne. (4.2.2. ábra) Ugyanilyen irányú összefüggést találunk a zsebbe kapott jövedelmek és az adócsalás mint feltételezett reakció között. Azok között, akikkel az előző két év során előfordult, hogy fizetésük egy részét zsebbe vagy számlára kapták, magasabb azoknak az aránya, akik valószínűleg adót csalnának, ha nem kellene tartaniuk a büntetéstől. (4.2.3. Ábra)

4.2.2. ábra

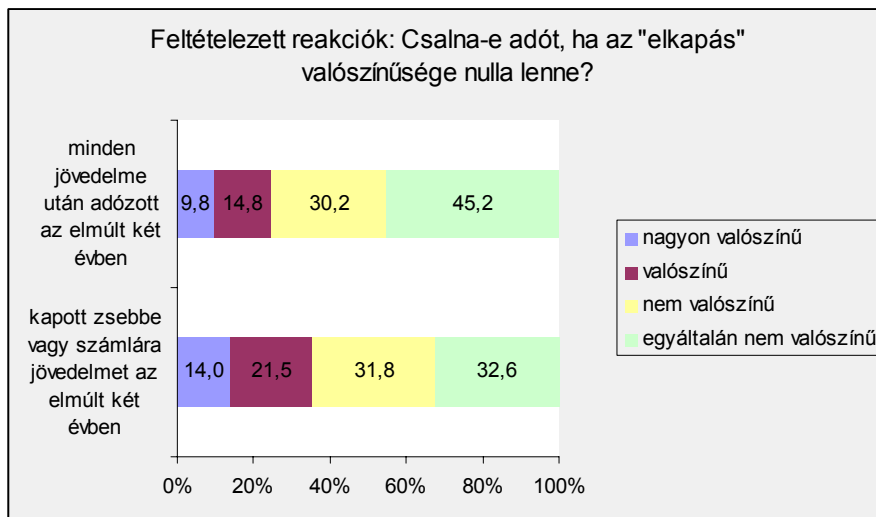
Az adócsalás valószínűsége és rejtett gazdaságból származó termékek vásárlása (N=787)

Forrás: Saját számítás

4.2.3. ábra

Az adócsalás valószínűsége és zsebbe vagy számlára kapott jövedelem (N=936)

Forrás: Saját számítás

A következőkben konkrét - adócsalással és korrupcióval kapcsolatos - helyzetekre vonatkozó feltételezett reakciókat elemzünk.

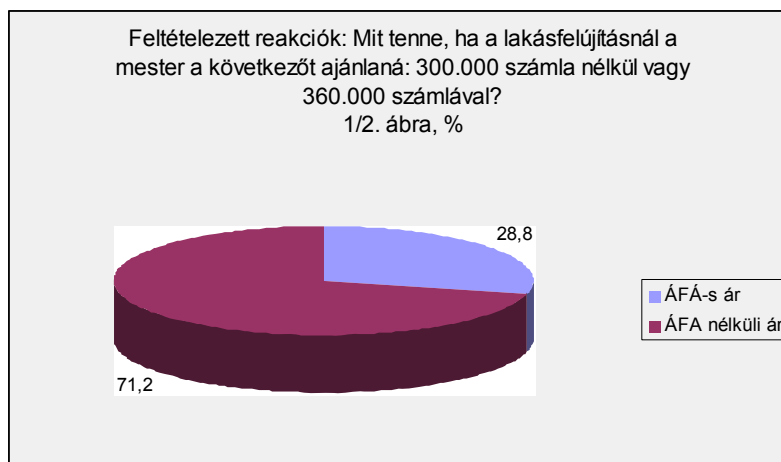
4.3. REAKCIÓK ADÓCSALÁSI ÉS KORRUPCIÓS KÍSÉRTÉST MEGTESTESÍTŐ HIPOTETIKUS HELYZETEKRE

Elsőként azt a kérdést tettük fel a megkérdezetteknek, hogy ha lakásfelújítás során kapcsolatba kerülnének egy mesterrel, aki számlával 360 ezer forintért, számla nélkül pedig 300 ezer forintért vállalja a munkát, melyiket lehetőséget választanák. A válaszadók csaknem háromnegyede az alacsonyabb, ÁFA nélküli árat választotta, ami meglehetősen magas arálynak mondható. (4.3.1. ábra) Különösen olyan összefüggésben kiemelkedő ez az arány, hogy korábbi eredményeink szerint az megkérdezettek több, mint 40 százaléka semmiképpen nem csalna adót akkor sem, ha a felelősségre vonás valószínűsége elenyésző lenne.

Nemek szerint vizsgálva nem találunk jelentős eltérést az ÁFA nélküli árat választók arányában. A megkérdezett lakóhelyének típusa azonban hatással van az eredményekre: Budapesten a leggyakoribb, hogy az alacsonyabb árat választják az emberek (76 százalék), míg a községekben a legritkább (67 százalék).

4.3.1. ábra

Feltételezett reakciók: lakásfelújítási munkák során az alacsonyabb, vagy az ÁFA-t is tartalmazó árat választók aránya (%) (N=943)

Forrás: Saját számítás

Bár természetes feltételezés lenne, mégsem állíthatjuk, hogy az egyéni és családi jövedelmek hatása egyértelmű lenne az ÁFA nélküli vagy ÁFA-s ár közti választásra vonatkozóan. Az egy főre jutó családi jövedelem szerint a második legszegényebb negyedbe tartozók körében a legmagasabb az alacsonyabb árat választók aránya (78 százalék), de a többi kategóriában jelentős eltéréseket nem tapasztalunk. Érdekes eredményre vezet, ha megvizsgáljuk a válaszadók lakókörnyezetében élők vélt viszonyát a rejtett gazdasághoz. Ebben az esetben is érvényesül az a korábban (ld. 3.1. alfejezet) már leírt hatás, hogy akik úgy vélik, környezetükben sokan szereznek jövedelmet úgy, hogy nem adóznak utána, azok

maguk is hajlamosabbak lesznek kapcsolatba kerülni a rejtett gazdasággal, vagyis esetünkben az ÁFA nélküli árat választani. (4.3.2. ábra) Ugyanakkor az nem volt kimutatható ki, hogy akik saját bevallásuk szerint jövedelmük nagy részét kapják zsebbe vagy számlára, azok az átlagosnál gyakrabban választanák az alacsonyabb árat.

4.3.2. ábra

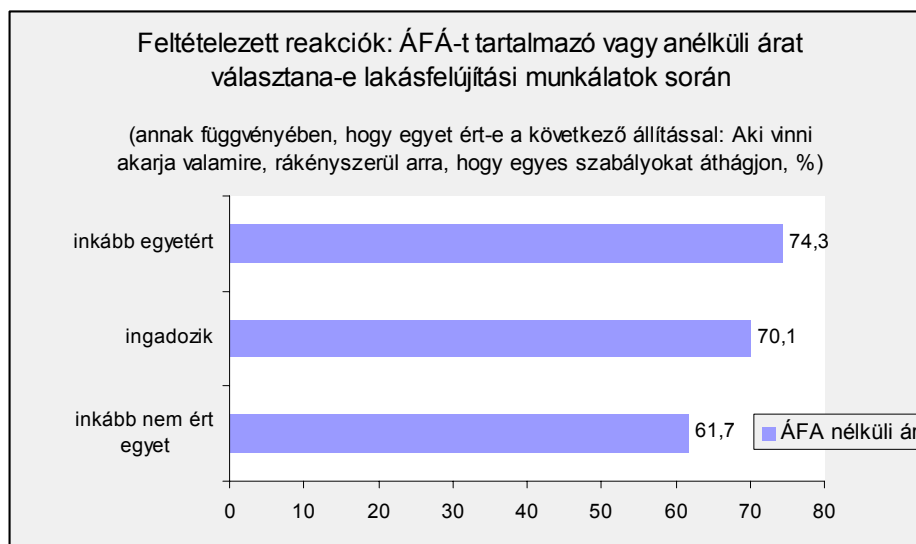
Feltételezett reakciók: lakásfelújítási munkák során az alacsonyabb, vagy az ÁFA-t is tartalmazó árat választók aránya a környezet rejtett gazdasághoz való viszonya szerint (%) (N=721)

Forrás: Saját számítás

A szabályszegésre vonatkozó attitűdök viselkedést meghatározó szerepét támasztja alá az eredmény, amely szerint azok, akik inkább egyetértenek azzal az állítással, hogy „Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon”, gyakrabban választják az ÁFA nélküli árat. (4.3.3. Ábra)

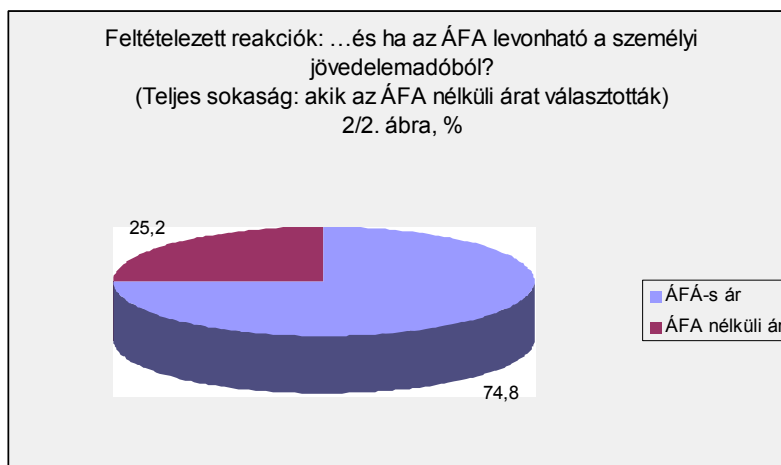
**Feltételezett reakciók I.: lakásfelújítási munkák során az alacsonyabb, vagy az ÁFÁ-t is tartalmazó árat választók aránya annak függvényében, hogy egyet ért-e a következő állítással:
„Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon”
(%) (N=926)**

Forrás: Saját számítás

A következő feltételezett helyzet nagyban hasonlít az előzőhöz azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy feltételezzük, hogy a kormányzat hoz egy olyan szabályt, amely szerint a mesternek fizetendő ÁFA korlátlanul levonható a személyi jövedelemadóból. A lehetséges válaszok nem változtak: az alacsonyabb, vagy az ÁFÁ-val növelt árat választaná-e lakásfelújítása során? A kérdést csak azoknak tettük fel, akik az előző esetben az ÁFA nélküli árat választották. A megkérdezettek háromnegyede ilyen feltételek mellett már a magasabb összeget választaná. (4.3.4. ábra)

Feltételezett reakciók: lakásfelújítási munkák során az alacsonyabb és az ÁFÁ-t is tartalmazó árat választók aránya, ha az ÁFA levonható a személyi jövedelemadóból (%) (N=664)

Forrás: Saját számítás

Megvizsgáltuk, hogy kik azok, akik még akkor sem választanák az ÁFÁ-val növelt összeget, ha azt levonhatnák személyi jövedelemadójukból. Ennek elemzése azért különösen fontos, mert támponttal szolgálhat annak meghatározásában, hogy milyen tényezők befolyásolják a lakosság döntését abban, hogy kisebb-nagyobb mértékben részt vesznek-e a rejtett gazdaság működésében, illetve hogy vannak-e ennek más motivációi a potenciális anyagi előnyökön kívül. Ezek az információk hasznosak lehetnek a kormányzat számára is, mivel segítenek meghatározni egyes intézkedésekre várható lehetséges reakciókat, illetve azt, hogy egyes társadalmi csoportok esetében mi lehet az optimális eszköz, ha a rejtett gazdaság súlyát szeretnék csökkenteni.

Összességében megállapítható, hogy erőteljesen visszaesett az ÁFA nélküli árat választók aránya, amikor úgy tettük fel a kérdést, hogy az ÁFA összege levonható lenne a személyi jövedelemadóból. Ez arra utal, hogy a szolgáltatásokat számla nélkül igénybevevők fő motivációi anyagi jellegűek. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy nem egyforma mértékben hatott a feltételezett új szabály a különböző csoportok döntéseire. Némek szerint megvizsgálva a kérdést azt tapasztaljuk, hogy a férfiak magasabb arányban maradtak az ÁFA nélküli ár mellett, mint a nők (4.3.1. táblázat), ami jelentheti azt, hogy a férfiaknak inkább vannak más jellegű motivációi is a rejtett gazdaságban való részvételre az alacsonyabb árakon kívül.

Eredményeink szerint a budapestiek választását befolyásolná a legerőteljesebben az, ha az ÁFA egyes esetekben levonható lenne a személyi jövedelemadóból. A községekben élőkre igaz a legkevésbé ez, harmaduk maradna az ÁFA nélküli árnál. Erőteljes az iskolai végzettség és a jövedelem szerepe is: minél iskolázottabb és magasabb jövedelmű csoportokat vizsgálunk

meg, annál magasabb lesz azok aránya, akik az új szabály mellett számlát kérnének az elvégzett szolgáltatásról. (4.3.1. táblázat) Az utóbbi hatás természetesnek mondható, mivel a jelenleg érvényes adózási szabályok mellett az alacsonyabb jövedelműek nem fizetnek személyi jövedelemadót, vagy adóterhelésük minimális.

4.3.1. táblázat

Feltételezett reakciók I/2.: lakásfelújítási munkák során az alacsonyabb, vagy az ÁFA-t is tartalmazó árat választók aránya, ha az ÁFA levonható a személyi jövedelemadóból, háttérváltozók szerint (%) (N=664)

	ÁFA nélküli ár	ÁFA-s ár	összesen (%)	N
Nem				
férfi	29,8	70,2	100	325
nő	20,6	79,4	100	339
Településtípus				
Budapest	12,8	87,2	100	125
megyei jogú város	25,6	74,4	100	121
egyéb város	24,8	75,2	100	218
község	33,5	66,5	100	200
Iskolai végzettség				
legfeljebb 8 általános	34,8	65,2	100	138
szakmunkásképző	31,3	68,7	100	195
érettségi	17,6	82,4	100	216
diploma	17,7	82,3	100	113
Egy főre jutó családi jövedelem				
alsó negyed	35,0	65,0	100	137
második negyed	31,8	68,2	100	154
harmadik negyed	18,2	81,8	100	132
felső negyed	13,2	86,8	100	129
Munkajövedelem rendszeressége				
rendszeresen dolgozik	20,5	79,5	100	435
alkalmi munkás, munkanélküli, inaktív	34,1	65,9	100	229
Anyagi helyzet szubjektív megítélése				
gondok nélkül élnek	(6,3)	93,8	100	16
beosztással kijönnek	11,8	88,2	100	195
alig jönnek ki	27,3	72,7	100	282
hónapról hónapra gondjaik vannak	35,9	64,1	100	145
nélkülöznek	60,9	(39,1)	100	23
Attitűd: "A szokás fontosabb a törvénynél"				
inkább nem ért egyet	21,1	78,9	100	431
ingadozik	28,4	71,6	100	134
inkább egyetért	40,5	59,5	100	79
Attitűd: "Az állam feladata munkát biztosítani a munkanélkülieknek"				
inkább nem ért egyet	19,9	80,1	100	231
inkább egyetért	28,5	71,5	100	418
Teljes minta	25,2	74,8	100	664

Forrás: Saját számítás

A rendszeresen munkát végzők csoportjában magasabb azok aránya, akik az új feltételek mellett áttérnének az ÁFA-val növelt árra. Ennek oka lehet az, hogy akik alkalmanként

végeznek csak munkát, munkanélküliek vagy inaktívak, azok számára korlátozottan jelent lehetőséget az ÁFA személyi jövedelemadóból való levonhatósága.

A válaszadók egyes állításokkal kapcsolatban megfogalmazott véleménye is hatással volt az alacsonyabb és a magasabb ár közti választásra. Akik egyetértenek azzal, hogy a szokás általában fontosabb a törvénynél, azok sokkal nagyobb arányban választották az ÁFA nélküli árat. (4.3.1. táblázat)

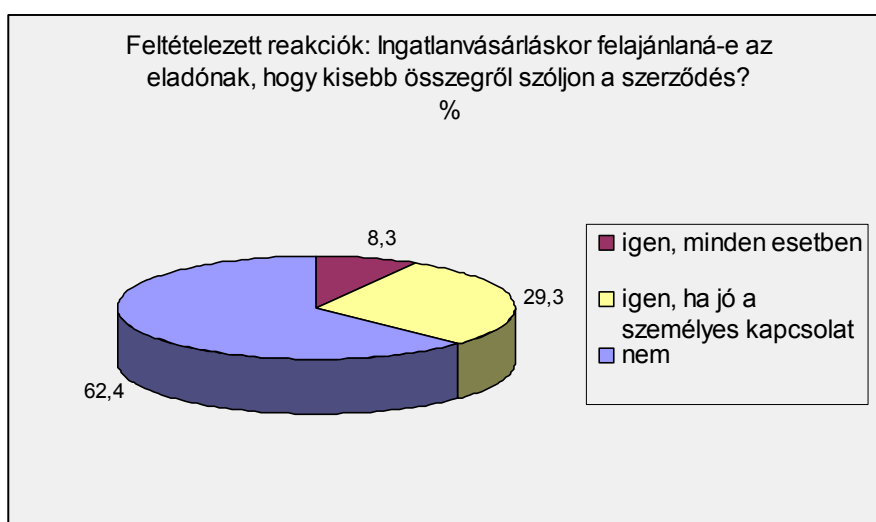
Szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy az elsőként elemzett elképzelt szituáció (lakásfelújítás ÁFA-val vagy anélkül) esetében kiemelkedően magas volt a rejtett gazdaságban való részvételt megtestesítő hipotetikus reakciók aránya a későbbiekben ismertető hipotetikus helyzetekben mért szintekhez képest. Ennek oka lehet az, hogy csak az első szituáció leírása volt konkrét, amennyiben egyedül itt szerepeltek konkrét összegek, vagyis hogy mekkora árat kellene fizetni forintban az adott szolgáltatásért számlával és számla nélkül (360 ezer és 300 ezer forint). Elképzelhető, hogy ha megfoghatóbbá válik a válaszadók számára döntésük anyagi következménye azáltal, hogy megjelöljük azt a konkrét összeget, amelyet „megspórolhatnak” azzal, hogy nem tartanak igényt számlára, akkor sokkal inkább azt a reakciót választják, amit ténylegesen választanának az élet egy hasonló helyzetében. Amennyiben ez a helyzet, joggal feltételezhetjük, hogy a további feltételezett helyzetekben – melyekben a szituáció leírásánál nem jelöltük meg a nem teljesen törvényes megoldás választása esetén megtakarítható pontos összeget – az eredményül kapott reakciók alábecsülik a rejtett gazdaságot a valóságban választók arányát. Ugyanakkor azonban más oka is lehet annak, hogy eredményeink szerint a szolgáltatások igénybevételekor a rejtett gazdaságot (az ÁFA nélküli árat) választók aránya jóval magasabb, mint a kérdéseinkben szereplő egyéb hipotetikus szituációk esetén. Elképzelhető az is, hogy a számla nélküli vásárlással szemben valamiért jóval megengedőbb a társadalom, mint az általunk vizsgált egyéb hipotetikus szituációkban megvalósítható adócsalási formákkal szemben. Sajnos nem állnak rendelkezésünkre megfelelő információk ahhoz, hogy eldönthessük, a fenti két plauzibilis magyarázat közül melyik milyen mértékig igaz. Mindezek alapján az egyéb szituációkra vonatkozó eredményeink interpretálásakor érdemes tekintettel lennünk arra, hogy az első magyarázat helytállósága esetén elképzelhető, hogy a további hipotetikus szituációkra vonatkozó eredmények szisztematikusan torzítottak.

A következő két feltételezett helyzet arról szól, hogy ha a válaszadó telket, nyaralót, vagy lakást akarna vásárolni, és lehetősége nyílna a szerződésben kisebb összeget feltüntetni, mint amennyi a tényleges vételi ár, akkor élne-e ezzel a lehetőséggel. Ez a megállapodás előnyös lehet mindkét félnek, mivel az eladó az adóból takarít meg, a vevő pedig a vagyonszerzési illetékből. A kérdés első változatában arra voltunk kíváncsiak, hogy a kérdezett vevőként felajánlaná-e ezt az „adókimélő” megoldást az eladónak, a másodikban pedig arra, hogy ha neki mint vevőnek az eladó ajánlaná fel ugyanezt, elfogadná-e ezt a megoldást. A válaszok

aránya nagyon hasonló a két kérdésváltozat esetében. Valamivel többen vannak azok, akik nem ajánlanák fel ezt a lehetőséget az eladónak, mint akik nem fogadnák el ezt, amennyiben az eladó maga kezdeményezné a hamis összeg megjelölését (62 kontra 60 százalék). Az eladó és a vevő jó személyes kapcsolata valószínűbbé teszi, hogy kisebb összeg kerül a szerződésbe: ebben az esetben a válaszolók 29 százaléka felajánlaná ezt az adótakarékos megoldást az eladónak (4.3.5. ábra), 31 százalékuk pedig elfogadná ezt, amennyiben az eladó maga ajánlaná ezt fel.

4.3.5. ábra

Feltételezett helyzetek: ingatlanvásárláskor felajánlaná-e hogy kisebb összeget írjanak a szerződésbe a tényleges vételi árnál? (% , N=921)

Forrás: Saját számítás

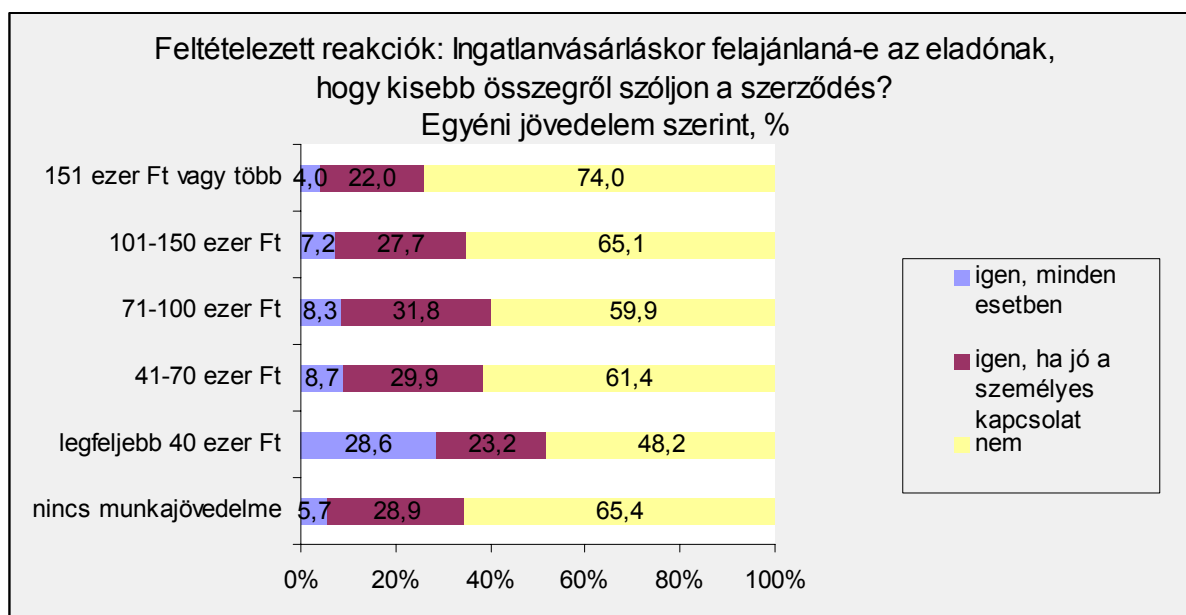
A megkérdezettek neme, kora és háztartási jövedelme szerint nincs jelentős különbség az egyes csoportok között abban, hogy milyen arányban találhatók köztük olyanok, akik felajánlanák az alacsonyabb vételi ár feltüntetésének lehetőségét. Másképpen alakul azonban ez az arány az egyes településtípusok esetében: Budapesten és megyei jogú városokban kevesebben élnének ezzel a lehetőséggel, 69 illetve 71 százalékuk semmiképpen nem tenné ezt, míg a nem megyei jogú városokban és községekben 58 illetve 59 százalék ez az arány.

Az egyéni jövedelmeknek is jelentkezik némi hatása a vizsgált arányra. Megfigyelhető, hogy többnyire a jövedelem növekedésével együtt csökken azoknak aránya, akik felajánlanák a kisebb összeg beleírását a szerződésbe, nem illeszkedik azonban ebbe az a csoport, amelynek tagjai egyáltalán nem rendelkeznek munkajövedelemmel (4.3.6. ábra). Ennek oka az lehet, hogy a munkajövedelemmel nem rendelkezők csoportja nem homogén, egyaránt tartoznak ide tanulók, más inaktívok, és munkanélküliek is.

Ebben az esetben is erőteljesen elkülönülnek a csoportok attól függően, hogy milyen lakókörnyezetük viszonya a rejtett gazdasághoz. Abban a csoportban, ahol a megkérdezett a környezetében élők kevesebb, mint negyedéről feltételezi, hogy rejtett gazdaságból szerez jövedelmet, az emberek 70 százaléka nem ajánlaná ezt fel az eladónak, míg ahol az embereknek legalább háromnegyede szerez ilyen jövedelmet, ott csak 47 százalék ez az arány.

4.3.6. ábra:

**Feltételezett helyzetek: ingatlanvásárláskor felajánlaná-e hogy kisebb összeget írjanak a szerződésbe a tényleges vételi árnál?
(Egyéni jövedelmek szerint, %, N=921)**

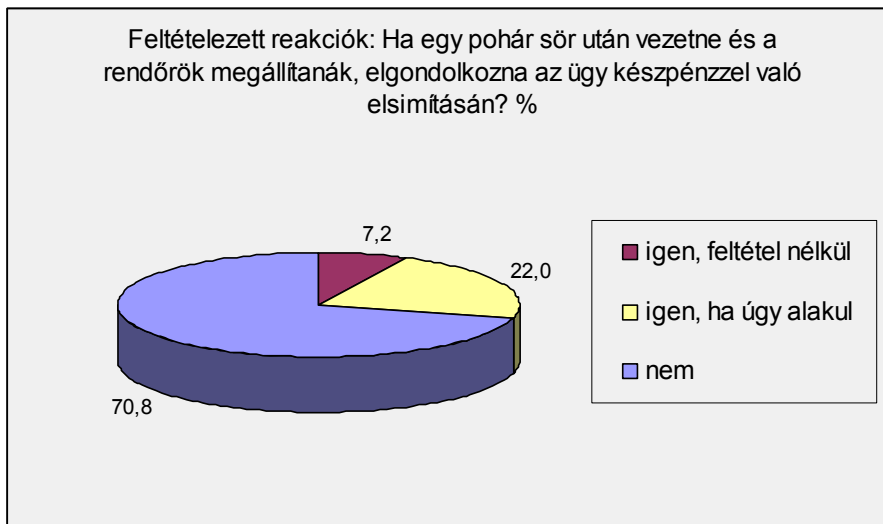

Forrás: Saját számítás

Utolsó feltételezett helyzetünkben egy korrupciós szituációt vizsgáltunk. Azt kérdeztük meg, hogy ha egy pohár sör elfogyasztása után a válaszadó a volánhoz ülne, és megszondáztatná egy rendőr, akkor a válaszadó megpróbálná-e készpénzzel elsimítani ezt az ügyet. Ebben az esetben alacsonyabb volt azoknak az aránya, akik akár feltétel nélkül, akár akkor, ha úgy alakul a helyzet, megpróbálnák megvesztegetni a rendőrt. Ez talán annak tudható be, hogy ez az ügylet kockázatosabb, mint a korábbiak, mivel ebben az esetben mindenképpen tudomására jut egy hatóságot képviselő személynek a törvény kijátszására törekvő igyekezet, és ezután már rajta múlik, hogy erre hogyan reagál. Az emberek 71 százaléka semmiképpen nem próbálna ilyenkor a megvesztegetéssel, 22 százalékuk csak akkor, ha „úgy alakul a helyzet”, és csak 7 százalékuk kísérelné meg mindenképpen így módon, azaz korrupcióval elsimítani az ügyet (4.3.7. ábra)

4.3.7. ábra

Feltételezett helyzetek: Ha egy rendőr megállítaná ittas vezetés közben, elgondolkodna-e azon, hogy készpénzzel simítja el az ügyet? (% , N=951)

Forrás: Saját számítás

A korábbi eredményekhez hasonlóan a nők ebben az esetben is törvénytisztelőbbek, azaz ritkábban élnének a megvesztegetés eszközével (4.3.2. táblázat), településtípus szerint pedig a budapestiek próbálnák meg leggyakrabban elsimítani a helyzetet készpénzzel.

4.3.2. táblázat

Feltételezett helyzetek: Ha egy rendőr megállítaná ittas vezetés közben, elgondolkodna-e azon, hogy készpénzzel simítja el az ügyet? (háttérváltozók szerint, %, N=951)

	igen, feltétel nélkül	igen, ha úgy alakul	nem	Összesen	N
Nem					
Férfi	9,1	24,5	66,4	100	470
Nő	5,2	19,5	75,3	100	481
Településtípus					
Budapest	10,2	30,5	59,3	100	167
megyei jogú város	4,2	18,2	77,6	100	165
egyéb város	7,9	21,3	70,8	100	305
Község	6,7	20,0	73,3	100	315

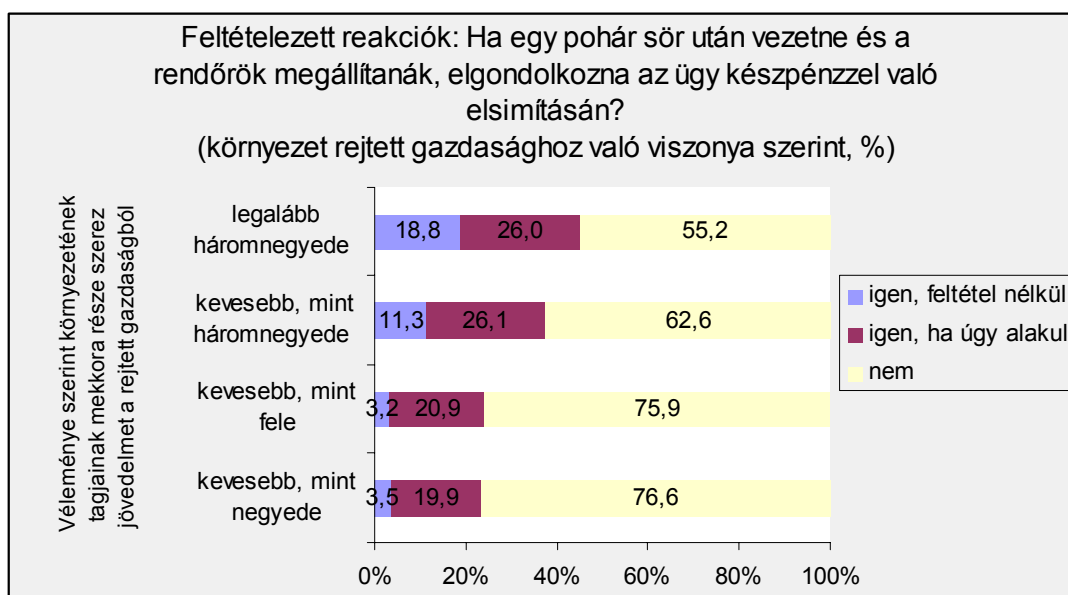
Forrás: Saját számítás

E szituáció vizsgálatánál a korábbiakhoz képest még határozottabban figyelhető meg az összefüggés, amely szerint azok között, akik úgy vélik, környezetükben sokan szerzik jövedelmüket a rejtett gazdaságból, nagyobb arányban találunk olyanokat, akik a nem törvényes (adócsalást, vagy korrupciót megvalósító) megoldást választanák.

Ez az eredmény aláhúzza a környezeti hatások, a mikrokörnyezet társadalmi normáinak szerepét az egyén rejtett gazdasággal kapcsolatos döntéseiben. Ezek szerint egy a rejtett gazdaság csökkentésére irányuló kormányzati politikának nemcsak az egyénre, az egyéni döntések paramétereinek (lebukás valószínűsége, büntetés nagysága, a rejtett gazdaságból megszerezhető jövedelem nagysága, stb.) megváltoztatására kell koncentrálnia, hanem arra is, hogy az adócsalás nem választásának ethoszát erősítse a különféle mikrotársadalmakban.

4.3.8. ábra

Feltételezett helyzetek: Ha egy rendőr megállítaná ittas vezetés közben, elgondolkodna-e azon, hogy készpénzzel simítja el az ügyet? (Lakókörnyezet rejtett gazdasághoz való vélt viszonya szerint, %, N=951)

Forrás: Saját számítás

Hivatkozások

Bodnár Géza – Gál Róbert Iván – Kornai János (2000): „Hálapénz a magyar egészségügyben”, *Közgazdasági Szemle*, XLVII. évf., 2000. április, 293–320. o. <http://www.kszemle.hu/>

Czakó Ágnes (1997): „Négy város négy piaca. A népi kereskedéstől a kgst-piacokig” *Közgazdasági Szemle*, XLIV. Évf. április, 339-354 old. <http://www.kszemle.hu/>

Czibik Ágnes – Medgyesi Márton (2007): A lakosság nyugdíjjal kapcsolatos megtakarítási tudatossága és hajlandósága. Egy lakossági kérdőíves felvétel elemzése, MKIK GVI, Budapest, november, 71. o. http://www.gvi.hu/data/papers/megtakaritas_2007_080212.pdf

Elek, P., Scharle, Á., Szabó, B. and Szabó, P. A. (2008): An estimation of undeclared employment in Hungary based on administrative data. Manuscript, Prepared as part of the World Bank Project: Hungary Undeclared Employment, April 2008.

Elek, P., Scharle, Á., Szabó, B. and Szabó, P. A. (2009): Evasion of taxes on wages in Hungary. Working Papers in Public Finance, to appear, http://tatk.elte.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=441&Itemid=598

Köllő János (1992): "Zsibvásár az aluljárókban", *Közgazdasági Szemle*, XXXIX Évf. június, 538-549. o.

Krekó Judit – P. Kiss Gábor (2007): Adóelkerülés és a magyar adórendszer, MNB-tanulmányok, szeptember, 54. oldal. http://www.mnb.hu/resource.aspx?ResourceID=mnbfile&resourcename=MT_65

KSH: (1998): Rejtett gazdaság Magyarországon. Rejtett gazdaság a háztartások szemüvegén át. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Lackó Mária (2000a): Egy rázós szektor: a rejtett gazdaság és hatásai a poszt-szocialista országokban háztartási áramfelhasználásra épülő becslések alapján. Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről 1. tanulmány, MTA KTK, március, 74. oldal. <http://econ.core.hu/doc/HiddenEcon/Lacko.pdf>

Lackó Mária (2000b): „Rejtett gazdaság nemzetközi összehasonlításban. Becslési módszer a háztartási villamosenergiafogyasztás alapján” *Közgazdasági Szemle*, XLII. évf., május, 486-510. o. <http://www.kszemle.hu/>

Lackó Mária (2006): „Az adóráták és a korrupció hatásai a munkapiacra. Keresztmetszeti összehasonlító elemzés az OECD-országokon” *Közgazdasági Szemle*, LIII. évf., 2006. november, 961–985. o. <http://www.kszemle.hu/>

Magyar Gallup Intézet (2004): Az úniós pénzekkel kapcsolatos visszaélések a mi egyéni és nemzetgazdasági érdekeinket is sértik – mondja a lakosság háromnegyede. http://monitor.gallup.hu/kutatas/040116_cceb_fraud.htm

Makó Ágnes (2008a) Az KKV-körkép – 2007/október: A kis- és közepes vállalkozások üzleti helyzete és vélemények gazdasági és politikai környezetükről. MKIK GVI.

http://www.gvi.hu/data/research/kkv_korkep_074_071204.pdf

Makó Ágnes (2008b): Kevés cég él a pályázati lehetőségekkel. Elemzés az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet (GVI) 2007. októberi vállalati konjunktúra felvétele alapján, MKIK GVI, Budapest, december, 22. oldal.

http://www.gvi.hu/data/papers/konj_072_adhoc_071210.pdf

Semjén András – Tóth István János (2004): Rejtett gazdaság és adózási magatartás. Magyar közepes és nagy cégek adózási magatartásának változása 1996-2001, Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről, 4. tanulmány. MTA KTI, Budapest, január, 71. o.

<http://econ.core.hu/doc/HiddenEcon/Satij.pdf>

Sik Endre (1997a): „A kgst-piachely a mai Magyarországon”, *Közgazdasági Szemle*, XLIV. Évf. április, 322-338 old. <http://www.kszemle.hu/>

Sik Endre (1997b): „Kgst-piac”-ok és emberpiacok a mai Magyarországon. In: Kárpáti Zoltán (szerk.): Társadalmi és területi folyamatok a 90-es évek Magyarországon, MTA TKKI, Budapest.

Sik Endre (1999): „Ellenőri korrupció – 1998”, *Szociológiai Szemle*, 4. szám, 85-99. old. <http://www.socio.mta.hu/mszt/19994/sik.htm>

Sik Endre (2000): Kgst-piacok és feketemunka – Magyarország 1999, Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről, 2. tanulmány. MTA KTI, Budapest, július 29 o. <http://econ.core.hu/doc/HiddenEcon/Sik.pdf>

Sik Endre (2002): „Mindennapi korrupciónk”, *Szociológiai Figyelő*, VI. évf. 1-2 sz. 131-145 o.

Sik Endre – Tóth István János (1998): A rejtett gazdaság néhány eleme a mai magyarországon, *Tárki Társadalompolitikai Tanulmányok* 7. Tárki, Budapest, május, 28. o. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a391.pdf>

Szabó P. A. (2007) „A 2000-2001. évi minimálbér-emelés hatása a jövedelemeloszlásra” *Közgazdasági Szemle*, LIV. Évf., május, 397-414. o. <http://www.kszemle.hu/>

Szántó Zoltán – Tóth István János (szerk.) (2008): Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban. Kutatási háttér tanulmányok, BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet Korrupciókutató-központ, Transparency International Magyarország Alapítvány, Budapest, április,

http://web.uni-corvinus.hu/szoc/doc/korrupcio/korrupcio_szanto_toth_2008.pdf

Tárki (2007): Társadalmi Klíma Riport, 2007, december.

<http://www.tarki.hu/hu/news/2007/kitekint/20071220.doc>

Tóth István János (1996): „A nem regisztrált lakossági vásárlások mértéke és társadalmi összetevői”, *Közgazdasági Szemle*, XLIII. Évf. november, 1010-1032 o. <http://www.kszemle.hu/>

Tóth István János (1997): „A rejtett gazdaság súlya 1995-1996-ban Magyarországon. Becslés a háztartások kiadásainak empirikus vizsgálata alapján”, *Külgazdaság*, XLI. Évf., december, 49-73. old.

Tóth István János–Semjén András (1996): „Tax Behaviour of Small and Medium-sized Enterprises” *Review of Sociology of the Hungarian Sociological Association*, Special issue, 67–87. o.

Tóth István János–Semjén András (1998): Tax behaviour and financial discipline of Hungarian enterprises. In: Csaba László (szerk.): *The Hungarian SME Sector Development Perspective*. CIPE/USAID and Kopint-Datorg Foundation for Economic Research, 103–134. o.

Vásárhelyi Mária (1998) „A korrupció a közgondolkodásban”, *Szociológiai Szemle*, 4. szám, <http://www.socio.mta.hu/mszt/19984/vasarhel.htm>

MELLÉKLETEK

M1. A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA FONTOSABB JELLEMZŐK SZERINT

M1. tábla

A minta megoszlása demográfiai jellemzők szerint

	férfi	nő	Teljes minta
<i>Életkor kategóriák</i>			
30 év alatt	33.9	30.8	32.4
31 és 40 év között	23.4	24.1	23.7
41 és 50 év között	21.2	21.7	21.5
51 és 60 év között	21.4	23.4	22.4
<i>Iskolai végzettség</i>			
legfeljebb 8 általános	18.9	23.0	21.0
szakmunkásképző	38.7	20.0	29.3
Érettségi	30.1	35.5	32.8
Diploma	12.4	21.4	16.9
<i>Házastárssal, élettárssal él</i>			
egyedül él	41.4	36.2	38.7
házas-, élettárssal él	58.6	63.8	61.3
<i>Háztartástípus</i>			
egyedülálló, nincs gyerek	12.7	7.6	10.1
egyedülálló, gyermekkel	0.9	6.4	3.6
több felnőtt, nincs gyermek	48.8	44.7	46.7
több felnőtt, 1 gyerek	16.3	22.7	19.5
több felnőtt, több gyermek	21.4	18.6	20.0
<i>A település típusa</i>			
Budapest	16.4	17.8	17.1
megyei jogú város	17.3	18.5	17.9
egyéb város	31.8	31.7	31.7
Község	34.5	32.1	33.3
N	495	505	1000

A minta megoszlása a háztartás anyagi helyzete szerint

	legfeljebb 8 általános	szakmunkás- képző	érettségi	diploma	Teljes minta
<i>Egy főre jutó családi jövedelem negyedei</i>					
alsó negyed	48.6	29.9	15.1	6.0	25.1
második negyed	30.0	25.6	27.1	14.6	25.1
harmadik negyed	17.3	22.5	32.0	32.6	26.1
felső negyed	4.1	21.9	25.7	46.8	23.7
N	176	244	258	143	821
<i>Van-e autójuk?</i>					
nincs	62.4	34.7	25.5	23.0	35.5
egy autójuk van	34.3	57.5	62.9	56.8	54.3
több autójuk van	3.4	7.9	11.7	20.2	10.3
N	208	292	324	168	992
<i>Lakástulajdon értéke, egy főre jutó lakásérték alapján</i>					
nincs lakástulajdon	22.5	17.6	17.9	13.3	18.0
alsó harmad	40.4	34.2	20.4	11.5	27.2
középső harmad	17.1	27.4	31.8	34.8	27.9
felső harmad	20.1	20.8	29.9	40.3	26.9
N	208	286	320	165	979

A minta megoszlása munkaerőpiaci jellemzők szerint

	legfeljebb 8 általános	szakmunkásk épző	érettségi	diploma	Teljes minta
<i>Munkaerőpiaci státus</i>					
rendszeresen dolgozik	39.1	66.9	67.4	83.0	64.0
alkalmi munkás, mnknélk.	17.4	11.4	4.9	3.6	9.2
nyugdíjas	20.4	9.0	7.6	4.1	10.1
egyéb inaktív	23.0	12.7	20.1	9.2	16.7
N	209	293	328	169	999
<i>munkanélküli hónapok száma</i>					
nem volt munkanélküli	42.0	48.9	60.6	70.2	55.3
max. 6 hónap	15.7	17.7	18.5	14.9	17.1
7-12 hónap	16.8	15.2	9.6	7.4	12.2
12 hónapnál több	25.6	18.2	11.3	7.4	15.4
N	171	269	291	166	898
<i>inaktív nem bejelentett munkát végez-e</i>					
nem végez	88.7	84.6	92.7	90.6	89.0
rendszeresen dolgozik	4.1	3.6	1.4	3.6	3.1
alkalmi munka	5.0	7.9	2.6	2.7	4.9
mindkettőt	2.2	3.9	3.2	3.0	3.0
N	127	97	107	29	360
<i>alkalmi munkások, inaktívak munkajövedelme</i>					
nincs munkajövedelem	71.7	50.3	71.6	70.1	65.7
40 ezer Ft vagy kevesebb	17.4	18.1	8.6	2.7	13.7
41-70 ezer Ft	5.8	20.1	9.2	13.6	11.4
71 ezer Ft vagy több	5.1	11.6	10.6	13.6	9.2
N	120	94	102	29	345
<i>Munkahely ágazata</i>					
ipar	40.3	45.2	21.7	10.2	29.0
mezőgazdaság	7.8	9.0	4.6	6.7	6.8
közlekedés, kereskedelem	15.4	20.6	32.1	10.3	21.7
pzügyi szolg		1.7	5.4	8.6	4.2
egyéb szolg	8.9	13.7	13.0	14.9	13.1
közigazgatás	27.6	9.8	23.2	49.3	25.2
N	79	187	209	129	604
<i>van-e mellékjövedelme?</i>					
nincs	93.5	95.1	95.1	91.4	94.1
csak vállalkozásból		2.0	1.2	5.5	2.2
csak másodállás,	6.5	2.1	2.9	2.5	3.0
mindkettőből		0.7	0.8	0.6	0.6
N	82	196	221	141	639
<i>dolgozók munkajövedelme</i>					
70 ezer Ft vagy kevesebb	51.6	32.4	26.5	10.8	28.1
71-100 ezer Ft	40.3	38.9	39.2	21.2	35.3
101-150 ezer Ft	8.1	24.0	30.0	41.7	27.9
151 ezer Ft vagy több		4.7	4.3	26.3	8.8
N	78	185	202	133	599

**A rejtett gazdaságban végzett munka előfordulása
demográfiai változók szerint (%)**

	Kapott számlára fizetést	Kapott zsebbe fizetést	Kapott vagy számlára vagy zsebbe	N
<i>kérdezett neme</i>				
férfi	15.5	18.5	30.7	491
nő	11.5	11.3	21.6	504
<i>életkor kategóriák</i>				
30 év alatt	12.1	19.8	27.9	320
31 és 40 év között	18.7	17.7	34.1	237
41 és 50 év között	13.2	13.4	25.8	214
51 és 60 év között	10.2	6.3	15.2	224
<i>iskolai végzettség</i>				
legfeljebb 8 általános	11.8	18.5	27.2	209
szakmunkásképző	12.2	17.8	29.3	290
érettségi	12.8	13.4	22.9	325
diploma	19.2	8.3	25.5	169
<i>házastárssal, élettárssal él</i>				
egyedül él	12.3	16.8	26.3	386
házas-, élettárssal él	14.2	13.7	25.9	609
<i>háztartástípus</i>	13.5	14.9	26.1	995
egyedülálló, nincs gyerek	12.4	14.6	24.3	100
egyedülálló, gyermekkel	17.8	16.1	31.4	36
több felnőtt, nincs gyermek	11.4	12.4	21.7	464
több felnőtt, 1 gyerek	16.1	17.1	30.6	194
több felnőtt, több gyermek	15.6	18.5	31.7	200
<i>A település típusa</i>				
Budapest	17.1	19.5	31.0	170
megyei jogú város	9.1	14.0	21.3	176
egyéb város	11.4	12.6	22.0	317
község	16.0	15.2	29.9	331
Teljes minta	13.5	14.9	26.1	995

**A rejtett gazdaságban végzett munka előfordulása
munkaerőpiaci változók szerint (%)**

	Kapott számlára fizetést	Kapott zsebbe fizetést	Kapott vagy számlára vagy zsebbe	N
<i>munkaerőpiaci státus</i>				
rendszeresen dolgozik	16.7	12.5	27.3	638
alkalmi munkás, munkanélk	21.5	41.8	55.3	92
nyugdíjas	0.6	3.7	4.3	101
egyéb inaktív	4.3	15.8	18.4	164
Teljes minta	13.5	14.9	26.1	995
<i>munkanélküli hónapok száma</i>				
nem volt munkanélküli	12.9	9.3	21.3	494
max. 6 hónap	21.4	20.4	37.8	153
7-12 hónap	18.1	20.9	31.2	110
12 hónapnál több	8.5	25.4	31.9	138
Teljes minta	14.3	15.1	26.9	895
<i>inaktív nem bejelentett munkát végez-e</i>				
nem végez	6.6	12.5	17.1	317
rendszeresen dolgozik	26.4	40.8	58.4	11
alkalmi munka	4.4	79.8	84.2	18
mindkettőt	25.3	90.4	90.4	11
Összes inaktív	7.7	19.1	23.9	357
<i>alkalmi munkások, inaktívak munkajövedelme</i>				
nincs munkajövedelem	6.6	11.4	16.2	225
40 ezer Ft vagy kevesebb	9.4	31.9	38.2	47
41-70 ezer Ft	7.7	32.2	37.4	39
71 ezer Ft vagy több	11.8	33.8	36.0	30
Összes inaktív	7.6	18.5	23.4	342
<i>munkahely ágazata</i>				
ipar	14.4	13.3	26.3	175
mezőgazdaság	12.9	11.1	24.1	41
közlekedés, kereskedelem	18.4	17.3	33.0	130
pzügyi szolg	22.9	8.7	22.9	25
egyéb szolg	8.2	19.9	28.1	79
közigazgatás	23.7	4.7	25.7	152
Összes aktív	17.1	12.5	27.5	604
<i>van-e mellékjövedelme?</i>				
nincs	16.7	11.8	26.8	601
csak vállalkozásból	18.6	8.7	27.3	14
csak másodállás,	4.5	30.2	34.7	19
mindkettőből	64.7	43.4	64.7	4
Összes aktív	16.7	12.5	27.3	638

M6. tábla

**A rejtett gazdaságban végzett munka előfordulása
munkaerőpiaci változók szerint (%)**

	Kapott számlára fizetést	Kapott zsebbe fizetést	Kapott vagy számlára vagy zsebbe	N
<i>dolgozók munkajövedelme</i>				
70 ezer Ft vagy kevesebb	14.5	13.9	26.2	169
71-100 ezer Ft	18.3	13.8	31.2	211
101-150 ezer Ft	10.7	7.5	16.2	165
151 ezer Ft vagy több	26.4	15.3	35.0	53
Összes aktív	15.8	12.2	26.0	598

M7. tábla

**A rejtett gazdaságban végzett munka előfordulása
a háztartás anyagi helyzete szerint (%)**

	Kapott számlára fizetést	Kapott zsebbe fizetést	Kapott vagy számlára vagy zsebbe	N
<i>egy főre jutó családi jövedelem negyedei</i>				
alsó negyed	11.9	20.4	31.1	206
második negyed	16.2	15.0	29.0	205
harmadik negyed	11.4	10.1	19.6	214
felső negyed	13.7	13.3	23.0	193
Teljes minta	13.3	14.7	25.6	817
<i>van-e autójuk?</i>				
nincs	12.0	16.6	26.5	353
egy autójuk van	15.1	13.8	26.3	533
több autójuk van	10.2	15.8	24.3	102
Teljes minta	13.5	15.0	26.2	988
<i>lakástulajdon értéke, egy főre jutó lakásérték alapján</i>				
nincs lakástulajdon	13.1	17.2	28.1	177
alsó harmad	15.7	15.5	28.4	264
középső harmad	12.6	15.7	26.2	272
felső harmad	13.4	12.2	23.5	261
Teljes minta	13.8	15.0	26.4	975

M2. AZ ADATFELVÉTEL KÉRDŐÍVE

--	--	--	--	--

s o r s z á m

RG_LAKOSSÁG_2008

A válaszadás önkéntes!

- A TELEPÜLÉS TÍPUSA:**
- 1 – Budapest
 - 2 – megyei jogú város
 - 3 – más város
 - 4 – község

- MEGYE:**
01 – Budapest	11 – Komárom-Esztergom megye
02 – Baranya megye	12 – Nógrád megye
03 – Bács-Kiskun megye	13 – Pest megye
04 – Békés megye	14 – Somogy megye
05 – Borsod-Abaúj-Zemplén megye	15 – Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
06 – Csongrád megye	16 – Jász-Nagykun-Szolnok megye
07 – Fejér megye	17 – Tolna megye
08 – Győr-Moson-Sopron megye	18 – Vas megye
09 – Hajdú-Bihar megye	19 – Veszprém megye
10 – Heves megye	20 – Zala megye

Település neve: Budapestten kerület:

--	--

Kijelentem, hogy a kérdés szabályainak megfelelően jártam el. Az általam kezelt és felvett adatokat bizalmasan kezelem, azokat csak a kutatásban illetékes személynek adom át,

Kérdező aláírása:

--	--	--	--	--

kérdezői igazolványszám

KÉRDEZÉS KEZDETE:

2008. hó. nap óra
perctől

1. Ön melyik évben született?

19 évben

X –

2. A kérdezett neme: 1 – férfi 2 – nő

3. Mi az Ön családi állapota?

NŐTLEN/ 1 – nőtlen, hajadon, nincs élettársa
HAJADON

2 – nőtlen, hajadon, élettárssal él

HÁZAS 3 – házasság, házastárssal él

4 – házasság, élettárssal él

5 – házasság, de külön élnek, nincs élettársa

ELVÁLT 6 – elvált, nincs élettársa

7 – elvált, élettárssal él

ÖZVEGY 8 – özvegy, nincs élettársa

9 – özvegy, élettárssal él

X –

4. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1 – kevesebb, mint 8 általános

2 – 8 általános

3 – szakmunkásképző; szakképzés érettségi nélkül

4 – szakközépiskolai érettségi; szakképzést követő érettségi

5 – gimnáziumi érettségi

6 – érettségit követő, felsőfokra nem akkreditált szakképzés; középfokú technikum

7 – akkreditált felsőfokú szakképzés; felsőfokú technikum

8 – főiskola

9 – egyetem

X –

5. Melyik évben kezdett el dolgozni, az iskolához köthető esetleges gyakornoki állásokat nem számítva?

..... évben

9 – NT X –

6. Amióta elkezdett dolgozni volt-e munkanélküli?

1 – igen

2 – nem

X –

9 - RE

7. Hány alkalommal volt munkanélküli?

..... alkalommal

99 – NT X –

8. Összesen hány hónapig volt munka nélkül?

..... hónapig

88 – kevesebb mint 1 hónapig

99 – NT X –

MINDENKITŐL!

9. Az elmúlt 12 hónapból hány hónapot dolgozott?

.....hónapot

00 – nem dolgozott, vagy 1 hónapnál kevesebbet dolgozott

99 – NT X –

10. Ön jelenleg...

1 – alkalmazott,

2 – vállalkozó,

3 – alkalmi munkás,

4 – munkanélküli,

5 – nyugdíjas (öregségi, rokkant, özvegyi), vagy

6 – tanuló?

7 – egyéb inaktív (GYES, GYED, háztartásbeli stb.)

9 – NT X –

11. **HA ALKALMAZOTT** (10. kérdés 1-es kód)

Milyen munkaszerződése van jelenleg Önnek?

1 – Határozatlan idejű,

2 – határozott idejű, vagy

3 – megbízási szerződéssel foglalkoztatják?

9 – NT X –

12. **HA VÁLLALKOZÓ** (10. kérdés 2-es kód)

Hány alkalmazottja van Önnek, az Ön cégének?

1 – önfoglalkoztató

2 – 1 – 4 fő

3 – 5 – 9 fő

4 – 10 – 19 fő

5 – 20 – 49 fő

6 – 50 – 99 fő

7 – 100 – 249 fő

8 – 250 fő, vagy több

9 – NT X –

13.- 15. **HA ALKALMI MUNKÁS, MUNKANÉLKÜLI, NYUGDÍJAS, TANULÓ, VAGY INAKTÍV**
(10. kérdés 3 -7. kód)

13. Dolgozik-e Ön jelenleg valahol úgy, hogy nincs bejelentve, de rendszeresen végez ott munkát?

1 – igen 2 – nem 9 – NT X –

14. Végez-e Ön jelenleg, vagy az elmúlt egy hónapban végzett-e alkalmi munkát nem bejelentett, alkalmi foglalkoztatottként, azaz Alkalmi Munkavállaló könyv használata nélkül?

1 – igen 2 – nem 9 – NT X –

15. Az elmúlt hónapban mekkora volt a nettó munkajövedelme, amit kézhez kapott? Számolja össze minden olyan munkavégzésből származó bevételét, amelyet akár számlára, akár zsebbe, akár munkaszerződés keretében kapott az elmúlt hónapban.

..... Ft/hó

0 – nem volt az elmúlt hónapban munkajövedelme

8 – M

9 – NT

→ 15.a. És azt megmondaná-e, hogy az .

-on lévő kategóriák közül, melyikbe tartozik?

X –

01 – 20 ezer Ft, vagy kevesebb

06 – 151 - 200 ezer Ft

02 – 21 - 40 ezer Ft

07 – 201 - 300 ezer Ft

03 – 41 - 70 ezer Ft

08 – 301 - 500 ezer

04 – 71 - 100 ezer Ft

09 – 500 ezer Ft felett

05 – 101 - 150 ezer Ft

88 – M 99 – NT X –

VÁLASZ UTÁN: → 23 - RA

16.-22. **HA DOLGOZIK JELENLEG** (alkalmazottként vagy vállalkozóként: 10. kérdés 1-2. kód)

16. Az a cég ahol dolgozik, melyik gazdasági ágba tartozik?

01 – Ipar, bányászat, energia, gyártás

07 – egyéb szolgáltatás

02 – Építőipar

08 – közigazgatás, védelem, politika

03 – mezőgazdaság, erdő-, és vízgazdálkodás, halászat

09 – egészségügy

04 – közlekedés, szállítás, hírközlés

10 – kultúra, oktatás, tudomány, egyház

05 – kereskedelem

11 – egyéb:

06 – pénzügyi szolgáltatás, biztosítás

X –

17. Becslése szerint az Ön főmunkahelyéről származó jövedelme után Ön és munkaadója együttesen éves szinten összesen hány százalék adót és járulékot fizetnek be? Kérem, gondoljon a jövedelemadóra, nyugdíjjárulékra, egészségbiztosításra és az egyéb járulékokra is!

kb. százalékot

99 – NT

X –

18. Az elmúlt hónapban mennyi volt az Ön főmunkahelyéről származó átlagos havi nettó, adózás utáni jövedelme (amit kézhez kap)? Vegye figyelembe most minden, a főmunkahelyéről származó bevételét, akkor is, ha esetleg számlára, vagy közvetlenül zsebbe kapja azt.

..... Ft/hó

8 – M

9 – NT

→ 18.a. És azt megmondaná-e, hogy az .

-on lévő kategóriák közül, melyikbe tartozik?

X –

01 – 20 ezer Ft, vagy kevesebb

06 – 151 - 200 ezer Ft

02 – 21 - 40 ezer Ft

07 – 201 - 300 ezer Ft

03 – 41 - 70 ezer Ft

08 – 301 - 500 ezer

04 – 71 - 100 ezer Ft

09 – 500 ezer Ft felett

05 – 101 - 150 ezer Ft

88 – M 99 – NT X –

19. Van-e Önnek a főmunkahelyéről származó jövedelmén túl is jövedelme egyéni vállalkozóként vagy társas vállalkozás tagjaként?

0 – nincs → 21 - RE

van:

- 1 – egyéni vállalkozóként
- 2 – társas vállalkozás tagjaként
- 3 – is-is (egyéni vállalkozóként is és társas vállalkozás tagjaként is)
- X –

20. Éves jövedelmének mekkora részét kapja a főmunkahelye melletti vállalkozásból?

..... %-át
999 – NT X –

21. Van-e Önnek jövedelme másodállásból, alkalmi munkákból vagy egyéb forrásból?

HA IGEN: Havonta körülbelül mekkora összeget tesz ez ki?

..... Ft/hó
0 – nincs
8 – M 9 – NT X –

22. **HA FŐÁLLÁSÁBAN ALKALMAZOTT:** Tart-e attól, hogy munkanélkülivé válik?

HA FŐÁLLÁSÁBAN VÁLLALKOZÓ: Tart-e attól, hogy vállalkozása megbukik?

Kérem, értékelje 1-től 5-ig! Ha egyáltalán nem tart ettől, akkor 1-est, ha nagyon tart, akkor 5-öst adjon!

	1	2	3	4	5
	Egyáltalán nem				Nagyon
9 – NT		X –			

MINDENKITŐL!

23. Előfordult-e Önnek az elmúlt két évben, hogy úgy dolgozott, hogy a pénze egy részét, vagy egészét zsebbe kapta?

1 – igen 2 – nem → 25 - RE ← 9 – NT X –

24. Legutóbbi alkalommal a járandósága mekkora részét kapta zsebbe?

- 1 – Kevesebb, mint a $\frac{1}{4}$ -ét,
- 2 – kevesebb, mint a $\frac{1}{2}$ -ét,
- 3 – kevesebb, mint a $\frac{3}{4}$ -ét
- 4 – több, mint $\frac{3}{4}$ -ét, vagy
- 5 – a teljes fizetését zsebbe kapta?

9 – NT X –

VÁLASZ UTÁN: → 26 - RA

25. Előfordult-e Önnek az elmúlt két évben, hogy olyan munkaaajánlatot kapott, amelyben a pénze egy részét, vagy egészét zsebbe kapta volna meg?

1 – igen 2 – nem → 30 - RA ← 9 – NT X –

26. Az elmúlt két évben hány olyan munkaaajánlatot kapott, ahol a pénze egy részét, vagy egészét **zsebbe** kapta volna?

..... ajánlatot
 99 – NT X –

27. Hogyan döntött:?

1 – Minden ilyen ajánlatot elfogadott,
 2 – volt olyan ajánlat, amit elfogadott, volt olyan, amit nem, vagy
 3 – minden ilyen ajánlatot elutasított? —————> **29 - RE**
 9 – NT X –

28. Miért fogadta el ezt az ajánlatot (legutóbb)?

	igen	nem	NT	
a. Nem kapta volna meg másképp a munkát	1	2	9	X
b. Így jobban járt anyagilag	1	2	9	X
c. Rá volt szorulva arra, hogy dolgozzon	1	2	9	X
d. Volt még más oka is? ÍRD LE, HOGY MI!.....	1	2	9	X

29. **HA VOLT OLYAN AJÁNLAT, AMIT ELUTASÍTOTT**

Miért utasította el ezt az ajánlatot (legutóbb)?

	igen	nem	NT	
a. Összességében kevés nettó fizetést ajánlottak	1	2	9	X
b. Rosszak lettek volna a munkafeltételek	1	2	9	X
c. A bizonytalan fizetés miatt	1	2	9	X
d. Mert törvénytelen, megbüntethettek volna	1	2	9	X
e. Volt még más oka is? ÍRD LE, HOGY MI!.....	1	2	9	X

MINDENKITŐL!

30. Előfordult-e Önnel az elmúlt két évben, hogy alkalmazott volt vagy lehetett volna, de a járandósága egy részét, vagy egészét **számlára** kapta?

1 – igen 2 – nem —————> **32 - RE** <----- 9 – NT X –

31. Legutóbbi alkalommal a járandósága mekkora részét kapta számlára?

- 1 – Kevesebb, mint a $\frac{1}{4}$ -ét,
- 2 – kevesebb, mint a $\frac{1}{2}$ -ét,
- 3 – kevesebb, mint a $\frac{3}{4}$ -ét
- 4 – több, mint $\frac{3}{4}$ -ét, vagy
- 5 – a teljes fizetését zsebbe kapta?

9 – NT X –

VÁLASZ UTÁN: —————> 33 - RA

32. Előfordult-e Önnel az elmúlt két évben, hogy olyan munkaajánlatot kapott, amelyben Ön alkalmazott lehetett volna, a pénze egy részét, vagy egészét mégis **számlára** kapta volna meg?

1 – igen 2 – nem —————> 37 - RE <----- 9 – NT X –

33. Az elmúlt két évben hány olyan munkaajánlatot kapott, ahol alkalmazott lehetett volna, de a pénze egy részét, vagy egészét **zsebbe** kapta volna?

..... ajánlatot

99 – NT X –

34. Hogyan döntött?

- 1 – Minden ilyen ajánlatot elfogadott,
- 2 – volt olyan ajánlat, amit elfogadott, volt olyan, amit nem, vagy
- 3 – minden ilyen ajánlatot elutasított? —————> 36 - RA

9 – NT X –

35. Miért fogadta el ezt az ajánlatot (legutóbb) ?

	igen	nem	NT	
a. Nem kapta volna meg másképp a munkát	1	2	9	X
b. Így jobban járt anyagilag	1	2	9	X
c. Rá volt szorulva arra, hogy dolgozzon	1	2	9	X
d. Volt még más oka is? ÍRD LE, HOGY MI!.....	1	2	9	X

36. HA VOLT OLYAN AJÁNLAT, AMIT ELUTASÍTOTT

Miért utasította el ezt az ajánlatot (legutóbb)?

	igen	nem	NT	
a. Össességében kevés nettó fizetést ajánlottak	1	2	9	X
b. Rosszak lettek volna a munkafeltételek	1	2	9	X
c. A bizonytalan fizetés miatt	1	2	9	X
d. Mert törvénytelen, megbüntethettek volna	1	2	9	X
e. Volt még más oka is? ÍRD LE, HOGY MI!.....	1	2	9	X

MINDENKITŐL!

37. Összesen Önnel együtt hányan élnek Önök a családban (egy háztartásban)?

..... fő

1 – egyedül él →

X –

38. HA NEM EGYEDÜL ÉL

Most a háztartása többi tagjára vonatkozóan tennék fel néhány kérdést. A segítségével válaszoljon!

2. VÁLASZLAP

	Születési éve HA NEM TUDJA: Kb. mikor született?	Neme		A kérdetthez viszonyított családi állása	Legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	Mi a fő gazdasági aktivitása?	Volt-e 2007- ben munkajöve- delme?		HA IGEN: Milyen formában kapta meg a jövedelmét / jövedelme nagyobbik részét?
		férfi	nő	KÓD	KÓD	KÓD	igen	nem	KÓD
2.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
3.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
4.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
5.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
6.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
7.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
8.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -
9.	X -	1	2	X -	X -	X -	1	2	X -

A kérdéshez viszonyított családi állása:

2 - házaspár/élettársa	5 - szülője
3 - gyermeke/nevelt gyermeke	6 - egyéb rokona (anyós, após, unoka stb.)
4 - testvére	7 - nem rokona
	9 - NT

Legmagasabb iskolai végzettség:	Fő gazdasági aktivitása:	Jövedelmét (nagyobbik részét) milyen formában kapta meg:
00 - még nem iskolás korú vagy még általános iskolás korú	1 - alkalmazott	1 - adózott jövedelemként kapta meg: munkáltatója a jövedelemadó előleget is és a fizetendő járulékokat is levonta
01 - kevesebb, mint 8 általános	2 - önálló, vállalkozó, saját vállalkozásában alkalmazott	2 - zsebbe kapta vagy számlára vette fel: munkáltatója nem fizet utána adót vagy járulékot
02 - 8 általános	3 - alkalmi munkát, megbízásokat vállal	3 - AM könyves munkaként kapta meg
03 - szakmunkásképző; szakképzés érettségi nélkül	4 - munkanélküli	4 - vállalkozói jövedelemként kapta meg
04 - szakközépiskolai érettségi; szakképzést követő érettségi	5 - nyugdíjas (öregségi, rokkant, özvegyi)	9 - NT
05 - gimnáziumi érettségi	6 - születési szabadságon, gyeden, gyesen, gyeten van	
06 - érettségit követő, felsőfokra nem akkreditált szakképzés; középfokú technikum	7 - tanuló	
07 - akkreditált felsőfokú szakképzés; felsőfokú technikum	8 - egyéb (pl. eltartott gyerek, HTB)	
08 - főiskola	9 - NT	
09 - egyetem		
99 - NT		

39. Mindent egybevetve, mennyi az Önök háztartásának nettó (adózás utáni) havi összjövedelme, amelyet kézhez kapnak (beleértve az Ön jövedelmét is)?

..... Ft/hó
8 - M 9 - NT

39.a. És azt megmondaná-e, hogy a **3. VÁLASZLAP**-on lévő kategóriák közül, melyikbe tartozik?

01 - 60 ezer Ft, vagy kevesebb	06 - 201 - 300 ezer Ft
02 - 61 - 90 ezer Ft	07 - 301 - 500 ezer Ft
03 - 91 - 120 ezer Ft	08 - 501 ezer - 1 millió Ft
04 - 121 - 150 ezer Ft	09 - 1 millió Ft felett
05 - 151 - 200 ezer Ft	88 - M 99 - NT
	X -

MINDENKITŐL!

40. Az elmúlt 12 hónapban kapott-e valaki a háztartásban segílyt vagy állami támogatást?

1 - igen → 40.a. Mennyi volt ennek összege az elmúlt 12 hónapban?

.....Ft/12 hó
2 - nem 9 - NT X -
9 - NT X -

41. Hogy érzi, Önök anyagilag ...

- 1 - gondok nélkül élnek,
- 2 - beosztással jól kijönnek,
- 3 - éppen hogy kijönnek a havi jövedelmükből,
- 4 - hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak, vagy
- 5 - nélkülözések között élnek?

9 - NT X -

42. Folytatnak Önök mezőgazdasági tevékenységet? Ha konyhakertjük, vagy csak néhány baromfi van, azt is szeretném felírni!

1 - igen 2 - nem → **46 - RA** X -

43. Termelnek -e eladásra is?

1 - igen
2 - nem → **45 - RE**
X -

44. Ha figyelembe veszi az ezzel kapcsolatos kiadásait és bevételeiket is, akkor mit mondana: a tavalyi évben körülbelül mekkora jövedelmük volt ebből?

.....Ft/év
8 - M 9 - NT X -

45. Körülbelül a család összes élelmiszerfogyasztásának mekkora részét termelik meg?

- 1 – Legalább a felét,
- 2 – ennél kevesebbet, de legalább a negyedét, vagy
- 3 – kevesebb mint a negyedét?

9 – NT X –

MINDENKITŐL!

46. Van Önöknek autójuk?

- 1 – van _____ > **46.a.** Hány darab? _____
- 2 – nincsdarab
- X – X –

47. Hány szobás a lakásuk?

.....szobás

X –

FÉLSZOBA IS SZOBÁNAK

48. Hány négyzetméter a lakás alapterülete?

.....négyzetméter

999 – NT X –

49. Mennyit ér ez a lakás / ház Ön szerint?

.....millió Ft

8888 – M 9999 – NT X –

50. Milyen jogcímen laknak Önök ebben a lakásban?

- 01 – tulajdonosként
- 02 – haszonélvezőként
- 03 – főbérliként, bérlőtársként
- 04 – társbérliként
- 05 – eltartási szerződés alapján eltartóként
- 06 – családtagként
- 07 – jogcím nélküli lakáshasználóként
- 08 – szívességi alapon
- 09 – albérliként

10 – egyéb

99 – NT X –

51. Kérem mondja meg, hogy az elmúlt 12 hónapban hogyan alakult az Ön és családja anyagi helyzete?

- 5 – Jelentősen javult,
- 4 – javult,
- 3 – nem változott,
- 2 – romlott, vagy
- 1 – jelentősen romlott?

9 – NT X –

52. Várakozása szerint a következő 12 hónapban hogyan alakul az Ön és családja anyagi helyzete?

- 5 – Jelentősen javul,
- 4 – javul,
- 3 – nem változik,
- 2 – romlik, vagy
- 1 – jelentősen romlik?

9 – NT X –

53. A hasonló korúakhoz képest milyen az Ön egészségi állapota?

- 1 – Az átlagosnál lényegesen rosszabb,
- 2 – valamivel rosszabb,
- 3 – átlagos,
- 4 – az átlagosnál valamivel jobb, vagy
- 5 – az átlagosnál lényegesen jobb?

9 – NT X –

54. Mondja meg a **4. VÁLASZLAP** segítségével, hogy mennyire ért, vagy nem ért egyet a következő kijelentésekkel.

	teljesen egyet- érték	egyet- érték	ingado- zom	nem érték egyét	egyáltalán nem érték egyét	NT	
a. Csak a jó törvényeket kell betartani.	5	4	3	2	1	9	X
b. A szokás fontosabb a törvénynél	5	4	3	2	1	9	X
c. A törvény nem lehet akadály azoknak, akik el akarnak érni valamit.	5	4	3	2	1	9	X
d. Az egyén végül nem tudja elkerülni a büntetést a rossz lépéseiért.	5	4	3	2	1	9	X
e. Manapság túl sok ember tudja elkerülni az igazságszolgáltatást.	5	4	3	2	1	9	X
f. Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon.	5	4	3	2	1	9	X

55. Két-két végletes állítást fogok mondani. Az **5. VÁLASZLAP** -on is szerepelnek ezek az állítás párok. A kettő közül melyik állítás felel meg jobban az Ön véleményének?

a.) Az állam kötelessége, hogy munkát biztosítson a munkanélkülieknek.	b.) A foglalkoztatással kapcsolatos problémák megoldását a munkaerőpiacra kell bízni.
---	--

1 – határozottan a.)	2 – inkább a.)	3 – inkább b.)	4 – határozottan b.)
----------------------	----------------	----------------	----------------------

9 – NT X –

- 56.** Mennyiben ért Ön egyet, vagy nem ért egyet a következő kijelentésekkel? Kérem, az iskolai osztályzathoz hasonlóan adjon ötöst, ha teljesen egyetért, és egyest, ha egyáltalán nem ért egyet! Természetesen a közbülső osztályzatokat is használhatja!

	teljesen egyet ért ← → egyáltalán nem					9	NT
	5	4	3	2	1		
a. A bírósági döntések gyakran attól függenek, hogy a bírák milyen politikai irányelveket kapnak a hatalomtól.	5	4	3	2	1	9	X
b. Befolyásos emberek támogatása nélkül nem lehet sikeresen vállalkozni.	5	4	3	2	1	9	X
c. A rendőrség megvédi a becsületes embert a becsstelennel szemben.	5	4	3	2	1	9	X
d. A rendőrség tehetetlen az alvilággal szemben, az ember nem számíthat a rendőrség munkájára.	5	4	3	2	1	9	X
e. Nem maradhat tiszta a keze annak, aki kormányhivatalt tölt be.	5	4	3	2	1	9	X

A TÁBLÁZAT A KÖVETKEZŐ OLDALON FOLYTATÓDIK!

ELŐZŐ TÁBLÁZAT FOLYTATÁSA

	teljesen egyet ért ←————→ egyáltalán nem					9	NT
	5	4	3	2	1		
f. Ma Magyarországon, ha a vállalkozó betartja a törvényeket és rendeleteket, biztos lehet abban, hogy nem éri támadás a hivatalos szervek felől.	5	4	3	2	1	9	X
g. Mindenki bűnöző, aki megszegi a törvényt.	5	4	3	2	1	9	X
h. Ha mindenki minden törvényt betartana, megállna a gazdasági élet Magyarországon.	5	4	3	2	1	9	X
i. Vannak ugyan becsületes rendőrök is, de a legtöbb rendőr korrupt.	5	4	3	2	1	9	X

57. Ön szerint mennyire elterjedt Magyarországon a megvesztegethetőség és korrupció a köztisztviselők, (pl. hivatali ügyintézők) körében?

- 1 – Szinte nincs korrupt köztisztviselő.
- 2 – Néhány köztisztviselő érintett.
- 3 – A legtöbb köztisztviselő érintett.
- 4 – Szinte minden köztisztviselő érintett.

9 – NT X –

58. Véleménye szerint azoknak a köztisztviselőknek a száma, akik megvesztegethetőek az elmúlt 3 évben...

- 1 – nőtt,
- 2 – nem változott, vagy
- 3 – csökkent?

9 – NT X –

59. Különbő okai lehetnek annak, hogy a magyar hatóságok nem foglalkoznak eleget a megvesztegetések megakadályozásával. Kérem rakja sorrendbe a **6. VÁLASZLAP** - on felsorolt három okot úgy, hogy első helyre az a ok kerüljön, amit Ön a legfontosabbnak tart.

	SORREND			NT
	1	2	3	
a. nincs elég ember és pénz hozzá	1	2	3	9
b. a hatóságokat igazából nem érdekli ez a probléma	1	2	3	9
c. a hatóságok maguk is ugyanolyan korruptak, ezért nem igazán küzdenek a korrupció ellen	1	2	3	9

60. Véleménye szerint vannak-e olyan helyzetek, amikor az ügy elintézéséhez szükséges a hivatalnokok megvesztegetése?

- 1 – Igen, sok ilyen helyzet van,
- 2 – igen, de csak kevés helyzetben, vagy
- 3 – soha nem szükséges?

9 – NT

X –

62 - RE

61. Mely helyzetekben tartja szükségesnek a korrupciót?

RÉSZLETESEN ÍRD LE!

9 – NT X –

62. Véleménye szerint vannak olyan helyzetek, amikor a megvesztegetés elfogadható?

- 1 – Igen, sok helyzetben,
- 2 – igen, de csak kevés helyzetben, vagy
- 3 – Sosem fogadható el?

9 – NT X –

MINDENKITŐL!

63. Hallott már Ön a **fekete gazdaságról**: arról, hogy Magyarországon sokan úgy dolgoznak, úgy állítanak elő különböző árucikkeket, hogy nem adóznak a tevékenységük után?

1 – igen 2 – nem → **69 - RE** ← 9 – NT X –

64. Ön szerint az Ön lakókörnyezetében 10 felnőtt (18 éven felüli) emberből hány ember szerez jövedelmet a fekete gazdaságból?

..... fő
99 – NT X –

65. Ön szerint Magyarországon 100 felnőtt emberből átlagosan hány ember szerez jövedelmet a fekete gazdaságból is?

..... fő
999 – NT X –

66. Milyen gyakran vásárol Ön olyan árukat vagy szolgáltatásokat, amelyek az adót nem fizető fekete gazdaságból származtak?

1 – Gyakran,
2 – néha, vagy
3 – soha? → **68 - RA**
9 – NT → **69 - RE**
X –

67. Mi ennek az oka? Miért vásárol olyan árut vagy szolgáltatást, ami a fekete gazdaságból származik?

	igen	nem	NT	
a. Mert az ilyen javak és szolgáltatások ára alacsonyabb.	1	2	9	X
b. Mert a nem adózott javak és szolgáltatások és munkák könnyebben hozzáférhetők.	1	2	9	X
c. Azért, hogy valakinek segítsék, akinek anyagi problémái vannak.	1	2	9	X
d. Azért, hogy segítsék annak, aki munkanélküli.	1	2	9	X
e. Azért mert ezek a javak és szolgáltatások hivatalosan, illetve legálisan nem hozzáférhetők.	1	2	9	X
f. Egyéb okok és pedig:	1	2	9	X

VÁLASZ UTÁN: → 69 - RE

68. **HA SOHA NEM VÁSÁROL A FEKETE GAZDASÁGBÓL** (66. kérdés 3-as kód)

Ön miért nem vásárol soha olyan árut, ami a fekete gazdaságból származik?

	igen	nem	NT	
a. Sohasem volt rá szükségem.	1	2	9	X
b. Sohasem volt rá alkalmam.	1	2	9	X
c. Azt gondolom, hogy ez kockázatos.	1	2	9	X
d. Azt gondolom, hogy ez erkölcstelen.	1	2	9	X
e. Egyéb okok És pedig:	1	2	9	X

MINDENKITŐL!

69. Ön szerint, ha valaki tudatosan eltitkol annyi jövedelmet, amely után 100 ezer forint adót kellene befizetnie, akkor a 100 ezer forint megfizetésén felül milyen összegű **büntetést** ró ki rá az adóhivatal, amennyiben erre rájön?

..... forint büntetést

9 – NT X –

70. Tegyük fel, hogy Ön nem fizet minden jövedelme után adót. A **7. VÁLASZLAP** -on egy 0-tól 100-ig terjedő skálát láthat, ahol a 0 azt jelenti, hogy biztosan nem „kapják el”, a 100 pedig azt, hogy biztosan „elkapják” és megbüntetik Önt ezért. Mit gondol: mennyire valószínű az, hogy tényleg elkapják?

valószínűség:%

999 – NT X –

71. Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal Magyarországon? A **8. VÁLASZLAP** segítségével válaszoljon! Az 5-ös jelentse, hogy nagyon elégedett, az 1-es, hogy nagyon elégedetlen. (Természetesen a közbülső osztályzatokat is használhatja.)

	Nagyon elégedett ← → nagyon elégedetlen					NT	
	5	4	3	2	1		
a. azzal, ahogyan a közszolgáltatások például az egészségügy, oktatás, rendőrség, bíróság működnek?	5	4	3	2	1	9	X
b. azzal, ahogy az emberek a törvényeket betartják Magyarországon?	5	4	3	2	1	9	X
c. Mennyire elégedett azzal, ahogy a törvények betartatását a megfelelő intézmények kikényszerítik?	5	4	3	2	1	9	X

72. Ha az adócsalók „elkapásának” a veszélye nulla lenne, mennyire valószínűen csalna adót?

- 1 – Nagyon valószínű,
 2 – valószínű,
 3 – nem valószínű, vagy
 4 – egyáltalán nem valószínű?
 9 – NT X –

73. Különböző intézkedéseket lehet bevezetni az adócsalás megakadályozására. A **9. VÁLASZLAP** segítségével mondja meg, hogy a következő intézkedések Ön szerint milyen eredményre vezetnének.

	sokat csökkenne	kissé csökkenne	nem változna	kissé növekedne	nagyon növekedne	NT	
	1	2	3	4	5		
a. Ha az „elkapás” valószínűsége megduplázódna, akkor az adócsalás mértéke ...	1	2	3	4	5	9	X
b. Ha a büntetés megduplázódna, akkor az adócsalás mértéke ...	1	2	3	4	5	9	X
c. Ha az adókat Magyarország kormánya helyett az EU vetné ki, akkor az adócsalás mértéke	1	2	3	4	5	9	X
d. Ha az adók beszédésénél és elköltésénél nem lenne korrupció, akkor az adócsalás mértéke ...	1	2	3	4	5	9	X

74. Ha az egyszerű állampolgárokat a közszolgálati intézmények (rendőrség, egészségügyi intézmények, iskolák) jobban szolgálnák, akkor az adócsalás ...

- 1 – sokat csökkenne,
 2 – kissé csökkenne,
 3 – nem változna,
 4 – kissé növekedne, vagy
 5 – nagyon növekedne
 9 – NT X –

75. Ön szerint a társadalombiztosítási juttatások jogtalan igénybevétele ...

- 1 – kétségtelenül erkölcsös,
- 2 – inkább erkölcsös, mint erkölcstelen,
- 3 – se nem erkölcsös, sem nem erkölcstelen,
- 4 – inkább erkölcstelen, vagy
- 5 – kétségtelenül erkölcstelen?

9 – NT X –

76. Ön szerint az emberek hány százaléka vesz igénybe jogosulatlanul társadalombiztosítási juttatást Magyarországon?

..... %

9 – NT X –

77. Az elmúlt 3 évben előfordult-e Önnel vagy valamelyik közvetlen családtagjával, hogy közlekedési szabálysértés miatti intézkedésnek közvetlenül érintett részese volt?

1 – igen 2 – nem → **83 - RA** ← 9 – NT X –

78. Hogyan történt mindez? Melyik állítás áll a legközelebb a történetekhez? (Amennyiben Ön vagy hozzátartozója több ilyen esetben is érintett volt, az Önre nézve legkedvezőbb kimenetelű esetre vonatkozóan válaszoljon.) Az intézkedés eredményeképp ...

1 – Önt vagy családtagját az érvényes előírásoknak megfelelően megbírságolták illetve feljelentették.

2 – Ön vagy családtagja „kidumálta magát”: az intézkedő méltányosságára, megértésére hivatkozva sikerült elkerülnie a büntetést illetve feljelentést **81 - RE**

3 – A büntetést illetve feljelentést kenőpénz segítségével sikerült megúszniuk, vagy → **80 - RA**

4 – magasabb szinten kapcsolatok segítségével sikerült elsimítani a dolgot? → **81 - RE**

8 – M → **83 - RA** ← 9 – NT X –

79. **HA MEGBÍRSÁGOLTÁK VAGY FELJELENTETTÉK** (előző kérdés 1-es kód)

Volt-e olyan benyomásuk, hogy ezeket megfelelő kapcsolatok igénybevételel vagy kenőpénzzel el lehetett volna az ügyet intézni?

1 – igen 2 – nem 9 – NT X –

VÁLASZ UTÁN: → 81 - RE

80. **HA FIZETTEK KENŐPÉNZZT** (78. kérdés 3-as kód)

Önök ...

- 1 – önként ajánlottak fel pénzt, mert köztudott, hogy az ilyen ügyeket így lehet elintézni,
- 2 – önként ajánlottak fel pénzt, mert konkrét példát hallottak arról, hogy az ilyen ügyeket így lehet elintézni,
- 3 – az intézkedő rendőr vagy közterület-felügyelő ráutaló magatartása nyomán fizettek,
- 4 – az intézkedő rendőr vagy közterület-felügyelő a kenőpénzt nyíltan kérte, vagy
- 5 – az intézkedő rendőr vagy közterület-felügyelő kikényszerítette a pénz felkínálását?

9 – NT X –

81. Volt-e olyan tapasztalatuk, hogy megpróbálták az intézkedő rendőrt vagy közterület-felügyelőt lefizetni, de az illető határozottan visszautasította azt?

1 – igen 2 – nem → **83 - RA** ← 9 – NT X –

82. **HA IGEN**

Mit gondol, miért utasították vissza?

- 1 – Azért, mert túl keveset kínáltak, vagy
- 2 – azért, mert az illető nem tudott volna segíteni: nem rajta múltott amit kértek tőle, vagy
- 3 – azért, mert az illető félt a lebukástól?

9 – NT X –

MINDENKITŐL!

83. Az elmúlt három évben a következő helyzetek közül melyikkel találkozott Ön személyesen úgy, hogy sofőrként vagy utasként Ön volt a helyzet egyik szereplője?

HA IGEN: Az elmúlt három évben hányszor esett ez meg Önnel?

	igen	nem	NT	X	HA IGEN:		X
					Hányszor (összesen)	NT	
a. Valamilyen szabályt sértett, a rendőr illetve közterület-felügyelő megbírságolta vagy feljelentette és Ön végül ki is fizette a büntetést.	1	2	9	X		99	X
b. Valamilyen szabályt sértett, de az intézkedő rendőr illetve közterület-felügyelő végül „megkegyelmezett” és nem kellett fizetnie semmit és nem is jelentette fel.	1	2	9	X		99	X
c. Valamilyen szabályt sértett, az intézkedés megkezdődött, de „zsebbe való fizetéssel” sikerült megoldani a dolgot.	1	2	9	X		99	X
d. Valamilyen szabályt sértett, történt is emiatt intézkedés, de végül a gépezet működési zavarai miatt mégsem kellett büntetést fizetni	1	2	9	X		99	X

84. Az utóbbi három évben előfordultak-e Önnel, vagy valamelyik családtagjával, közeli barátjával hogy...

HA IGEN: Az elmúlt három évben hányszor esett ez meg Önnel, családtagjával, vagy közeli barátjával?

	igen	nem	NT	X	HA IGEN:		X
					Hányszor (összesen)	NT	
a. Nullás igazolást kellett kérnie az APEH-től és, hogy ezt gyorsan megkapja zsebbe kellett fizetnie?	1	2	9	X		99	X
b. Kórházban volt és, hogy bent tartásuk még pár napra, zsebbe kellett fizetnie az orvosnak?	1	2	9	X		99	X
c. Műtét előtt állt és, hogy előbb sor kerülhessen a műtétre zsebbe kellett fizetnie az orvosnak?	1	2	9	X		99	X
d. Szanatóriumi beutaló megszerzéséért zsebbe kellett fizetnie az orvosnak?	1	2	9	X		99	X
e. Ahhoz, hogy az orvos gyógyfürdőbe/ gyógytornára utalja zsebbe kellett fizetnie az orvosnak?	1	2	9	X		99	X
f. Autóját szervizbe vitte és a javításért számla nélkül fizetett?	1	2	9	X		99	X
g. Lakást vásárolt/vagy adott el és, hogy az illeték kevesebb legyen megegyeztek a másik féllel, hogy a ténylegesen kifizetett összegnél kevesebbet írnak a szerződésbe?	1	2	9	X		99	X
h. MÁV vagy Volán járművön utazott és nem volt megfelelő jegye, és a hivatalos bírság kifizetése helyett megegyezett az ellenőrrel/kalauzzal egy alacsonyabb összeg zsebbe fizetésében?	1	2	9	X		99	X

85. Megbízta-e az utóbbi **három évben** valakit, vagy valamilyen céget (úgy, hogy a munkáért fizettek) háztartási gépek, műszaki cikkek javításával?

			HA IGEN:											
	igen	nem	X	Összesen hány alkalommal?	X	Legutóbb...				Ft	X	Ft	X	
						kapott-e a munkavégzésről számlát?		összesen kb. mennyibe került? (borravalóval)	ebből mennyi volt a borravaló?					
	1	2				igen	nem							
a. HÁZTARTÁSI GÉPEK, MŰSZAKI CIKKEK JAVÍTÁSÁVAL	1	2	X		X	1	2	X		Ft	X		Ft	X
b. festéssel, mázolóssal, tapétázással?	1	2	X		X	1	2	X		Ft	X		Ft	X
c. víz- gáz szereléssel?	1	2	X		X	1	2	X		Ft	X		Ft	X
d. kőműves-, asztalos-munkával, villanszereléssel?	1	2	X		X	1	2	X		Ft	X		Ft	X
e. autójavítással, karbantartással?	1	2	X		X	1	2	X		Ft	X		Ft	X
f. szállítással, fuvarozással?	1	2	X		X	1	2	X		Ft	X		Ft	X

Képzelve el a következő helyzeteket és mondja meg, hogy mit tennie, ha ilyen helyzetbe kerülne!

86. Lakását felújítja, a mester megnézi lakást, mi is lenne a munka és azt mondja: „ez Önnek 300 ezer forintjába fog kerülni áfa nélkül, számlásan pedig 360 ezer forintba.”

Ön melyik lehetőséget választaná?

1 – Az áfa nélküli árat, vagy

2 – a mester áfát is tartalmazó árat? →

88 - RA

9 – NT X –

87. Vegyük most alapul az iménti helyzetet, de egy kis különbséggel. A kormányzat olyan szabályt hoz, hogy az így fizetendő áfa korlátlanul levonható lenne az Ön által fizetendő személyi jövedelemadóból.

Ön ebben az esetben melyik lehetőséget választaná?

1 – Az áfa nélküli árat, vagy

2 – a mester áfát is tartalmazó árat?

9 – NT X –

88. Tegyük fel, hogy Ön, vagy családja, lakást / telket / nyaralót vásárol. Ebben az esetben felajánlja-e az eladónak, hogy az adásvételi szerződésre kisebb összeget írjanak be a ténylegesen kifizetettnél?

1 – Igen minden esetben,

2 – igen, ha jó a személyes kapcsolata az eladóval, vagy

3 – nem?

9 – NT X –

- 89.** Tegyük fel, hogy Ön, vagy családja, lakást / telket / nyaralót vásárol és az eladó felajánlja Önnek, hogy az adásvételi szerződésre kisebb összeget írjanak be a ténylegesen kifizetettnél. Elfogadja-e Ön az eladó ajánlatát?
- 1 – Igen minden esetben,
 2 – igen, ha jó a személyes kapcsolata az eladóval, vagy
 3 – nem?
-
- 9 – NT X –
- 90.** Tegyük fel, hogy autót vezet, de megivott egy pohár sört és két rendőr egy szokásos közúti ellenőrzés során megállítja és szondát fújat Önnel. Ha kiderül, hogy ivott, fél évre is bevonhatják a jogosítványát.
 Gondolkozna-e azon, hogy felajánlja: „simítsák el az ügyet” némi készpénz zsebbe való fizetésével?
- 1 – Igen, feltétel nélkül,
 2 – igen, ha úgy alakul a helyzet, vagy
 3 – nem?
-
- 9 – NT X –
- 91.** Ön hogy tudja, kinek kell az alkalmazottak munkából származó jövedelmei után adót és járulékokat fizetni?
- 1 – Csak az alkalmazottnak,
 2 – csak a munkáltatójának, vagy
 3 – mindkettőnek?
-
- 9 – NT X –
- 92.** (Igen,) az alkalmazottnak is és a munkáltatójának is fizetnie kell. Mit gondol, ha valaki alkalmazottként bruttó 200 ezer forintot keres, ebből körülbelül hány forintot kell befizetnie adókra és járulékokra?
-
- kb.forintot
- 9 – NT X –
- 93.** És ezen felül a 200 ezer forint után a munkáltatójának körülbelül hány forint adót és járulékot kell befizetnie?
-
- kb.forintot
- 9 – NT X –
- 94.** Ha az adózási rendszer úgy változna, hogy a mainál több adót fizetne az, akinek több a jövedelme, akkor Ön szerint az adócsalás általában...
- 1 – sokat csökkenne,
 2 – kissé csökkenne,
 3 – nem változna,
 4 – kissé növekedne, vagy
 5 – nagyon növekedne?
-
- 9 – NT X –

95. Ha úgy alakítanák át az adózás rendszerét, hogy mindenki egyformán adózik, de azok, akik több közszolgáltatást (felszereltebb, jobb iskolát, jobb egészségügyi ellátást, stb) igényelnek, maguk többet is fizetnek érte, akkor Ön szerint az adócsalás általában...

- 1 – sokat csökkenne,
- 2 – kissé csökkenne,
- 3 – nem változna,
- 4 – kissé növekedne, vagy
- 5 – nagyon növekedne?

9 – NT X –

Köszönjük, hogy válaszaival segítette munkánkat!

KÉRDEZÉS VÉGE: óra perc

A kérdőív vállalkozói ára: 1400 forint

HIBÁK JELÖLÉSE

A kérdőív hátlapján az instruktornak is és az utómunkásnak is jelölni kell külön táblázatban a kérdőívben található javítható és nem javítható hibákat. Erre azért van szükség, hogy elemezni és tipizálni tudjuk a kérdőívekben előforduló hibákat, könnyebben és egyértelműbben kitölthető kérdőíveket készítsünk, valamint számokkal is alátámasztott visszajelzést tudjunk adni a kérdezőknek munkájukról. Az instruktor továbbra is zöld, az utómunkás piros tollal írhat a kérdőívbe.

Nem javítható hiba:

- az **adathiány** (pl. kihagyott kérdés, vagy a kihagyott **kérdés X jelölése mellett nincs magyarázat vagy jel, ami utal a kihagyás okára**)
- az olyan jelölés, amely nem egyértelmű, nem olvasható és ezért elvész az adat
- több válasz van mint a megengedett, pl.: ott ahol egy válaszlehetőség lehet, de többet jelöl a kérdező

Javítható hiba:

- az az adathiány, amely a kérdőív logikájából egyértelműen kikövetkeztethető és pótolható, pl.: a kérdezett neme hiányzik, de a címkártyáról pótolható, vagy a szűrőkérdésnél nincs jelölve a válasz, de az ugrás logikájából kikövetkeztethető;
- feleslegesen feltett kérdés;
- egyértelmű kódtévesztés pl.: a kérdezett orvos és iskolai végzettségének főiskola vagy gimnázium van jelölve tévesen.

Minden tévedésből kihagyott kérdés **egy hibának** számít. Akkor ha egy teljes táblázat maradt ki és azt soronként kell felolvasni, akkor az **annyi hiba ahány sor** van a táblázatban.

Tévedésből kihagyott kérdés esetén az X mellé **K-t**, feleslegesen feltett kérdés mellé **F-et** írj!

EZT A TÁBLÁZATOT AZ INSTRUKTOR TÖLTI KI!

Instruktori körzet száma:	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Információhiányt okozó hibák száma:	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Korrigálható hibák száma:	<input type="text"/>	<input type="text"/>

EZT A TÁBLÁZATOT AZ UTÓMUNKÁS TÖLTI KI!

Utómunkás száma:	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Információhiányt okozó hibák száma:	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Korrigálható hibák száma:	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Discussion Papers published since 2006

2006

- Krisztina MOLNÁR – Sergio SANTORO: Optimal Monetary Policy When Agents Are Learning. MT-DP. 2006/1
- András SIMONOVITS: Social Security Reform in the US: Lessons from Hungary. MT-DP. 2006/2
- Iván MAJOR - Why do (or do not) banks share customer information?. A comparison of mature private credit markets and markets in transition. MT-DP. 2006/3
- Mária LACKÓ: Tax Rates with Corruption: Labour-market Effects. Empirical Cross-country Comparisons on OECD Countries. MT-DP. 2006/4
- György MOLNÁR – Zsuzsa KAPITÁNY: Mobility, Uncertainty and Subjective Well-being in Hungary. MT-DP. 2006/5
- Rozália PÁL - Roman KOZHAN: Firms' investment under financing constraints. A euro area investigation. MT-DP. 2006/6
- Anna IARA: Skill diffusion by temporary migration? Returns to Western European working experience in the EU accession countries. MT-DP. 2006/7
- György MOLNÁR - Zsuzsa KAPITÁNY: Uncertainty and the Demand for Redistribution. MT-DP. 2006/8
- Péter BENCZÚR - István KÓNYA: Nominal growth of a small open economy. MT-DP. 2006/9
- Gábor VIRÁG: Outside offers and bidding costs. MT-DP. 2006/10
- Péter CSÓKA - P. Jean-Jacques HERINGS - László Á. KÓCZY: Coherent Measures of Risk from a General Equilibrium Perspective. MT-DP. 2006/11
- Norbert MAIER: Common Agency with Moral Hazard and Asymmetrically Informed Principals. MT-DP.2006/12
- CSERES-GERGELY Zsombor – CSORBA Gergely: Műkincs vagy működő tőke? Gondolatok a kutatási célú adatok hozzáférhetőségéről. MT-DP.2006/13
- Dr. SERES Antal: Koncentráció a hazai kereskedelemben. MT-DP.2006/14
- Balázs ÉGERT: Central Bank Interventions, Communication and Interest Rate Policy in Emerging European Economies. MT-DP.2006/15
- Gábor BÉKÉS - Jörn KLEINERT - Farid TOUBAL: Spillovers from Multinationals to Heterogeneous Domestic Firms: Evidence from Hungary. MT-DP.2006/16

2007

- Mirco TONIN: Minimum Wage and Tax Evasion: Theory and Evidence. MT-DP.2007/1
- Mihály LAKI: Evolution on the market of foreign language teaching services in Hungary. MT-DP.2007/2
- VINCZE Péter: Vállalatok tulajdonosi irányításának változatai. MT-DP.2007/3
- Péter CSÓKA - P. Jean-Jacques HERINGS - László Á. KÓCZY: Stable Allocations of Risk. MT-DP. 2007/4
- Judit TEMESVÁRY: Signal Extraction and Hyperinflations with a Responsive Monetary Policy. MT-DP. 2007/5

- Péter KARÁDY - Ádám REIFF: Menu Costs and Inflation Assymetries. Some Micro Data Evidence. MT-DP. 2007/6
- Mária LACKÓ: Interrelationships of the Hidden Economy and Some Visible Segments of the Labour Market. MT-DP. 2007/7
- HERMANN Zoltán: Iskolai kiadási egyenlőtlenségek, 1992-2005. MT-DP.2007/8

2008

- CSERES-GERGELY Zsombor - MOLNÁR György: Háztartási fogyasztói magatartás és jólét Magyarországon. Kísérlet egy modell adaptációjára. MT-DP.2008/1
- JUHÁSZ Anikó – KÜRTI Andrea – SERES Antal – STAUDER Márta: A kereskedelem koncentrációjának hatása a kisárutermelésre és a zöldség-gyümölcs kisárutermelők alkalmazkodása. Helyzetelemzés. MT-DP.2008/2
- Ákos VALENTINYI – Berthold HERRENDORF: Measuring Factor Income Shares at the Sectoral Level. MT-DP.2008/3
- Pál VALENTINY: Energy services at local and national level in the transition period in Hungary. MT-DP.2008/4
- András SIMONOVITS: Underreported Earnings and Old-Age Pension: An Elementary Model. MT-DP.2008/5
- Max GILLMAN – Michal KEJAK: Tax Evasion and Growth: a Banking Approach. MT-DP.2008/6
- LACKÓ Mária – SEMJÉN András: Rejtett gazdaság, rejtett foglalkoztatás és a csökkentésükre irányuló kormányzati politikák - irodalmi áttekintés. MT-DP. 2008/7
- LACKÓ Mária: Az adóráták és a korrupció hatása az adóbevételekre - nemzetközi összehasonlítás (OECD országok, 2000-2004). MT-DP.2008/8
- SEMJÉN András – TÓTH István János – FAZEKAS Mihály: Az EVA tapasztalatai vállalkozói interjúk alapján. MT-DP.2008/9
- SEMJÉN András – TÓTH István János – FAZEKAS Mihály: Az alkalmi munkavállalói könyves foglalkoztatás munkaadói és munkavállalói interjúk tükrében. MT-DP.2008/10
- SEMJÉN András – TÓTH István János – MAKÓ Ágnes: Az alkalmi munkavállalói könyves foglalkoztatás és a rejtett gazdaság kapcsolata (Elemzés az AM könyves munkavállalók kérdőíves megkérdezése alapján). MT-DP.2008/11
- FAZEKAS Mihály: A rejtett gazdaságból való kilépés dilemmái
Esettanulmány - budapesti futárszolgálatok, 2006-2008. MT-DP.2008/12